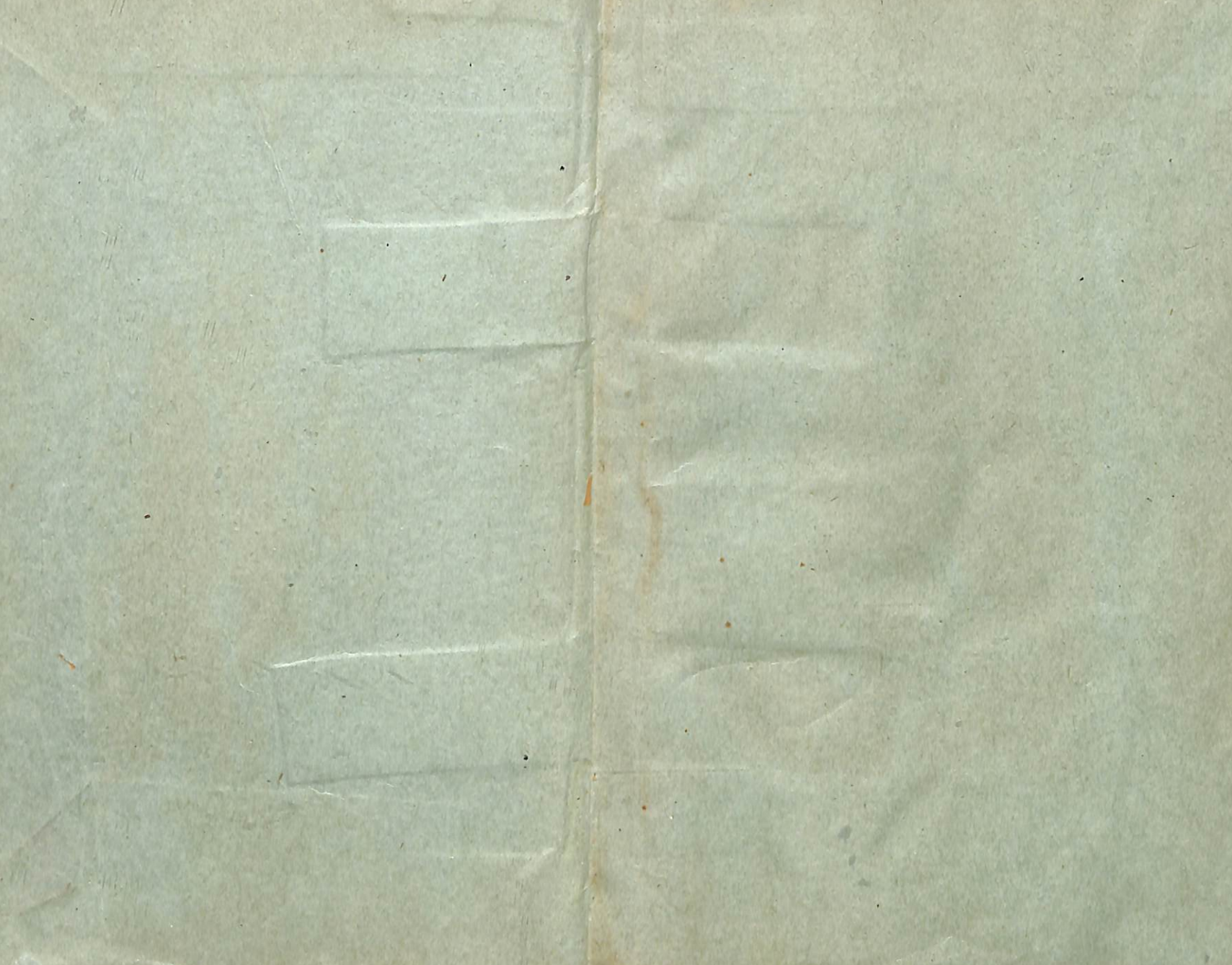

891.99

6-13

26 NOV 2011

391.99
6-13
46

ԼԵՒՈՆ ՇԱԹՐԵԱՆ

ԲԵՐԱՅԻ ՀՈՎԱՐՏԱՆԵՐԸ...

(ԵՐԻՏԱՍՍՐԴԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ)

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՆԿԵՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ
Կ. ՊՈՒՆՆԻ ՆՈՒՆԻԱՆ ԲՆ. 22

ԿԻԹԵՄՊԵՐԿ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ., ԹԻՆ 16

1913

Տպագր. ԿԻԹԵՄՊԵՐԿ, 1913

Կ. ՊՈՒՆՆԻ

Կոթարկ

ԿԻԹՄ

29.5.39

12 JUL - 2013

46729

27603-42

ԵՐ Կ ՈՒ Խ Օ Ս Ք

Սահմանադրութեան ստիճանի փոփոխման անցումը արձեռն հեռի հեռեւոր ժողովուրդին պիտի ուղիղ մը ընծայած եւ անոր ժաւանց մը ընձեռած ըրադու դիտումով, գրուած է այս փայլ, որ ժողովրդական հասկնալի շեղումով մը նկարագրուած է բոլոր այն փոշերը որոնց մեջ կ'այրի մեր երիտասարդութիւնը, շուայնքեան, գեղխուքեան մեջ, սուսնց ու է իսկայի, աննպաստի ու գրեթէ բոլորովին փճացած:

Վրան բաց նկարագրութիւններն եւ ֆոնպերծ մերկացումները երիտասարդութեան սգեղ բարեկրուն, պիտի հանդիպի ընթերցողը գրիմն շատ մը եղեւուն մեջ. յուսակ իրան մը պիտի ըրայ մեր կոր երունդին, մեկեղու աւելի ստող եւ մաքուր անսակերտ մեջ: Վերջապէս կը կարծեմ մեր այս աշուստքեանը օգտակարութիւն մը ունեցած ըրայ մեր աւելիքին ընդհանրապէս եւ մեր կոր սերունդին հասկանորոպէս:

Անրողը գործը պիտի բաղիմնայ 10-12 սրակերով: Միակ կեդրոնաւստի՝ Կ. Պոլիս, Պապը Ա. Յ. Ե. իրաս» գործակարութիւն, Ս. Բիւրֆանաւ:

Աւարտեղ յետոյ պիտի կրկնապատկուի գիւր:

6293-57

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Մ Ա Ս

Հ Ե Շ Տ Ա Ն Ք Ի Տ ՈՒ Ն Ը

Ա.

— Աս գիշեր նորէն ազուոր զուարճութիւն մը ունենանք, վրայ բերաւ Արագեան ձեռքերը չփեօլ, երէկ գիշերուանէն բան մը հասկցայ, ձգէ որ Վիքթորիան ալ մարտուելիք կտոր չէ:

— Ես կուտ չեմ բռներ, երէկ գիշեր եղածը կերանք, մնցուցինք, աւելցուց Յովսէփեան, Արագեանի մտերիմն ու բարեկամը:

— Մենք ալ դեռ ամսական չառինք, պատասխանեց Արամ:

Լայն, ուժղին քրքիչ մը բարձրացաւ յանկարծ սրճարանին մէջ ուր նստեր էր երիտասարդներու այս խմբակը: Խումբին էն կրակոտ անդամն էր խօսքին թելն առնողը, Հրանտ Մանուկեան, որ մարմնի անթերի գեղեցկութեան հետ կը միացնէր դրամական նախանձելի տիրոջ մը հանգամանքը:

— Դրամը աւելորդ ծանրութիւն մըն է մեզի համար, մեզի պէսները թեթեւ կը պատին աղաք, բռնակրութիւնը սիրող չենք, հոգեբնիդ չըլլայ բայց, իմ քովս մեզի պէտք եղածին չափ կայ. ձեզի նոր բռնած հոմանունիիս Քաթինային պիտի

տանիմ, մինչեւ լուս կ'ապրինք, կը տեսնէք : Հիանալի կուրծքեր ունի, խենդեցնող փորի կուրուծիւն մը, վերջապէս դէմքի անանկ անուշութիւն մը որ ամենքս ալ պիտի գինովցնէ :

— Կեցցէ՛ Հրանտ, ձայնեցին ամենը մէկ, ուրիշ տղայ եւ դուն վերջապէս, քեզի պէս Բերայի մէջ հատ մըն ալ չկայ :

Որոշումը արուած է և ուրախութիւնը կը ճառագայթէ ամենուն դէմքին վրայ, երիտասարդական քաղցր զուարթութիւն որ ո՛չ մէկ տարիք կրնայ ունենալ և որ կարծես իր յարմարագոյն և ընտրելագոյն տեղն է գտած այս տղոց դէմքին վրայ :

Էպտալոֆոսի վարի յարկը սիրական ժամադրավայրն է իրենց . հոն իրենց զուարթութիւնը, հոն իրենց ցաւերն ու վիշտը զորս իրարու կը պատմեն յիշ մը, երկու շիշ օղիի առջեւ :

Այդ գիշեր նորէն հաւաքուեր են հող . ժամը ինը շատոնց գլեր ննցեր է արդէն և Թազոսիմի շիտակ ճամբուն վրայ անցուդարձը ցանցառցեր : Կառքերու ձայնը, թրամվուէյներու անցուդարձը կը դաղրի տակաւ ու քաղաքը կը հանդչի լուծեան մէջ, որ կը ծանրանայ ճամբաներուն վրայ մեղմ ու անդորր : Յոգնածութեան, հանգիստի այս պահուն, յետամնաց շրջուն պըղաւաղավաճառի մը ձայնն է որ երբեմն իր արձագանգը կը կրկնէ փողոցէ փողոց, տարածուելով, երկարելով աշնան այս պայծառ երկինքին վրայ : Քաղքին շշուկը կը մեռնի :

Իրիկուան զով հովը, աշնանային քաղցրաբոյր սիւզ մը կը հովահարէ դէմքերն այս տղոց, որոնք կ'սկսին երգել, երկար տխուր խաղերով, կամայ կամաց երգերը կը ցածնան : Սրճարանին մէջտեղ երկու հոգի նստեր նարտ կը խաղան, խաղը կը լինայ, կը գոցեն :

Աստուծոյ գատ մէկը չկայ ալ սրճարանին մէջ . կարսաւները սեղաններուն վրայ կը տեղաւորցնեն աթոռները :

Օղային կաղի կտուցները մեռելատիպ դալկութիւն մը կը ցանեն այս դէմքերուն վրայ :

— Հայտէ՛, առենը եկաւ, կը պոռայ Մանուկեան, եկէք երթանք Բաթինային :

Նումբը շիտակ ճամբուն վրայ է, յետամնաց անցորդներ ետինին դառնալով կը դիտեն այս երիտասարդները, զուարթ ու վաղուանին մտածումով բոլորովին անհոգ . որոնք կը կատակեն ճամբուն վրայ գիշերուան հորիզոնականներուն հետ . բոկեղավաճառներուն հետ կ'իյնան . աստուծոյ ալ կէս քուն, կէս արթուն ճամբուն վրայ կկգած և իրիկուան խոնաութենէն պատուարուելու համար գլուխնին լաւ մը ծածկած :

— Բանիի՞ն տուն երթալու սովորութիւն ունիս, կը հարցնէ Մանուկեան՝ Յովսէփիւանին քրքջալով :

— Երէկ գիշեր մէկին գացի, տունէն վախցան զիս հիւանդ կարծելով :

Կամրինիւսի առջեւ կառքերու գիծը անչարժ է . կառապանները ծռած կը մրափեն իրենց

նստարաններուն վրայ . գիշերուան պչրուհի մը կ'անցնի քովերնուն . խօսքի կը բռնուին . կատա- տակասէր աղջիկ մըն է , հաղիւ քսան-քսաներկու- տարեկան : Քրիստոս կը հրամցենն զայն . հրաւէր- նին սիրով կ'ընդունուի . մանաւանդ թէ Բերայի կիսաշխարհիկ շրջանակին մէջ ճանչուոր տղաքներ են իրենք , ստակին աջն ու ձախը չնայող : Սան- դուխներուն վրայ , հայելիներուն առջեւ կը կե- նան :

— Ծօ՛ Գրիգոր , հասակդ նայէ , կը ձայնէ Մանուկեան , քահ քահ մը փրցնելով . ծխախոտիս տուփն ես դարձեր :

— Քու երեսդ դիտէ կը պատասխանէ ըն- կերը , երկուքուկէս մէզրօ երկնցեր է :

Ամենքն ալ կը կենան հայելիներուն դիմաց , գոգաւոր , կորնթարթ հայելիներու կը կատա- կեն :

Արամ որ Նիքէթային թեւն է մտած , ընկեր- ներուն զբաղումէն առիթ կը քաղէ ու համբոյր մը կը դնէ քովինին քնքուշ , բրինձէ փոշիով ծածկուած դէմքին վրայ :

— Այս գիշեր մէկտեղ ըլլանք Արամ :

— Ստակ չունիմ , երէկ ունեցածնիս կերանք լմնցուցինք :

Խօսքը կը գոցուի ե խումբը կը բարձրանայ սանդուղներէն դէպի վեր : Քրիստոս լոյսերու մէջ կը շողայ , թատերաբեմին վրայ նիհարկեկ կին մը կեցեր անչնորհք եղանակ մը կ'երգէ , եւրոպա- կանի ու թրքականի խառնուրդ եղանակ որ յու-

սանտոնցուցիչ հանգամանք մը կ'առնէ այս մա- րած ձայնին ազդեցութեան ներքեւ :

Զուարթագին կը մտնեն ներս . թաւիչէ բանուած նստարաններու վրայ , երկու Մաճառ կիներ են բազմեր , տոցոց անօթի ու անյագ աչ- քերը դէպի անոնց կը յառին , հոլանի կուրծքեր- նին փղփղի փալփղումներ կ'առնէ կազի կտուց- ներու դալկանար լոյսին տակ : Զոյգ մը ամենի նժոյգներու զուխներ են կարծես երկու կըորու- թիւններն անոնց կուրծքերուն , որոնք կ'ըմբոս- տանան , դուրս փախչիլ կը ջանան առատ պոռթ- կումներով , չփակին սեղմումներէն : Անոնց մեծա- փարթամ զիստերն ու յետոյքն տղաք կը խեն- թեցնեն :

— Մեռայ Արագեան , ա՛լ չեմ դիմանար :

— Քիչ մը ետքը տեսէք , կ'ըսէ Մանուկեան անդիէն , Քաթինան մեզի կ'սպասէ :

Ամէնուն յիշողութիւնը կը զարթնու . քովեր- նուն աղջիկը պատրուակով մը հեռացեր է ար- դէն ձերուսի վաւաշոտի մը հետ ե անկիւն մը տեղաւորցած՝ խռփածին Հախանախ ընտիր սի- կառները կառածնին հետ տոցոց կը զրկէ չմու- նալով : Երիտասարդութիւնը իր խնկած ու գեանաքարչ հանգամանքովն իսկ երիտասարդ- ները կը փնտռէ միշտ իրեն ուրախակից : Ծերուկը այնքան խմած ու այնչափ անձնատուր է Նիքէ- թային որ տխմարաբար մշտապատրաստ է անոր ամէն փափաքները գոհացնելու :

— Բիրինօ առքաւ կ'ուզեմ :

կառսօնը կը կանչուի ու ապուրը աղջկան առջև սեղանին վրայ արդէն կը ծփայ:

— Բիբինօ շօքօլա կ'ուզեմ:

Տուփ մը շօքօլա կը հասնի ընտիր տեսակէն:

Եւ այսպէս չվերջանար կ'ուզեմներու շարքը:

Աղջիկը արդէն վստահ ապահոված ըլլալուն ութը տասը օրուան ապրուստը այս հանդիպումին շնորհիւ, ուրախ է, տղոյ հետ կը կատակէ, կը խընդայ, մինչ ծերը ի զուր կը պաղատի իրեն պատասխանել. միավանկ բառ մը բաւական կ'ըլլայ շատ անգամ այդ եօթանասնամեանին գոհացնելու: Երբեմն ձեռքովը կնկան երեսը շոյել կ'ուզէ. անիկա դէմքը կը փակցնէ ու կը թթուեցնէ, ծերը աւելի կը բորբոքի: Ընտրելագոյն սիկանոները երիտասարդներու այս խումբին ձեռքն են հիմա, որոնք կը ծխեն ու մուխը կը դրկեն դէպի ծերին կողմը, մինչ նիքէթա լանդայէն կը մարի:

Բայց ժամը կը քայլէ:

— Երթանք կ'ըսէ Մանուկեան և զուարթ խումբը, զատ զատ բարեւելէն ու չարածծի ակնարկ մը ու խօսք մը փոխանակելէ ետք կը մեկնին:

Կը քայլեն ա'լ լոսիկ, քիչ մը ետքը ունենալիք զուարճութեան հեռապատկերովը բոլորովին դրաւուած:

Կը հասնին:

— Չայն մի հանէ՛ք տղաք, եթէ շատուոր ըլլալնիս գիտնայ, կը թթուի, կը ձայնէ Հրանտ մատը շրթունքին տանելով:

Դուռը կը զարնեն, կը բացուի, ինքն է՝ Բաթինան՝ բացողը:

— Ա՛հ, բարի եկար, Հրանտս, կ'ըսէ յունարէն, թեւերը անոր վզին նետելով, ո՛ւր էիր այսչափ ատեն է:

Խօսքը կէս կը մնայ բերնին մէջ, որովհետեւ միւսները կատակելով կը մտնեն ներս:

— Իմ անկեղծ մտերիմներս են Բաթինա: Աս դիշեր, ինծի եթէ կը սիրես, քիչ մը պիտի զուարճանանք հոս, կ'ըսէ Հրանտ երիտասարդները ներկայացնելով:

Կը ժպտի. հաւանութեան նշանն է ասիկա, և ձեռքով պզտիկ պօնդ մը կուտայ երեսին:

— Գիտես որ սիրոյդ չեմ դիմանար կը յարէ, բայց դուն ալ զիս կը սիրե՞ս:

Համբոյրը որ տղէն կնկան կ'երթայ, հաստատական նշանն է հարցումին:

Ու իրաւ է այս կնկան ըսածը, իրաւ այս կնկան անկեղծ սէրը այս տղուն համար: Ամէն անձնամատոյց կին ունի անպատճառ արդէն մէկը որու կապուած է հոգիով և որու կը կերցնէ իր այնքան չարչարանքներով, վայրագութիւններու տոկալով, հիւանդութիւններու դէմ դնելով վաստըկած դրամները:

Բաթինա Բերայի բարձր դասու հորիզականներէն է: Շատ հարուստի տղաք ու դիրքի, ընտանիքի տեր շատ հայրեր, մոխիրի վրայ նստեցուցած է ինք: Շատ տուներ, շատ ընտանիքի հայրեր իրմով ու իր շուրջը միայն փճացած են և

ինք մնացած է իր աճիւններէն ծնող փիւնիկի մը պէս, այս կենաց աւերակներուն շուրջ, այդ աւերումներուն մէջ իսկ զգայով իր նպարտութիւնը և իր գեղեցկութեան ամենակարող զօրութիւնը:

Ստակը, զոր այնքան դժուարութեամբ կը վաստկէ այս կինը, ամէն իր դասակարգի կիներուն պէս, կարեւորութենէ զուրկ է իր աչքին: Իրեն տեղ տարբեր մէկը նազարներով ոսկի դիզէր թերեւ, բայց այս հորիզոնականը ատեններ ունեցած է որ ասոր փարայի հաց ու պանիրով միայն ապրած է, շուայտ գիշերուան մը յաջորդօրը, փպիտը չրթունքին, երգ մը իր բերնին մէջ մշտապատրաստ:

Իր ննջատեղեակը ուր խմբուեր են տղաք, մէկը աթոռին վրայ նստած, մէկը բազմոցին վրայ ու միւս մը գորգին վրայ երկնցած, բաւական ճաշակով շտկուած է:

Սենեակին դրան դիմացը երեք պատուհան, թիւ վարագոյրներով ծածկուած որոնց երկար ծայրերը կը հանգչին բազմոցին վրայ որ վերէն ի վար երեք պատուհանին ալ առջին է գրաւած: Բազմոցին աջ կողմը, գրեթէ կից անտր, քօնսօլ մը, աղուօր հիանալի հայելով մը, տխուր գաղտնապահ մարդկային հեշտութիւններու: Ու դիմացը այս քօնսօլին, որ իր վրայ կը կրէ երկու արծաթէ ձուլուած մոմակալ արծանիկներ ներկայացնող մերկ մանչ մը ու աղջիկ մը որ զիրար կը գրկեն, կը հանգչի փառաւորապէս, փառայեղ տեսքով մը մահճակալը, համակ ոսկեղօծ, շղարչէ

վարագոյրով մը չորս կողմը գոցուած, ծածկելու համար կարծես այն վաւաշտ հեշտութիւնները, որուն ընդունաբանն է այս միամիտ անկողինը, որ անկիւնը կը տարածուի սենեակին: Կազին լոյսը խորհրդաւոր ստուերներ կ'երկնցնէ այս անկողինի վրայ որ շուայ գիշերներու, մարմինի անասնական կիրքերու բոյրը կը պահէ դեռ իր մէջը, և կարծես, իր փափուկ, թռչունի փետուրէ շինուած անկողիններով, սնդուսէ, վրան բանուած բարձերով, իր անգորր, հանգիստ, հեշտալի դողին մէջ կը հրաւիրէ երիտասարդներու այս խրմբակը: Վիօլէդի մեղկ, գաղջ բուրում մը կայ սենեակին մէջ որ զգացումներն ու կիրքերը եռ և եփ կը հանէ: Պատերուն վրայ իւզաներկ, վրան բաց պատկերներ շարուած քով քովի, հո՛ս աղջիկ մը որ մանչու մը գիրկն է նստեր, հոն կին մը որ նաւաստիի շապիկով, թեւերը մերկ պլլուեր է նաւաստիի մը վզին, ամբողջ ցուցադրում մը վերջապէս բոլոր ան երեւակայելի տեսարաններուն որ է՛ն անզգային իսկ ջիղերը թունդ կը հանէ, հեշտութեան կրակը ծորեցնելով անոր երակներէն ներս: Ու բոլոր ասոնց, մեղքի այս սենեակին, հոն գործուած մեղքերուն իբր քաւիչ, սենեակին անկիւնը ֆօնիզմա մը կայ, յաւիտենական, անխուսափելի հուրթքը ամէն յունական տուններու. տատախկիկի մը վրայ արծաթեայ ձեռքերով Աստուածածնայ պատկեր մը, որուն առջեւ կանթեղ մը կը վառի, իր կարմիր լեզուին ստուերը խաղցնելով պատկերին վրայ, որ փոքրիկ վարագոյրներով կիսովին գոցուած է:

Այդ պատկերը իր միամտութեանը մէջ հաւատքն է այս կնկան, միակ խլեակը որ երբեմն հազիւ հազ իր զղջացող հոգին անկեղծօրէն իր տառապանքը կուլայ սրտաբաց : Ինք ճշմարիտ մէկ պատկերացումն է իր թունդ հաւատացեալի սկզբունքով ու զգայնութիւններով բոլոր իր կարգի կիներուն, որոնց հաւատքը աւելի թունդ, աւելի խիստ է իրենց սրտին մէջ քան բոլոր աշխարհականներն ու եկեղեցականներն ալ միասին. աւելի մանաւանդ այս վերջինները որոնց մէջ կրօնի զգացումը փթացած, լինցած է, զրեթէ անզգայ վիճակի, տեսակ մը արհեստի վերածուած իր յաճախակի կիրարկումներուն խսկ պատճառաւ : Յաճախակի յուզումներ, շարունակական անզգայութիւններու պէս հոգին անզգայութեան կը վարժեցնեն : Այս կինը որ հազիւ տարին անգամ մը, Աւագ Հինգշաբթի լացի գիշերը միայն եկեղեցի կ'երթայ, աւելի վեհութիւն մը, աւելի անկեղծ շեշտ մը, իր հոգիէն բղխած հանդամանք մը կը դնէ իր աղօթքին մէջ, աւելի խորունկ զղջում մը իր գործած մեղքերուն համար, որ շատ անգամ ստակ չահելու միջոց մըն է միայն, քան մեր ամէն օրուան տեսած քահանան որ իր պատարազը կ'ընէ, քինախնդիր ոգիով մը իր քիչ մը առաջ կուռած լուսարարին և կամ պահարանին մէջ կեցած կնիկով իր միտքը դրաւուած :

Հրանտ կը դիտէ պատկերը և սկեպտիկ անսպասկառ երեւոյթով մը.

— Ծօ՛ տղաք, սա Աստուածածինն ալ գէշ

կտոր չէ եղեր կը յարէ, եթէ ան ալ մարմին առնէր ու մեր մէջը իյնար, զբօսանքնիս աւելի լաւ վիճակ մը պիտի առնէր հիմա. ի՞նչ կ'ըսէք :

— Հա՛, հա՛, հա՛, կը ձայնակցին ամենքն ալ ու խմբակը կը սկսի խնդալ :

Սենեակին դրան ձոխնը ամէնուն ալ աչքը դէպ ի այն կողմը կը դարձնէ. կը շտկուին : Քաթինան է որ հաղուած շքուած սենեակէն ներս կը մտնէ :

— Է՛, բարի եկաք տղաք, կ'ըսէ խնդալով ու ձեռքը երկնցնելով Հրանդին : Հրանդ իր քովը բազմոցին վրայ կը նստեցնէ զայն :

Վայրկեան մը լռութիւն :

Ամենքն ալ կը դիտեն ըզձագին աչքերով :

Գեղեցկութիւնը հիանալի է, ձուածեւ, անուշ դէմք մը որ համակ զգացում, ինչտանք կը բուրէ և որ կլորին ապուշ տափակութիւնը չունի. աչքերուն մեղմաղձոտ ակնարկը, քաղցր, կապոյտ աչքեր, ինչտագին թովք մը, նուազուն արտայայտութիւն մը ունի որ մարդ կը գիտնայ կապոյտ ծիածանին մէջտեղը սեւ բերք կիտուած մըն է բանուած իր աչքին խորը :

Մագերուն օկսիւղի յարդարանքը, ուր շատ անգամ հանգչած է Հրանդի համբոյրը, խարտեաչին անուշն է, տեսակ մը գոյն որ ո՛չ բացարձակ սեւ և ոչ բացարձակ ալ խարտեաչ է. սեւին տիրապետող զգացումները, և խարտեաչին քաղցր մեղկացուցիչ գոյներու տեսակ մը խառնուրդ այս մագերը որ դքօուհիի մը երե-

ւոյթը կուտան անոր: Կատարեալ ներդաշնակու-
թիւն մը կը կազմէ իր մրգանման, աղուամազոտ
դէմքը կուրծքին բաց ֆարհին հետ, որ ծիծերուն
սկզբնաւորութեան ճեղքը և կոնակին գրեթէ
քառորդը թոյլ կուտայ ցուցադրել ու կատարե-
լութիւն մը, ներդաշնակութիւն մը ալ անկէ վար
մինչեւ եղունգներուն, մատներուն ծայրը:

Սպասաւորը գարեջուրի շիշերը ու աղանդեր-
ները կը շարէ սեղանի մը վրայ, պանիր, խնձոր,
ժանպօն, սալամ, սեւ խալկար, ամբողջ ցուցա-
հանդէս մը ուտելիքի և ըմպելիքի:

Աւաջին անգամ ինքն է նորէն գարեջուրին՝
գաւաթը ձեռք առնողը:

— Կենացնուդ աղաք:

— Կենացնուդ աղուոր Քաթինաս, կը ձայ-
նեն ամէն կողմէ ու գաւաթները կը պարպուին:

Գարեջուրի շիշերը մէկը միւսին կը յաջոր-
դեն, արդէն տաքցած գլուխները բոլորովին
կը հրահրին, խենդ ու խելառ երգեր, խօսքեր
իրար կը կտրեն: Համբոյրները կը տեղան հորի-
զոնականին երեսին, կը խնդայ և ան ալ գինով-
ցած, իր աղու թրթռուն ձայնը կը բարձրացնէ
երբեմն երգելու Սազըզի այն անուշ սիրերգներէն
մէկը, զոր երգած է ինք առեսօք, Սազըզ, իր
ծննդավայրին մէջ, շատ անգամներ, բուրումնա-
ւէտ, անուշահոտ ծառերու տակ, լեռներու
գլուխը, առոյգ ալամարդու մը հետ սիրաբանու-
թիւն ըրած ատեն: Աչքերը արցունքով լեցուն է
և պահը այն յուզման պահերէն է զոր չա՛տ քիչ

անդամ կ'ունենայ ո և է այս զասակարգէ կին իր
խնկածի, լքուածի, յուսահատ կեանքի տառապա-
զին քաչքչուքին մէջ: Իր երգին ամէն մէկ բա-
ռին մէջ այս կինը իր աղջիկնութեան յուզում-
ները կը դնէ, որոնք կը վերազարթնուն, կը
կանգնին ալքօլին ազդեցութեան տակ: Մտա-
ծումներ, խնդրի լուծումներ կան որոնք երազիդ
մէջ կուգան յաճախ և որոնց դիւրին ճամբան
քնացած ատենդ կը յղանաս:

Այդ երազագին վիճակն է ա՛ն որ նախորդ
յոյգերը կ'արթնցնէ և անոր կնճառոտած զգացում-
ները կը քակէ, կը լուծէ:

— Աչքերը քեզի պէս էր, Հրանդ, ճիշդ
քու աչքերուդ պէս, քու կլիններդ անիկա ինձի
կը յիշեցնեն, անորինին զինովութիւնները կու-
տամ ինձի, քու սերդ անիկա է որ կը յիշեցնէ
ինձի, անոր համար քեզի սիրեցի:

Համբոյրներու տարափ մը կ'իյնայ այս խօս-
քէն իր դէմքին վրայ. լուռ կը կենայ, խօսք մը,
չունշ մը անգամ չկայ, ամէն զգացման տակ
փթացած այս մարմինը, ամէն զգացումէ զուրկ
կարծուած այս միսերը, սարսուռներ ունին իրենց
վրայ, և անօրինակ, անուշ բան մը սկսած է
պտտիլ այս անթերի գծերով յօրինուած կազ-
մուածքին մէջ: Մեղկօրէն կը փռուի բազմոցին
վրայ և աչքերուն բիբերը մասամբ կը կորսուին
վերի կողմը տակ, զինովցած...

Ժամերը կը սահին:

— Ատենը եկաւ անցաւ, վաղը թերթ պիտի

Քերայի Հոյսարսակերը

6293-57

իրենց տեսնուած բարեկամներէն վար չմտալու ,
 իրենց դրացիներուն ամէն կերպով հաւատարեւու
 տենջն է որ բոյն դրած է այս ընտանիքին սրտին
 մէջ , ու մեծ աղջիկը Վերգին որ բաւական մը
 ֆրանսերէն կրնայ խօսիլ ու հասկնալ , ամէն այ-
 ցելութիւններու ատեն շունչ , կարգ չձգեր իր
 մօրը խօսելու , կարծիք յայտնելու , վախնալով որ
 անձա՛ ու անդէպ խօսք մը ծաղու առարկայ
 կ'ընէ զիրենք այցելուներու առջին . ու մայրը
 լռին ու հլու մեքենայ , յօժարակամ կ'անսայ խօ-
 սակցութեան միջոցին , իր աղջկան աչքի քթում-
 ներուն , ու խօսակցութեան թելը կը յանձնէ
 գրեթէ միշտ , ամէն ընկերութիւններու ատեն ,
 անոր : Ութը , տասը հազար ոսկիի տէր
 են Փարթամեանները և տան պետը Մարկոս
 Փարթամեան Մանիֆաթուրայի վաճառական է :
 Այս գաւառացին մէկ ճամբայ մը միայն ճանչցած
 է իր ամբողջ կեանքին տեւողութեան միջոցին , —
 աղտոտութեան , խարդախութեան ճամբան — և
 յաջողած իսկ է զիւր ու հանգիստ կեանք
 մը ապահովել իրեն իր ընտրած այս սկզբ-
 բունքով , և կրցած կեղծ ու պատիր ձեւերու
 տակ խաբել խաբխրել շատ մը ընտանիքի հայրեր ,
 անլուր տոկոսներու տակ ընկճել փճացնել խումբ
 մը փոխառուներ , որոնց ամենն ալ մոխրի վրայ
 նստեցուցած է և այդ դժբաղդութեանց , ար-
 ցունքներու , ցաւերու խրեակներուն վրայ բարձ-
 րացնել կրցած է նաև իր համբաւի չէնգը որ ար-
 դէն աչքառու հանդամանքի մը աստիճանին հա-

սած է հրապարակի վրայ : Իր զիզած ոսկիներու
 կոյտն է որ պատկառանքի շրջանակ մը գծած է
 հրապարակի վրայ իր շուրջ , և ինք այդ ապահով
 կոյտը իր կոնակին պատուար , ախանջ իսկ չէ կա-
 խած բոլոր այն տարածայնութեանց որոնք մին-
 չև իր բարձրութիւններուն են հասած , և չու-
 դած անդրադառնալ իր նախկին անխղճութիւն-
 ներուն , ստոր շահադիտութիւններուն արձա-
 դանքին զոր իր խիղճը երբեմն իր երեսին է զար-
 կած : Ու խաբէութիւններով թրծուած այդ ճամ-
 բան միայն ճանչցող այս մարդը այսպէսով , ու-
 րիշները ու ինքզինքն իսկ ի սքելով կրցաւ
 քնացնել իր խղճին ձայնը : Բայց նիւթա-
 պէս բարուք կացութեան տէր այս անձը , այս
 անդդայութեան մարմնացումը որ իր ետէն դատ
 մէկը չէր ճանչցած ու չէր սիրած , որ ամէն բանի
 մէջ շա՛ մը փնտուած էր , այս քարացած սիրտը
 նախախնամութեան արդար հատուցում , նախկին
 անխղճութիւններու արդար փոխարինութիւն ,
 ի՛նչ կ'ուզես ենթադրէ , սկսաւ իր պատուհասը
 գտնել տարբեր ճամբով մը , ճամբայ մը ուրկէ
 մարդ դժուար կ'ազատի , և որ ցաւերով , կոտ-
 տանքներով , բարոյական չարարանքներով լեցուն
 ուղի մըն է :

Երբ աղջիկը պարզ նախակրթարանէ մը շըր-
 ջանաւարտ ելաւ , տէր և տիկին Փարթամեաններ
 մէկ մտածում միայն ունեցան . Փրանսերէն բու-
 թիք մը սորվեցնել իրենց աղջկան և այսպէսով
 ներկայանալի վիճակի մը մէջ դնելով գէշ աղէկ

տակնուվրայ ընող այս տեսարանին մասին, լաւ գիտնալով թէ մէկ անխոնեմ շատախօսութիւն մը պիտի կրնար զիրենք զրկել այս լուռ հոգետեսութենէն, այս խոտական մաքուր սէրէն:

Կինը արդէն, իր ամէն տարիքին մէջ, սիրոյ պարագային, աշխարհի էն խորամանկը կը կտրի: Այս աղջիկներն ալ, զբօսանքի ատեն, իրարու քով ժողվուած, գաղտագողի աչքերնին վեր կը վերցնէին, դէպի աղուոր մասնը, որ իր ձանձրոյթը փարատելու համար իր սիրական ջութակովն էր զբաղած:

— Նայէ՛, Արտէ՛մ, երեսները ինչ աղուոր են:

— Ա՛խ, անգամ մը քովս ըլլար, երեսս միայն համբուրէր, կը պատասխանէր միւս ընկերը, ալ ուրիշ բան չեմ ուզեր աշխարհիս վրայ:

Ու խօսակցութիւնները կը շարունակէին այսպէսով:

Երբեմն սիրային զիրքեր ձեռք կը ձգէին, գաղտագողի կը կարդային զանոնք զանազան միջոցներու մէջ և այս նորազարթոյց երեսակալութիւնները կը բորբոքէին աւելի, երազելով գեռատի ու աղուոր մանչեր որոնց հեռանկարովը կը գիտովնային, և որոնց ներկայացուցիչներէն մէկն էր արդէն պատուհանին գեղանի ջութակահարը:

Ու կամայ կամայ սկսած էր իր աւերները գործել արդէն այս աղջկանց մէջ, ինչպէն ամէն գիշերօթիկ աղջկանց ու մանչերու վարժարանին մէջ, այն հիւանդութիւնը որ պատանեկութիւնը

կը փճացնէ, և որ հիւանդկախ ու մեղամաղձոտ, ջղայնոտ սերունդ մը կը հասցնէ մեղի, տալով մեղի շատ անգամ ջլախտաւորներու անագին, ցաւալի խումբ մը:

Գիշերները անկողիններուն բարձերուն պըլլուած, այս աղջիկները, գեղանի տղոց փաթթուած ըլլալու պատրանքը տալով ինքզինքնուն, անլուր, անձառ հեշտանքներու ենթակայ, կը տապալակէին, մինչեւ ոյժերը հատնէին ու մեղապարտ մեղկութեան մը զղջումի մը տակ թմրած, անէացած մնային անկողնին մէջ, մինչեւ որ քունը գար առնէր զիրենք այս հեշտութեանց ծոցէն, որով կը սիրէին գինձալ ամէն գիշեր, և որուն մէջ օր օրի աւելի կը մխրձուէին, տեսակ մը հաշիշամոլութեան նման, որուն փնտր գիտես, կ'զգաս, բայց իր առթած հեշտութիւնը այնչափ գրաւած է քեզ, այնչափ գերին ես եղած անոր որ կը շարունակես ունակութիւնդ, մինչեւ որ ա՛լ կարողութիւն չմնայ վրայդ, մինչեւ որ ուժերդ սպառին, և օր մըն ալ այդ հաշիշին հեշտանքիդ մէջ ոչնչանաս, փճանաս:

Այսպէսով և դեռ ուրիշ միջոցներով որ կը գործածէին իրենց կեանքի հիւթը սպառելու, ներսիրտ, նիհար, մեղամաղձոտներու խումբ մը դարձած էին այս աղջիկները, ու բարոյականութեան դաս տուող ուսուցչուհիներ իրենց ամբողջ բարոյականի պաշարով ու սրամտութեամբ, չէին տեսներ սեւ ծիրերը այս մատաղատի տղոց աչքերու շուրջը, որոնք հետզհետէ կը խորունկ-

նային, կմախատիպ դարկութիւն մը տարով անոնց
այտերուն: Արգահատելի էր տեսնել այս վտիտ,
ազազուն դէմքերը, այս մարած իմացականու-
թիւնները որոնք կը խամրէին հեշտութեան
ախտին առինքնող բազուկներուն մէջ:

Իրենց մէջէն երկու երեք աղջիկ արդէն
վարժարանը ձգելէն ետքը, թոքախտով վարակ-
ուած, մեռեր դացեր էին և հիմա այս դպրոցը,
մանաւանդ այս կարգը նման էր մարդկային
կեանքի անճիտման ու այլասերման գործարանի
մը, ուրկէ ոմանք կ'ելլէին բոլորովին մարմնով
ու հոգիով փճացած և ուրիշներ կը մեկնէին անկէ
անլիջ, անկամք արարածներ դարձած, մեռած
իրենց ապրելու, կեանքը վայելելու յօտարու-
թիւնն ու ուրախութիւնը, կանխահաս ձերունի-
ներու հանգունատիպ, տկար, անկարող կեանքին
փոթորիկներուն ուժգնօրէն դէմ դնելու:

Վերգին ալ այս ախտին անճնատուր, շլայ-
նտա աղջիկ մը դարձած էր երբ շրջանաւարտի
վկայականը առաւ հոնկէ, և իր սովորած չորս
բառ ֆրանսերէսին փոխարէն ձգած էր հո՛ղ, այդ
վարժարանին մէջ, իր դաւաճացի աղջկան ինք-
նայատուկ զուարթութիւնը, կայտառ աշխոյժն
ու կորովը:

Այս գիշերօթիկ վարժարանը այսպէսով երի-
տասարդութեան ու պատանեկութեան գերեզ-
մանը եզաւ այս աղջկան:

Նուարդ, իր քոյրը, թաղային վարժարանէ մը
միայն վկայուած է, տունէն ու դպրոցէն զատ ոչինչ

ճանչցած է ինք, և իր վկայականը դրպանը դնե-
լուն, աշխարհի է՛ն յաւակնոտ ու յանճնապատ-
տան աղջիկն է դարձած: Մեծին արկիները, անոր
գաղտնի խտերն ու սրամաշումները չունի բնաւ.
անհոգ, հպարտ, անճնասէր մէկը որ իր «ես»-ին
շրջանակէն դուրս ոչ մէկուն կը խառնուի, որ
ոչինչի կը հաւնի և ոչինչով կը հետաքրքրուի:
Իր գիրուկ այտերն ու լեցունկէկ մարմինը, իր
անուշ դրուիչ աչքերը, մանաւանդ իր օժիտ բե-
րելիք ոսկիներու ենթադրական ստուար խուճբը,
երիտասարդներու լէգէսն մըն է որ բոլորել տուած
է իր շուրջը և սրոնց վրայ արհամարհոտ քմի-
ծաղով մը կը նայի միշտ, իր աղնուաշուքի բար-
ձունքէն հաղիւ գիշանկով իր ակնարկը անոնց
վրայ խոնարհեցնելու:

Բայց այս հպարտ հոգին ալ, ակնարկի մը
պիտի հանդիպէր հարկաւ, որուն աղբեցութեան
տակ պիտի թուլնար ու կքէր:

Գ.

Գրիգոր Յովսէփեան չարքաշ, տխրագին ման-
կութիւն մը ունեցած էր. ճաշակած էր ամբող-
ջովին դառնութիւնը օրերով անօթի մնացած
աղու զգայնութեանց, և ճանչցած էր իր փոքր
հասակէն իսկ թշուառութիւնն ու անոր ամէն
արհաւիրքները իրենց ամէն փուլերուն ու դիմա-
յեղումներուն մէջ. տարինէ՛ր, տարինէ՛ր ամ-

բողջ, ցորեկներ անցուցած էր առանց հաց ուտելու, ճաշի առեն տուն երթալու հրաման առնելով և փողոցները ղեգերելով, իր անօթութիւնը՝ իր զրկումը ընկերներէն ծածկելու, անոնց առջև չստորնանալու գիտումով, և ջանալով այսպէսով բարձր պահել իր արժանապատուութիւնը, գիտակցութիւնը իր ետին որ ամէն զգացումէ գերիվեր էր այս մանկան սրտին մէջ: Հասկցած էր պղտիկուց թէ ընկերային աստիճանի անհաւասարութիւնը որուն էն վարի ծայրն էր ինք, յանցանք մըն էր մարդոց աչքին առջև, անբարոյութենէ շատ աւելի ստորնութիւն մը աղքատութիւնը, որուն առջև գլուխ կը ծռէր խոնարհաբար Գրիգորիկ, շատ անդամ մինչև իրիկուն անօթի մնայով դպրոցին մէջ, կուշա երեսոյթի մը տակ իր ստամոքսին ճմլումներն ու մարմնական տառապանքները սքօզելով: Իր նիհար, ազագուն գէձքը, իր փոսը իջած աչքերը, անանկ տեսլական անմեղունակ անուշութիւն մը տուած էին այս մանկան տառապած երեսին, որ բացակայ է, չկայ մէկ խօսքով հարուստին պիւթթէքներով սնած տղոց լկտած դէմքերուն վրայ:

Ու զարմանալի հակադրութիւն մըն էր տեսնել այս աղան որուն առջև կուգային կ'աղաչէին շատ մը ազնուաշուքի զաւակներ խնդիր մը լուծել տալու, բացատրելու համար մինչդեռ վաղը կեանքին մէջ հրք խելքը հաւասարութիւնը դադրէր իր դերը խաղալէ յաջողութեան ճամբուն վրայ, և բազրը միայն վարէր ամէն գործառնութիւն ու

ղբաղում, վաղը կ'ըսենք կարգը այս աղքատիկ աղուն պիտի դար, իր ամբողջ գոյութեան միջոցին այս անխելք արարածներուն առջև գլուխ ծռելու, անոնց իրեն սանձանած նեղ շրջանակին մէջ ապրելու, ապրուստի նեղ ու անճուկ շրջանակ:

Գրիգոր, մաթեմատիքի ամէնէն դօրաւորը դպրոցին մէջ, մինչև վերջը անանկ մնաց, մինչև դպրոցական շրջանը լրացնելուն և առաջնութիւնը իր գրաւած կարգին մէջ, իրմէ զատ ոչ ոք կրցաւ խլել:

Բայց երբ այս աղան կեանքի մէջ սկսաւ մանել, դերերը փոխուեցան: Աղքատի զաւակ էր ինք, ինչ կրնար ընել, առած վկայականը, ունեցած խելքն ու ուշիմութիւնը մէկը չէր շահագրքուէր այն ճամբուն մէջ ուր պիտի մտնէր, կեղծիքի, խարդաւանանքի ճամբայ, ուր երբէք չսայթաքեցաւ այս ուղիղ նկարագրի աղան, ուր մինչև վերջը պատուաւոր մնաց, և անոր համար իսկ ան յաջող մը հանդիսացաւ հոն ուր նոր սաք կոխեց և ուր իր ուղին շարունակեց առանց երբէք ստորնութիւններու իջնելու. մինչդեռ իր շուրջը աղտոտ ճամբաներէ սողալով, շատեր կանգնեցան և իրենց ոսկիներու դէզով շատեր կրցան գոցել իրենց անցեալ կեանքին խարդաւանանքն ու կեղծիքը, իրենց հարուստի համբաւով ծածկել, չորցնել այն ցիխոտ, շարաւոտ ճամբան ուրկէ անցեր եկեր էին այդ բարձունքներուն, նպատակին միայն նայելով, առանց նկատի

աննելու անոր հանելու համար գործադրուած միջոցներուն աղտոտութիւնները :

Բայց գործը նպասակին եւ ոչ միջոցին դատելու այս սկզբունքը չհաշտուեցաւ այս ի ծնէ ուղիղ տղուն առողջ բնաւորութեան հետ : Հայրը մեռած ատեն իբր կտակ ըսած էր իրեն . «Տղա՛ս, կեանքիդ մէջ ուղղութեան ճամբէն չհեղիս» : Գրիգոր պինդ պահեց իր հօրը խօսքը և սկզբունք ընտրեց անիկա իրեն , որ միեւնոյն ատեն սակայն իր անյաշտութեան հիմնաքարը եղաւ իր կեանքի փեւտութեան միջոցին :

Փարթամեաններու քով երկու ոսկի ամսականով գրագրութեան մտած էր : Ատիկա իրատ շատ երեւար թիրեւս իրմէ տարբեր մէկու մը , և խնայողութիւններ ընելու իսկ պէտքին մղէր ուրիշ մը : Բայց Գրիգոր , իր տանուութը տարեկանին մէջ , ուր գործի մտաւ , և ուր իրեն համար բաւական պիտի ըլլար այդ գումարը իր ամենակենսական պէտքերուն , մանաւանդ իրեն պէս պարկեշտ առաքինի մէկու մը , նեղութեամբ , մտմտութեանով իսկ սխաւ պաշարուիլ իր բուն կեանքին մէջ մտած առաջին օրէն իսկ : Երկու քայրերը , կանուխէն իսկ որք մնացած իր ձեռքին կը նայէին , իր աշխատանքին , տատանքին կարօտ : Խանութին մէջ իր մեծին աչքը մանելու համար , իր աշխատութիւնները շատոց , ատեն եղաւ որ վաճառատան բեռնակրին հետ բեռնակրութիւն իսկ ըրաւ , ամէն ատեն ծունկ բարկակեցաւ իր բարոյսին դիմաց , անոր ամէն հրաման-

ները կատարելու մշտապատրաստ : Երկու տարի սպասեց այս պաշտօնին մէջ , հոգին բերանը բերելով , վառնելով իր երիտասարդ կորովէն ու ուժէն այնքան որքան իսկ չպիտի վառնէր իր անձնական գործին յառաջդիմութեան համար : Ու որ մը երբ խնդրելով ու աղաչելով ամսականի պատիկ յաւելում մը պահանջեց իր մեծէն այս վերջինը զարմացած իրեն նայեցաւ .

— Խնդեցա՛ր , Գրիգորիկ տղաս , գործերուս վիճակը այնքան աղէկ չէ , դու՛ն դեռ խամ ես բխացայի վրայ , չես հասկնար , ինչպիսի՛ս , Աստուծով քանի մը ամիսէն ըսածդ կ'ըլլայ :

Յովսէփեան ալ բան մը չպատասխանեց այս խօսքին վրայ . հասկցաւ թէ այս մարդոց քով ազնուութիւնը բառ մըն է միայն , ըմբռնեց թէ այսչափ աշխատութիւն ոչինչի տեղ գացեր էր և թէ լոկ , անշունչ գրաստի մը պաշտօնն էր որ տուած էին իրեն այդ վաճառատան մէջ և իբր այն զինք աշխատոցուցած :

Իր տեղը տարբեր մէկը , թերեւս վայրկեանաբար գործը ձգէր : Բայց ո՛չ , այս տղան անանկ բան չըրաւ , այլ աւելին գործեց , իր և իրեննեւրուն ապրուստի սիրոյն ձայն չհանեց ու անտրտունջ սկսաւ նորէն առջի պէս գործը շարունակել , աւտուները տունէն շիտակ խանութ , և իր կուռները խանութէն շիտակ տուն . ուրիշ ճամբայ չճանցաւ այս տղան . իրիկունները սանկ սովորութենէ շեղումներ , մէկ երկու դաւաթ օղի , ևն . երբէ՛ք , իր ճամբան ալ իր ունեցած կեան-

քին ու սկզբունքներուն նման ուղիղ մնաց, իրեններուն համար աշխատեցաւ միշտ, անոնց երջանկութեան մէջ միայն իրը գտաւ, անոնց հանգըստութեան մէջ իր հանգստութիւնը: Աշխատութիւնը կեանքի օրէնք է, ամէն ստեղծման և ամէն յառաջդիմութեան օրէնք. այս էր իր նշանաբանը. իր տարիներով չլու աշխատաւորի դերը տեսակ մը կրաւորական բնութիւն տուած էր իրեն որ իր գոյութեան, իր էութեան գլխաւոր մասն էր կազմած:

Տարիները անցան: Իր պաշտօնավարութեան մէջ երբեք դժգոհանքի խօսք մը չըրաւ, մեքենայի մը նմանեցաւ, կ'օրնցնելով իր մէջ կարծես ամէն ինքնութեան զգացում: Ամսականը մինչև չինգ ոսկիի բարձրացաւ, և այս տարիներուն միջոցին էր որ նաեւ ամուսնացուց երկու քոյրերն ալ, հարս զրկելով Ատաբազար: Տարիներու չարաչար աշխատանքէն ետք հազիւ հիմա քիչ մը լայն շունչ առնելով, հազիւ զգալով փոքր ինչ լայննալը իր ապրուստի շրջանակը որ միշտ ճակատագրականօրէն սեղմուած մնացեր էր սղայ տարիքէն ի վեր:

Վաճառատան առանցքն էր ինք, և ամենաօրինակելի պաշտօնեան մնաց միշտ այս տղան: Այլ եւս երբ գրեթէ իր մէջ եղբօր պարտականութիւնը լրացած տեսաւ և աւելին իսկ ըրած, երբ ուրիշի մը, իր քոյրերուն, երջանիկ ըլլալը տեսաւ, այդ երջանկութեան մէջ գտաւ իր ուրախութիւնը, և գործ մը գլուխ հանած, երկու

ընտանիք կազմելու պատճառ եղած մարդու գունունակութիւնը, որ հպարտութեամբ ուռեցուց իր ազնիւ կուրծքը, մոռցուց իրեն իր անցեալ կեանքին բոլոր աշխատութիւններն ու զրկումները:

Այս միջոցին էր որ ծանօթացաւ Արագեանի, և անոր միջոցաւ միւս երեք ընկերներուն: Երիտասարդութեան մէջ մտերմութիւնները խիստ շուտ կը հասոտտուին, երբ մանաւանդ սիրտերն ու զգացումները մէկ են: Զսպանակներ կան որոնք որչափ ճնշես, այնքան աւելի ուժով կը ձգտին, վեր կը նետուին. մեծ եղբօր իր պարտականութիւնը այդ ճնշող ուժը եղեր էր իր երիտասարդ զգացմանց վրայ և հիմա երբ ալ ազատ է, անա երկու տարի է որ զուարճութեան տուած է ինքզինք: Շեղած իր յաւիտենական ճամբէն վերջապէս, իր ուղիղ տուն երթալու անսայթաք դադարիարէն և շեղած այնքան ուժով որքան յարած էր նախապէս անոր: Ու հիմա գիշեր կ'ըլլայ որ իր սենեակը չերթար:

Իր անցեալ մօրացած, լճացած կեանքին փոխարէնն է որ հանել կուզէ կարծես այս երիտասարդը, նոր նոր զուարճութիւններու, հոմանուն հիներու ետեւէն պատելով ամէն գիշեր:

Գ.

— Այս գիշեր գեղ պիտի ելլա՞ս Գրիգոր :

— Միտք ունի՞մ էֆէնտի :

— Անանկ է նէ , մերիններուն գնա ու ըսէ որ չպիտի կրնամ գալ տուն աս գիշեր , որովհետեւ ֆապրիքաթօրը եկեր է մէկտեղ տեսնելիք գործեր ունինք : Եթէ մերինները պտտիլ ուզեն , առ մէկտեղ քիչ մը երկնցէ՛ք :

— Շատ աղէկ էֆէնտի :

— Հայտէ՛ օղլու՛մ , Աստուած հետդ , հիմա կանուխէկ ճամբայ եթէ ելլես աղէկ կ'ընես , զաթը շարաթ է այսօր , տեսնուելիք գործ չկայ . այլընները տուինք ամէն բան լինջալ :

Գրիգոր Յովսէփեան կրկնել չտուաւ , կարող չէր մերժել խնդրանքի մը ձեւին տակ եղած այս հրամանը , մանաւանդ թէ Զատիի , Մ'նունդի այցելութիւններու ատեն ծանօթութիւն հաստատած էր Փարթամեաններուն ընտանիքին հետ . թէպէտեւ ատիկա հինգ վայրկեանի ծանօթութիւն մը իսկ եղած ըլլար :

Փարթամեանները այդ տարի գիւղ էին գացեր , որովհետեւ առջինեկ աղջիկը տկար մնացեր էր քիչ մը ու ծայրայեղ շղայնոտութիւն մը կը տառապեցնէր զայն :

Գրիգոր ձգեց վաճառատունը , հանդարտ ու սիրտը զուարթութեամբ լեցուն զոր ամառուան այդ տաքուկ արեւը կը բերէր կը դնէր իր սըրտին մէջ :

Նստեցաւ շոգենաւ :

Տարածուեցաւ նաւուն վերնայարկի աթոռներէն մէկուն վրայ ու սկսաւ շնչել լիաթոք Վոսփոսի անուշ ու կենսաւէտ օդը : Քաղաքի աղտոտ միջավայրերու , սրճարաններու , հանրատուներու միջնորդարը ժանգով օծած էր իր ներսիդին կարծես , և այս կոյս ու անապակ օդն ու բնութիւնը իր ներսէն կը սրբէին կը տանէին ամէն աղտոտութիւն և ամէն ժանգ :

Սիկառը շրթունքին , միտքը անուշ երանութիւններու ու երազներու մէջ թափառայած , Գրիգոր կը դիտէր զալարազեղ կոյս կանաչութիւնները Վոսփոսի գեղանի ափերուն , աղուօր ամարանոցները անօր հիւրընկալ ծովեզերքներուն վրայ կառուցուած և անդորրութիւն մը կ'իջնէր իր յոգնած , պարտասած հոգիէն ներս :

Եէնիմահալլէ հասան : Գրիգոր ելաւ շոգենաւէն ու շրտակՍարգիսին կաղնիօնդնաց , հոն քիչ մը յոգնութիւն առնելու Սրճարանը լեցուն է արդէն . ընտանիքներ , կիներ , աղջիկներ , երիտասարդներ կը գրաւեն ամբողջ աթոռները և կան անանկներ որոնք շատոնցուրնէ սկսած են օղլով սկսիլ իրենց այդ կիրակնաւուր հանգիստը : Իր նորեկի հանգամանքը վայրկեան մը գլուխները դէպի իրեն կը դարձնէ :

— Օ՛, բարեւ միւսիւ Գրիգոր կը ձայնէ մէկը իրեն անկիւնէն :

Յովսէփեան գլուխը կը դարձնէ :

— Վա՛յ, բարեւ Յակոբիկ աղաս :

— Աս ի՛նչ հով նայինք հոտեղները :

— Է՛, ինչ ընենք, տարին մէկ անգամ ասանկ բաներ կ'ըլլայ :

— Այ այս դիշեր ու վաղը մեզի ես, անանկ չէ՞, միւսիւ Գրիգոր :

— Չէ՛, չորպաճիկ տունը պիտի երթամ, հիմա քիչ մը, մինչեւ վերջին շոգինաւին գալը կը նստիմ, ետքը գիտես ա մերինը, վարունգը ծուռ կը բուսնի, բայց հիմա բարթի մը թավուր կը խաղանք խաթերդ համար :

— Է՛ խրոյանէթ, պարէ վաղը գիշեր մեզի կեցիր, իրիկուան դէմ Օթուղպիրն ենք, քեզի կ'սպասենք :

— Խօսք չեմ տար, բայց եթէ ատեն ունենամ կուգամ ձեզ կը գտնեմ :

Նարտը կը բերուի, ու երկու բարեկամ դէմ դէմի կ'սկսին խաղալ շիշ մը օզիի քով ուրկէ երբեմն մէջ մէկ հատ կը խմեն :

Յակոբ ազան իրենց շուկային մէջ քովի խաւուրթին թէզկեհատարն է. բարի, պատուական ընտանիքի հայր մը որ երբեք բան մը ճանչցած չէ իր ընտանիքէն դատ և որ միայն ապրած է իրեններուն համար, անոնց հանգստութեան մէջ զրտնելով իր օրական խոնջէնքին ու ցաւերուն ամէն սփոփումն ու մխիթարութիւնը : Գրիգորիկ ան-

կեղծ սիրով մը կը սիրէ այս մարդը, որ առտու իրիկուն միշտ կը կրէ տուն, լեցնել ջանալով իր յաւիտենական անբաժան պայուսակը զոր ամէն օր կը կրէ իրեն հետ, տեսակ մը դանայեան կարաս, տեսակ մը անյադ փոր որ երբեք կշտանալ չգիտեր, և որ ապերախտօրէն յաւիտենապէս դատարկ է ամէն առտու երբ նոր տունէն ճամբայ կ'ելլէ, Յակոբիկ աղային ձեռքին մէջ լիակած, ինքզինքը ձգած, յուսահատ մարդու մը պէս երեւալով : Այս մարդուն ամբողջ յոյսերը, ամբողջ ուրախութիւնները, ամենքն ալ հող՝ այդ պայուսակին մէջն են, հո՛ր՝ իր նեղ օրերուն գաղանիքը, երբ կրտով չափ կը լեցուի անիկա, հո՛ն՝ իր նիւթապէս բարգաւաճ վիճակին գաղտնիքը՝ երբ ուռեցած փորի մը պէս կը լինայ :

— Ո՛ւր է չանթադ, Յակոբիկ աղաս, ձեռքդ չէ կը կատակէ Յովսէփեան :

— Հէլէ այսօր աղատեցանք, կը պատասխանէ մարդը, կեանքիս մէջ այսօր է որ երկու ձեռքերս երերցնելէն վար իջայ ու ելայ :

— Է՛, անանկ է նէ չանթայիդ կենացը :

Երկուքն ալ կը խնդան ու ժամերը կ'անցնին : Վերջին շոգինաւը կը հասնի. Գրիգորիկ, որ նարտը կորսնցուցած է, կը շտուի կ'ելլէ :

— Գիշեր բարի, Յակոբիկ աղաս :

— Լոյս բարի, վաղը իրիկուան դէմ չմոռնաս :

— Չէ՛ :

Նաւամատոյցէն մինչեւ բարոսին տունը մեծ

հեռաւորութիւն մը չկայ. խմած քանի մը օղին աղուօր կարմրութիւն մը տուեր է Գրիգորիկի դէմքին. գեղեցիկ տղայ մըն է արդէն ինք. սեւ ածուխ աչքեր, սեւ առատ կամարածեւ յօնքերու տակ, բարակ, նուրբ պեխեր կեռաս շրթունքներու վերեւ, և անանկ քաղցր անուշութիւն մը, նրբութիւն մը իր ամբողջ դէմքին վրայ որ համբուրելի վեհութիւն մը կուտայ այս քսանեօթամեայ հիւսնալի կազմուածքով ու անթերի մարմնով երիտասարդին, իր անուշ լեզուն, աղնուութիւնը զոր թշուառութեան, զրկանքի բովէն անցնելով առած է այս տղան, դէմքին ամբողջութեան ազնուական արտայայտութիւնը, խոնարհութիւնը, որ կարօտութեան, տառապանքի դպրոցին մէջ սովորած է, կատարեալ գեղեցկութիւն մը կը կազմեն, որու առջեւ կ'ընկճի ամէնէն սէգ կանացի նայուածքն իսկ,

Դուք կը զարնէ. ծառան է դիմաւորողը զինքը, կը հրամցնէ վեր, սանդուխին զլիսէն զինք կ'ընդունի տիկին Փարթամեան որ ձեռքը կ'երկնցնէ.

- Օ՛, բարի եկար, միւսիւ Յովսէփեան:
- Աստուծոյ բարին տիկին:
- Նուարդ մօրը կտեւէն ձեռքը կ'երկարէ երիտասարդին.
- Բարեւ միւսիւ Գրիգորիկ:
- Ու շեշտօրէն կը նայի տղուն աչքին, լիտի պաշ Ժպիտով մը:
- Գրիգոր յարգանօք կը խոնարհի:

Սենեակ կը մտնեն, կը նստին, հոսկէ հոսկէ խօսակցութիւնները կ'սկսին ծայր սալ որու միջոցին էֆէնտիին այդ զիշեր չկրնալ գալը կ'իմացնէ երիտասարդը:

Ուրախութեան ժպիտ մը կ'անցնի աղջկան աչքին մէջէն, որ աննշմար չանցնիր երիտասարդէն. ինչո՞ւ. ո՞վ գիտէ:

— Աս զիշեր ալ մեզի պիտի մնաք, չէ՞, ալ ասկէ ետքը:

- Անոր պէս բան մը, տիկին:
- Նուարդ, կ'ըսէ տանտիկինը, խօսքը աղջկանը ուղղելով, վերցնի ո՞ւր է:

— Զգէ՛ մայր, կ'ըսէ աղջիկը ծեքծեքուն, քիչ մը տկար է, վերը եան է եկեր սէտիրին վրայ, գիտես ա բարկացոտ բնաւորութիւնը:

Մայրը պատասխան չտար, բայց գաղտագողի շրթունքը կը խածնէ:

Իր քրոջ բացակայութիւնը, տարօրինակ, ակնյայտնի զուարթութիւն մը կուտայ այս աղջկան, ո՞վ գիտէ ինչ դիտումներով ու նկատումներով:

Ու հիմա նստեր է սենեակին անկիւնը. անյագ, ըզձանքի տուփոտ աչքերով այս գեղեցիկ երիտասարդին կը նայի, ինք որ չէ զիջած երբեք իր ստորիններով նետաքրքուիլ, թուլութիւն մը, մեղկութիւն մը կը տարածուի իր ջիղերուն մէջ երբ իրենց զրազրին ակնարկին տակ կ'իյնայ իր նայուածքը, տեսակ մը քաշողական զգացում ունի մարմնին մէջ տղուն բազուկներուն մէջ նետուելու և հոն սեղմուելու տեսակ մը անդիմադրելի փորձութիւն, որ իր միտքը կը դողացնէ:

Ճաշի կը նստին աղջիկը, մայրը ու ինք. օրիորդ վերդին չէ ուղած ճաշի մասնակցիլ, իր ջղային փարփուներու նուպային մէջն է: Գրինին՝ որ ճաշի ատեն կը խմուի, գուարթութիւն կը բերէ ամէնուն վրայ. մէկ գաւաթը երկու, երեք կ'ըլլայ, կատակները կ'սկսին ծայր տալ: Գրիգոր կը գիտէ աղջիկը որ քովն է նստած, դէշ կտոր չէ. փռաւորը կուրծքեր, հիանալի հարուստ զիւտներ, որոնց տաքութիւնը իր զիւտերուն կը զարնէ կարծես, այնքան մօտ նստած են իրարու:

Այս աղջիկը, այս տղուն աչքերուն գերին է, որոնցմէ իր աչքը չի գտներ անոր մէկ փափաքը կատարելու մշտապատրաստ: Ամէն կին արդէն տկարութեան վայրկեան մը ունի, ատեն մը՝ ուր սիրաբ իր «բացուէ՛ Սիւզամ»ը կ'ըսէ. ահա այս ժամը հնչած է այս աղջկան համար, ահաւոր ու աղետալի վայրկեան որ ճակատագիրը կը վճռէ, և որուն առաջին քայլերը անհիլ սկսեր է հիմա այս դեռատի, հպարտ ու սէգ աղջիկը: Գրիգոր ալ բան մը կ'զգայ այս աղջկան համար, կ'զգայ որ իր մէջ կայ անոր մօտենալու փափաք մը, ղէպի անոր երթալու ուժ մը որ զինք ղէպ անոր կը մղէ, բայց տեսակ մը սառ տպաւորութիւն կը խառնուի իր այս զգացումին մէջ, զգացում՝ որ սէր չէ և որ պարզապէս արիփ մըն է: Սրբէն կան կիներ որոնք սիրուելու և կան ալ որ արբփանքի համար ծնած են: Նուարդ այս վերջիններէն է. Գրիգոր կը գիտէ. այս ղէմքը, այս մարմինին ձեւը տեսնելով մարդ, և վերջապէս զդա-

լով այն չեմ գիտեր ինչը, որ անբացատրելի է և այս աղջկան աչքերէն տկնայտանի կը ծորի, անկարելի է որ արիփէն տարբեր զգացում մը ունենայ իր ներսը ու է անհատ. այս աղջիկը մէկ խօսքով սիրուելու համար չէ ծնած, էգ արարած մը միայն առնական արիփը գոհացնելու, որ վայրկեանական է, հետեւաբար և անհիմն և ունայն:

Ճաշը կը մննայ ու օրիորդը կ'առաջնորդէ հիւրերնին սենեակ, մայրը վարն է:

— Սա պատկերը ինչպէս գտաք միւսիւ Գրիգորիկ, կ'ըսէ նուարդ, պատին վրայ իւղաներկ մը ցուցնելով:

Պատկերը կը ներկայացնէ աղջիկ մը, հազիւ տասնեակօթը տարեկան որ քստնամեայ տղու մը գիրկը նստած կը համբուրուին:

— Հիանալի՛ Օրիորդ:

— Աղջկան ձեւը ինչպէս է, նստուածքը:

Գրիգոր կը կմկմայ. վերջապէս իր քարտիկն աղջիկն է ուրկէ քաշուելու մէկէ աւելի շատ մը պատճառներ պէտք է ունենայ. ասկից զատ կը մտածէ, այս ազնուաչուքի աղջիկները, թեթեւօտիկ արարածներ են, որոնք հանդիպած երիտասարդներուն հետ, եթէ աչքերնին խածնէ, կ'իյնան կ'ելնեն. ետքէն ալ անոր վրայ խնդարով:

— Չէ՞ք պատասխաներ միւսիւ Գրիգորիկ:

Ու չար, տուփազին կը նայի տղուն: Անզգայ, մտտ աղջկանց արփական զգացումներուն զարթնումը սոսկալի կ'ըլլայ, անանկ ուժգին կրակ մը

կայ աղջկան նայուածքին մէջ, անանկ նրաւէր մը որ արիւնը երիտասարդին գլուխը կը ժայթքէ, ինքզինք կը կորսնցնէ ու ձեռքերուն մէջ առնելով աղջկան գլուխը կ'սկսի համբուրել կուշտ կուշտ: Աղջիկը գոհ է, և անձնատուր տրփանքի վայրկեանն է, սէրը յաւէտ բացակայ:

Երկուքն ալ կ'իջնան բազմոցին վրայ, ձեռքը կ'երկնցնէ տղան ու կը բոլորէ աղջկան կունակը, իր մատները կը շօշափէ աղջկան ստինքները, որոնք զոյգ մը ամենի նժոյգներու գլխուն պէս ցցուած են: Կը սեղմուին իրարու, զիտներնին, գլուխները քով քովի են, երկուքին մարմիններն ալ կրակներու մէջ:

Բաց պատուհանէն ամռան իրիկուններու զով ող մը կը հովաճրէ երկուքին ալ ճակատը, և հինգ վայրկեան ետք, երբ արգէն թուլութիւն մը սկսեր է դալ երկուքին վրայ, մայրը կը հաննի:

Դրիգոր բազմոցին անկիւնն է, և հիմա որ քիչ թէ շատ իր տուփանքը անցած է դրած համբոյրներովը, յոգնած, լիկած երեւոյթով մը այս աղջկան կը նայի, որ աւելի քան երբեք պաղ սառ կ'երեւի իրեն, և անոր ժպիտը սոսկալի, հրէշային:

Տրիփը անցած է, անոր հետ մարած նաև զգացումն ալ. սէրը՝ արիփին շարունակողը ու զայն յաւէրժացնողը ու սրբագործողը՝ բացակայ է և որ երբէք չկրնար զգալ այս տղան այս աղջկան համար որ հիմա անադեռ իր դիմացը կը ժպտի...:

×

Այդ իրիկունը բոլորովին աղատ էր. երբ ցուրեկուան ճաշը ընելէն ետքը, իրիկուան դէմ ծովեզերք Սարգիսին սրճարանը եկաւ կլկակ մը քաշելու, լայն շունչ մը առաւ Յովսէփեան: Շաբաթ գիշերուան ըրածը հետք մը անգամ ձգած չէր իր մտքին մէջ, ի՞նչ կարեւորութիւն ունէր. մանաւանդ թէ աղջիկը եղած էր նախապէս իրեն նրաւէր կարգացողը, ու ի՞նչ ըրած էր ասկից դատ, տղայական երկու համբոյր և անկէ անդին ոչինչ: Իրիկունը անդորր ու խաղաղ կ'իջնար ծովուն վրայ ու կապոյտ ջուրը միօրինակ, անծալ պաստառի մը հանգունատիպ կը ննջէր իրիկուան զովութիւններու ստուերներուն սակ: Նաւակով պատելու փափաք մը ծնաւ ներսը և յանկարծ միտքը եկաւ այս առթիւ, շարաթ օրուան այն ժամադրութիւնը, զոր սուեր էր Յակոբ աղային. թէ ծովու ող առած և թէ ծովային պտոյտ մը կատարած կ'ըլլամ, մտածեյ ու նաւակ մը ցատկելով, շտկուեցաւ դէպի Օթուզ պիր:

Քաղցր, զով ամբան իրիկնադէմ մը, ծովուն անուշ ողը որ հովը իրեն հետ կ'առնէ կը բերէ, երգերու, անմիտներու երկարածիք կտորները որ մինչև իր ականջին կը հասնին, վերջապէս բոլոր այն խալաղ զգայնութիւնները, անդորրութիւնները որ իրիկունը իրեն հետ հոգիներու խորը կ'իջնցնէ, երանութիւններու մէջ զինքը կ'օրրեն ու կ'երկնայ նաւակին մէջ: Որքան անուշ, որքան առողջարար սա բնութիւնը, կը մտածէ ինքնիրեն, ինք որ այնքան օրեր հեռու ապրած

է անկէ, որ խեղդուկ, նեղ մթնոլորտներէ զատ ուրիշ ու է միջավայր չէ ճանչցած :

Կը հասնին : Կը ցատկէ Օթուզ պիրի խարխուռ իսկիցիին վրայ : Յակոբ աղան է զինքը գիմաւորողը որ կ'առնէ կը սանի սեղանի մը քով, ուր կին մը, աղջիկ մը և հինգ տարեկան տղայ մը նստած են : Մեղանը, փայտէ, քառակուսի սեղան մը, որուն աղտեղութիւնը գոցելու համար ճերմակ ձիւնոնման սփոսց մը փռած են սեղանին տէրերը, և որ իր սպիտակութեամբ իսկ յայտնի կ'ընէ իր տէրերուն հայ ըլլալը, լեցուած է աղանգէրներու պերճ ցուցադրութեամբ մը, ժանպոնէն սկսեալ մինչև սեւ խաւար, օղիին շինք տիրապետող բոլոր ասոնց վրայ, բիւրեղի փալփուսներ կ'առնէ, արեւմուտի պայծառ ճառագայթներուն տակ : Կը նստի. ներկայացուցած ատենն է հիմա :

— Մեր միւսիւ Գրիգորիկը, ամենասիրելի բարեկամներէս, որուն վրայ երբեմն քեզի կը խօսիմ, զիտե՞ս Տիւրքի և որուն համար քիչ մը առաջ կ'ըսէի թէ պիտի գար, թէ և իր խօսքին վրայ վստահութիւն չունիմ ա', կ'աւելցնէ ժրպտեղով :

— Կինս ու աղջիկս :

Տաքարիւն, միջակորեար ընտանիքի կին մը Տիւրքի հանրմ, անուշ բերան, անուշ լեզու, որուն պարզ, բուխ, անկեղծ խօսքերը աւելի քաղցր են Յովսէփեանի քան սա ազնուաշուքի կնիկներուն ծեքծեքուն, նպատակաւոր, հեզոտ

խօսքերը, որոնք չունին այն հրապոյրը որ գիտեն դնել էսնափի կնիկները իրենց խօսակցութեան մէջ. չունին վերջապէս այն յատկութիւնը, այն հպատակ լեզուն որ էրիկ մարդուն առջին գիտէ լռել որ էրիկմարդէն կը պատկառի իբր իր մեծը և որ այր մը կ'առավարելու մեծագոյն զաղտնիքն է :

— Չէք գիտեր, միւսիւ Գրիգոր, կը յարէ Տիւրքի հանրմ նորեկին օղիի գաւաթը լեցնելով, չէք գիտեր որչա՞փ կը խօսի ձեր վրայ. միւսիւ Յովսէփեանը սանկ տղայ է, միւսիւ Յովսէփեանը նանկ տղայ է, չէք գիտեր ամա միւսիւ Գրիգոր, որչափ ալ ըսեմ, նորէն քիչ է :

Որչափ անուշ լեզու ու տաքարիւն կնիկ, կը խորհի Գրիգոր ինքնիրեն, ինչ տարբերութիւն սա երէկ զիշերուան իր տեսած կնիկներուն ու ասոր միջեւ :

— Յակոբիկ աղաս, կը դառնայ էրկանը, բարաբիւրդ վրադ առ, իրիկունը սէրին կ'ընէ չ'ըլես մսիս :

Բարի ամանիկինի տիպարն է. ամէն տեղ, ամէն բանի համող, ուրախութեան ատեն ուրախութեանդ և տխրութեանդ ատեն տխրութեան ընկեր : Միտքովը երանի կուտայ այս խաղաղ ընտանիքին և երջանկութիւնը որ կը ճառագայթէ այս ընտանիքին շուրջ, այս սեղանին վերեւ, ցոլք մըն ալ կը ղրկէ իր սրտէն ներս : Գո՛ է և զուարթ, ասև փաստի, ասանկ անկեղծ ընկերներու հետ նստելուն ու ծիրանիի և ոսկիի ցոլքով մը ծածկելով զանոնք :

Իրիկուն կ'ըլլայ. արեւու վերջին ճառագայթ մը որ կը նուազի կապոյտ ջուրերուն վրայ կը բարձրանայ Պէյքօզի լեռներուն գագաթը: Գլուխները կը տաքնան տակաւ, ու կատակները կ'անուշանան. ամէնքն ալ մէկ սիրտ, մէկ հոգի են իբարու հետ, կարծես շատ տարուան բարեկամներու սրտակից մտերիմներ:

Սխճիկ Յուսէփին հետ կ'իյնան, կը կատակեն:

Գրիգոր որ մինչեւ այն ատեն ինքզինքը խօսելու, խնդալու տուած էր, հիմա ուշադրութեամբ քովի աղջկանը կը նայի. երիտասարդութիւն վերջապէս: Հմուկ, լռիկ աղջիկ մը. թեւեւ ճիշդ մօրը աղջիկնութիւնը. ամօթխած քիչ մը, բայց ոչ այնչափ թեթեւօյիկ, խրոչը ամօթխածութիւն մը որ մարդս կը բարկացնէ, քիչ անգամ խօսքի խառնուսդ ու բաւական երազկոտ բնասորութեան տէր որու խոստովանութիւնը անոր երկնագոյն աչքերէն իսկ կը ծորի: Հագիւտանեկութիւն կայ. անուշ, նրբին դէմքով աղջիկ մը, կետուածի պէս նուրբ դիմադիճերով, առատ մազի կոճակներով, որոնք Քիօ սը Մերօի ձեւով սանտրուած են. իր ակնարկը մանաւանդ, աչքերուն գոյնը անանկ քաղցրութիւն մը ունի, անանկ անմեղ ու միեւնոյն ատեն գերող արտայայտութիւն մը որ մարդս կը գինովցնէ. արեւելեան հուրիներու ինքնայատուկ աղուոր աչքեր, որոնց մէջ երկնքի գոյնն է կաթեր: Իրաւ, մարմինի փարթամ կազմուածք մը չունի Օր. Փարթամեանին նման որ արիփի արծարծող մըն է

սուկ, բայց կայ ուրիշ բան մը, չեմ գիտեր ինչ մը, որ ըսելով չբացատրուիր և որ այս երիտասարդին սիրտը դէպի իրեն կը քաշէ: Տէրի չէ այս, տարբեր անդրաշխարհի խտալային զգացում մը, տեսակ մը սուրբ զգայնութիւն զոր ձեռքդ ձեռքին վրայ իսկ դնելով կը վախնաս սրբապաղծել և որ վայրկեանի մը մէջ կը ծնի ու յաւիտեան կը տեւէ: Աչքերնին իրարու է հիմա ու փոխները տարբեր նշանակութիւններ կ'առնեն:

Ալեհարկները կը խօսին, լռիկ:

Ծովը իրենց ոտքին տակ խաղաղ կը ննջէ ու իր յետին ալեակները կը համըւրեն ծովեղբրքի խիճերն ու աւաղները. հեռ՛ւն, նեղուցին էն նեղ կէտն է, երկու բլրակներու մէջ ձգմուած, կարծես բնութեան վերջին ճիգը Վոսփորի գեղանի ալիքները չփախչելու ուրկէ անդին յանկարծ կ'ըմբոստանայ կարծես, տարածուելու, անհունապէս մեծնալու, կատաղելու, փրփրելու համար ու կազմելու Սեւ ծովը:

Անուշ հով մը որ նեղուցէն կուգայ, իրենց ձակամները կը զովացնէ:

Տախաները՝ ծովուն բացը՝ սիւներու գաղաթը կկզամ մարդերու կը նմանին, երկու կապոյտներու միջեւ բարձրացած:

— Ի՞նչ են սրւոնք, կը հարցնէ Մաքրուհի դառնալով Գրիգորիկին:

— Զկնորաները հոն կ'սպասեն գիշերը, ձուկ բռնելու ատեն:

— Ամէ՛ն ատեն:

— Սմառ ձմեռ, օրիորդ :

Խօսքերնուն թելը կը կարուի . վերէն աղուոր ձայն մը կ'երկարի, կը գալարուի, կամաց կամաց իրենց մօտենալով . ժողովրդական անուշ, տարածուած երգ մըն է որ շատ մը սերունդներու սիրտերն է բաքախեցուցած . խալի-փոխի անուշ կտոր մը, զոր անուշ ձայն ունեցող մը կ'երգէ :

Կեօնիդ գուշու կկսի կիսիսի ուշարսըն
Պէն սէնի սեպիսի, սէն պիկիսի գաշարսըն
Պանս կիսպիս պիշայ կեօսիսի սշարսըն :

Երիտասարդներու խումբ մըն են որոնք
Յարլտաքէն Օթուզպիր կ'իջնեն :

Մաքրիկ ակնարկը երիտասարդին աչքին մէջ
կը թաղէ, թովի՛չ :

— Հոգիս քեզի Մաքրիկ :

— Իմ ալ քեզի յաւխտեա՛ն :

ժամերը կ'անցնին :

— Հայտէ՛ տեսնը եկաւ, չէ՞ Գրիգորիկ,
կը ձայնէ Յակոբ աղա :

Ստենը եկա՛ւ, վայրկեան մըն է դեռ իրեն համար . ի՛նչ կ'ըսէ այս մարդը իրեն . բայց արդէն կամաց կամաց ստուերները կ'երկննան ու լուսընկային մեղմ, տեղոյն լոյսը կը խաղայ ծովուն շուրերուն հետ :

— Շատ աղէկ Յակոբ աղաս, հայտէ երթանք :
կը նստին նաւակ ու աղջիկը երիտասարդին

քովը կ'իյնայ, դիպուամ՛ծ, թէ առաջուրնէ պատ-
րաստուած կարգադրութիւն . — կը յառաջանան :

Պահը հանդարտ ու զողար է . լուսնկային շուրերուն տակ հանդարտ ծովուն ծփուն ալիքներուն վրայ նաւակը կը սահի : Ֆրուլտաքի սրճարանը ծաւերու մէջ պահուած մարդու մը պէս, մասամբ ինքզինքը կը ցուցնէ : Լուսնի տմոյն լոյսը կը ցուանայ նաեւ եզերքի բլուրներուն յորդ բուսակահու թեան վրայ . և ծովեզերքի առողջ ու կոյս կանաչութիւնը հազիւ կ'ընդհատուի ժայռի մը մը լերկութեամբ ուր հազին ձերձակ բոլորակ մը գծեր են : մէջտեղներն ալ սեւով լեցուած, և որ հիացած ակնարկի մը պճնումին կը նմանի, բացուած, զարմացած ակնարկ մը որ բնութեամբ գրաւուած է :

— Ի՛նչ են ասոնք, միւսիւ Գրիգորիկ :

— Նշանառութեան համար են Մաքրիկ :

— Մաքրի՛կ, կը ձայնէ անդիէն հայրը,
հայտէ մեզի գիացած հայերէն երգերէդ մէկը կանչէ, ես շատ սիրեր եմ անոնք, հայտէ՛ ետվում :

Նախ կ'ընդդիմանայ, կը քաշուի, բայց երբ երիտասարդին ակնարկը կ'իյնայ իր վրայ, կը թուշայ կ'ընկճի : Ու կ'սկսի :

Հիանալի, իտէալային, նոերք ձայն մըն է, որ աղիքներդ կարծես կը քաշէ կը հանէ, այնքան նոերք, այնքան դարձող ձայն որ զգացումի սարսուռով մարմինդ կը ցնցէ : Ասոնց պէս վազամուտ յաւակով պտոյտի գացողներ կը կենան, մտիկ ընկու, հիացիկ, այս ձայնը որ կ'երկննայ,

Բերայի Հովսէօսներ . . .

կը բարձրանայ, կ'որորուի ու կը նուազի հան-
դարտ գիշերուան, վաղահաս մութին, գիշերին
խորհրդաւորութեան մէջ:

Լուսնակ գիշեր քայտաւերով փուն ջունիս՝ անունը,
փուն ջունիս,
Ձիս տեսնողը կարծում է քե տուն ջունիս՝ անունը
տուն ջունիս:

Անգգալարար տղուն ձեռքը կ'իյնայ աղջկան
մէջքին որ կը գրկէ. որո՞ւ հոգ. թէ հայրն ու
մայրը կը անտեսեն. գինովցեր լինցեր է ալ: Ձեռ-
քը կը սեղմէ այդ սեղմումին մէջ դնելով իր ամ-
բողջ սիրոյն սաստկութիւնը. կը ժպտի. . . որչա՛փ
գոհ է այս ծովային պտոյտէն. բնութիւնը աւելի
քան երբեք գեղեցիկ է իր աչքին. մեղամաղձոտ
երազայտութիւն մը, տեսակ մը հոգիտեսութիւն
կը տարածուի տակաւ իր մէջ, փոխադրելով զին-
քը անուրջներու բիւրեղ պալատին մէջ:

Կը հասնին Նէնի Մահալլէ: Իրիկուան, ինչ-
պէս Փարթամեաններուն գնաց ինքն ալ չղիտ-
ցաւ, և այս անգամ Նուարդի ժպիտները չափէն
աւելի պաղ ու սառ երեւցան իրեն, բնաւ սրտին
չխօսող, որ ուրիշի մը սիրովն էր արդէն դրաւ-
ուած:

Առտուն ուշ արթնցաւ և շուտափոյթ յար-
դարանքէ մը հտք մեկնեցաւ գործին:

Սիրեց:

Բառեր կան որոնք պարզ հանգամանք մմ

ունին առաջին ակնարկով, որոնք իրենց շարու-
նակական կրկնութեանը մէջ տեղակ մը տափակ
միօրինակութիւն ստացած են, և երբեմն սակայն
յանկարծ կարծես կը բացուին և բուք մը ճառա-
գայթ կ'արտահոսի իրենց մէջէն ու նորէն կը վե-
րադառնան առջի խաղաղ հանդարտ ձեւերին:

Սիրեց այս տղան ալ. լռիկ վախկոտ սիրով
մը իր սիրոյն շրջանակին մէջ ինքնիբեանը ամփոփ-
ուեցաւ, ոչ մէկուն յայտնեց իր սրտին այս նա-
խընծայ բարախումը. և հաշիշամոյներու պէս
առանց նկատումի առանց ու է վրաս տեսնելու
իր շուրջը իր սիրովը ու իր սիրոյն մէջ գինով-
ցաւ. տեսակ մը մնունդ դարձաւ իր հոգիին հա-
մար այս սէրը, տեսակ մը երանութիւն, որ եր-
բեք չէր ճանչցած իր պարտականութեան սահմա-
նին մէջ պարփակուած պարկեշտ մարդու կեան-
քին մէջ, աւելով իրեն անանկ զգայնութիւններ
զորս երբեք չէր ճաշակած, չէր զգացած բնական:
Նոյն խկ իր քմբոստացումի վերջին երկու տա-
րիներու ատեն, ուր իր անսանական տրիփն էր
որ յաղեցուցած էր:

Անոր աչքերուն նայուածքը կարծես իր հո-
գիին խորն է. անա կը դողայ զայն քովը ու-
նենալու պատրանքով. անոր տաք շունչը կը շոյ՛
դեռ կարծես իր գեղանի դէմքն ու մազերը. անոր
խոտաուփները, անոր շաքար ու մեղր խօսքերը
դեռ իր ականջին տակն են, որոնցմով կը զինով-
նայ, կ'օրուի իր քսանեօթամեայ երիտասարդի
վառ երեւակայութիւնը:

Թամեանի վրայ, ինք որ կը յուսար թէ այս տղան հազար շնորհակալութիւնով, հազար երախտագիրտութիւնով պիտի ընդունէր իր առաջարկը. այստեսակ մը ստորնացման ենթարկուէ՞ր, ինչո՞ւ սակայն, կը մտածէր ինքնիրեն, ինձմէ աւելի լաւ բազդ ս՞ով պիտի գտնէ որ ասանկ ծանրէն ինքզինքը կը ծախէ:

Իրիկուան երբ տուն գայած էր վաճառականը անկիւն մը կանչեր էր կինը:

— Խօսքը բացի մերինն զիտե՞ս Թագուհի:

— Է՛ ինչ ըսաւ:

— Մտմտամ քիչ մը պատասխանեց, իրաւ որ ես այս խօսքին զարմացայ, այսչափ ինքզինքը ծանրէն ծախել, դուն ի՞նչ կ'ըսես Թագուհի:

— Հէլպէ՛թ, վրայ բերաւ կինը, ի՞նչ գիտցար, չիմա ախճիկ կարգելը խօլա՞յ է. մեր գեղը ախճիկները ծանրէն կը ծախէին ինքզինքնին, հոս ալ դէրսինէն երիտասարդներն են ծանրէն ծախողները:

Ու երկուքը մէկ որոշեր էին ադուն պատասխանին սպասել ինչ որ ալ ըլլար:

Գրիգոր կը խորհէր:

Եթէ իր սիրտին ձայնին իսկ անսալով Մաքրիկը նախընտրէր, որուն արդէն քանիցս խօսք տուած էր ամուսնանալու, ի՞նչ պիտի ըլլար իր վիճակը: Մեծադոյն անարգանքը պիտի ըլլար իր մեծն՝ առաջարկածը մերժելով և ամենամեծ թշնամանքը որ կարելի էր երեւակայուել, և ըրածին, մերժումն իբր հակահարուած թերեւս ձամ-

բուխը նաեւ իր զբաղումէն, որ վերջապէս իր տափակութեանը մէջ, նորէն բան մըն էր, գէթ ծայրը ծայրին իր նիւթականի պէտքերը գոհացնող:

Երկու ամիս անցեր էր իր գիւղէն իջնելէն ի վեր և գէթ անգամ մը գիւղ, Մաքրիկինց ելած չէ. Մաքրիկ ընտանիքին ծոցը մեծցող հմուկ, ամօթխած աղջիկ, վախկոտ յոյսերով ամէն կիրակի մըսիւ Գրիգորին կ'սպասէ որ սակայն չի գար, միշտ չի գար. երբեմն երկու խօսքի միջեւ հարցում մը երբ հայրը շուկային անցած դարձածները կը պատմէ:

— Հայրիկ, մըսիւ Գրիգորը ի՞նչ կ'ընէ:

— Ի՞նչ ընէ աղջիկս, կ'աշխատի տղան. հա՛ աղէկ միտքս եկաւ, երէկ ձեզնի բարեւ զրկեց:

Չէ մոռցած զինքը ուրեմն: Իր սէրը այնքան մեծ է որ փոխարինութիւն իսկ չի պահանջեր, անով ու անոր մէջ կը դոհանայ. տասներինը տարեկան աղջկան սէր, առաջին սէր, որ իր ամէնէն ուժգին թափին մէջն է. անմեղ ու անխարդախ սիրտ որ սիրոյ արեւին դիմաց կը բացուի, ինչպէս կը ծաղկի վարդը գարնան գաղջ արեւին ու զեփիւռին զով համբոյրին տակ, իր սէրը այնքան խորունկ է, այնքան բարեայակամ է սիրածին նկատմամբ, այս անկեղծ ու ջինջ, աշխարհային ազտեղութիւններէ զերծ հոգին՝ որ մտքէն իսկ չանցներ ու է խարէութիւն իր սիրոյն մէջ, այնքան սուրբ է իրեն համար այն սէրը որ ստորնութիւններ երբեք չընդունիր, վստահ ըլլալով թէ իր սիրոյն դէմ եղած ու է պատրանք պիտի հալեցնէր

զինք այն կնքումներուն նման որոնց ճերմակ մորթին վրայ սեւ բիծ մը կը բաւէ զանոնք հիւծելու, մեռցնելու: Անոր իրեն չայցելելը, զինքը երկու ամիսէ ի վեր չտեսնելը յանցանք մը չէ որ կը նկատէ, այլ անիկա, Գրիգորիկը, նոյն իսկ իր անձին ու է թերութենէ զուրկ կարծեցնել տալու համար՝ իր փութկոտութիւնը, զանիկա միշտ, ամէն ատեն տեսնելու փափաքը կ'ենթադրէ որ իրեն այնքան երկար թուել կուտայ անոր բացակայութիւնը: Ու այսպէսով իր սիրոյն լայնութեան, մեծութեանը մէջ ինքզինքն իսկ խաբելով, սիրածը արդարացնելով ու իր անձը յանցապարտ ձգելով, այս աղջիկը օրերը անցուց տարտամ յոյսերու մէջ միտքը տարուբեր:

Գրիգոր գիտէ ասանք, գիտէ սիրոյ այն անխորտակելի արձանը որ կանգնած է աղջկան սրտին մէջ և իր սիրոյն գէմ հաւասար սէր մը գտած ըլլալու հաւատքը իր սէրը կ'աւելցնէ: Թերեւս եթէ Մաքրիկի անկեղծօրէն զինքը սիրելուն հաւատքը բոյն դրած չըլլար Յովսէփեանի սրտին մէջ, զուցէ շատոնց Նուարդին հետ կարգուելու որոշումը տուած ըլլար առանց ու է փոքր խնդրահարութեան: Ինչ ընես, մարդկային տարօրինակ բնութիւն մըն է ասիկա, որ հաւասար սէր կը պահանջէ դիմացինը սիրելու համար իբր փոխարինութիւն, և որ չարիէն աւելին ալ գտնելով կը յափրանայ, կը դանի սիրուած անձէն:

Ինչ ընէ սակայն, գիտէ որ Մաքրիկը մերժելով պատճառ պիտի ըլլայ նոյն իսկ անոր մահ-

ուան, և այս մերժումով թերեւս ալ փճացուցած իր ապագային երջանկութիւնն և առաջադրութիւնները: Բայց միւս կողմէ նրապուրիչ, զգուխիչ նիւթականն է, յառաջիկային բարգաւաճ վիճակ մը ունենալուն հեռանկարը որ կը գծուի իր աչքին առաջ՝ Փարթառեաններուն փեսան ըլլալով: Անոր մեռնելէն ետքը, գործերը ինձի պիտի անցնի կը մտածէ ինքնիրեն, և ուզածիս պէս այ ամէն բան կ'ընեմ: Իր խիղճը, իր զգայութիւնները քնացնել, Մաքրիկին համար իր ունեցած խորունկ սէրը փճացնել կուզէ ասանկով, ինքզինքը խաբելու եղբեր գտնելու խարխափանքի մը մէջ թափառայած: Բայց նորէն, նորէն անկարելի է իրեն որոշում մը տալ, շուարեր, մնացեր է, ինչ ընէ:

Յակոբ աղային իբր փորձառու, գաղտնապահ ու ամուսնացած մարդու մը կրնար խորհուրդ հարցնել, հարկաւ սքօղելով անկէ միշտ իր առաջին բուն սիրածին անունը քանի որ իր խորհրդակիցին աղջիկն իսկ էր անիկա. ուստի իրիկուան դէմ հանդիպեցաւ անոր.

— Բարի իրիկուն Յակոբ աղա՛ս:

— Օ՛ խեր ըլլայ Գրիգորիկ, ինչպէս ես նայինք:

— Խորհուրդ մը հարցնելու եկայ քեզի Յակոբիկ աղաս, գիտես որ մեծ եղբօրս պէս կը սիրեմ քեզի. այս խորհուրդը ամբողջ ապագաս պիտի ըլլայ, իմ երջանկութիւնս կամ դժբախտութիւնս պիտի կազմէ յառաջիկային:

— Շատ աղէկ, արդէն ես ալ գործերս լմնցուցեր էի, հայտէ՛ երթանք տեղ մը նստինք, նայինք ի՞նչ է սա նշանաւոր խորհուրդդ, կատակեց :

Գրիգոր չինդաց :

Յակոբիկ աղա հասկցաւ այս անակնկալ լըրջութեան առջեւ խնդրին ստիպողական ու ծանրակշիւ հանգամանքը, ու բան մը չխօսեցաւ :

Երկուքն ալ գլխահակ կը քալէին կամուրջէն, ուր անօրինակ ոգեւորութիւն մը կը տիրէր իրիկուան այդ պահուն : Վերջին ճիգ մըն ալ կարծես մարդոց միջեւ իրիկուան գործունէութեան այդ եռուղեքը, յանգելու համար գիշերուան հանգիստին, յոգնած, աշխատող մարդու անուշ հանգիստին որ գիշերը իրեն հետ կը բերէ : Հոս անցորդներ, ընտանիքի հայրեր որոնք ձեռքերնին բեռնաւոր շոգինաւին կը շտապեն, հոն վաղուանին անհոգ հաստուն՝ որ մեղմօրէն գաւազանը երեքցնելով կը քայլէ, մինչ անդին քոստո թորտ աղքատներ իրենց ձեռքը կ'երկարեն անցորդի ողորմութիւնը հայցելու, և որոնց սուր, ցաւազին միօրինակ կօչը կը խառնուի շրջուն վաճառողներու սուր ձայնին :

Ու այս ամէնուն մէջ իբր անշատ պատկեր մը, կոյր սիկառի թուղթ ծախող մը որ շարունակ, յարատեւաբար իր միօրինակ կօչը կը կրկնէ ու կը կրկնէ, չես գիտեր ինչի սպասումին մէջ, անհամբերութեան արտայայտութիւն մը իր դէմքին :

— Բանօրամա՛, բանօրամա՛, պէշ փարայա բանօրամա :

Ոսկեղջիւրը շրջապատող լեռներուն երեսը համբուրել սկսած է արդէն արեւը և իր սսկեգոյն ճառագայթները կ'անցնին կամուրջին քով կեցող նաւերուն կայմերուն մէջէն, կը կոտորուին, կը բեկանին ոսկի կարմիր փոշի մը ցանկով հանդարտ ջուրերուն ջինջ կապոյտին վրայ :

Մեկնելու վրայ ելող շոգենաւի մը սուր, երկարածիք սուղիչը յանկարծ սթափեցուց երկուքն ալ իրենց մտախոհ, քիչ մըն ալ տխրազին դիրքէն :

— Չխօսի՛ս, Գրիգորիկ :

— Ի՛նչ ըսեմ Յակոբ աղա՛ս, քիչ մը ետքը մտածուքս կ'իմանաս :

Կը քալեն :

Քարափին վրայի սրճարաններէն մէկուն անկիւնը կ'ընտրեն իրենց խորհրդավայր, դէմ դիմաց կը նստին :

— Հայտէ նայինք Գրիգորիկ, ըսէ տեսնեմ ի՞նչ ունիս :

Գրիգոր մանրամասնօրէն խնդիրը պատմեց անոր. Յակոբ աղա ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր առանց ընդհատութեան, մանրամասն նկարագրութիւնը սիրային այս մարտին որ տեղի կ'ունենար այս անտիական երիտասարդին սրտին մէջ :

Յակոբ աղա քիչ մը մտածեց .

60

— Այս քու ըսած աղջիկդ, գոնէ տուն մըն ալ չունի Գրիգորիկ :

— Չէ, Յակոբ աղաս աղքատիկ մէկն է, հայրը հազիւ հազ, օրէ վաստիող օրէ ուտող ամսականաւոր մէկը : Գրիգոր խօսակցին երեսը կը նայէր ուշադիր : Խեղճ մարդ, չէր գիտեր որ նոյն իսկ այդ աղջիկը իր զաւակն էր, այդ հնթական իր Մաքրիկը որ այնքան տագնապներու կ'ենթարկէր այս երիտասարդ սիրազեղ սիրտը :

— Ի՞նչ ըսեմ տղաս, ասիկա անանկ բան մըն է որ պատճառ չըլլուիր, ի՞նչ գիտնամ :

Եթէ գիտնար թէ իր աղջիկն էր ուզուողը, որչա՛փ վրայ պիտի տար, որչա՛փ պիտի պնդէր, որչա՛փ հարստութեան ունայնութիւնը պիտի տարփոդէր տղուն, պիտի ըսէր թէ տանտիկին, հմուկ մը լաւագոյն ապագան է երիտասարդի մը համար որ երբէ՛ք կարենայ ունենալ. որչա՛փ պիտի պնդէր ինք և իրեն հետ ամէն մարդ փարթամեաններու փեսան ըլլալու անկարելիութեանը վրայ, թէև աշխարհիս է՛ն բարի ու պարկեշտ մարդը եղած ըլլար Յակոբ աղան, բայց ո՛չ անանկ բնաւ բան մը չըրաւ այս մարդը, երբէ՛ք, իր չեզոքութիւնը, ամէն նկատումէ զերծ դատաւոր մը հանդիսացուց զինք և կը խորհէր թէ երկուքէն զէպի որուն կողմը հակեր իր կարծիքին տալիք կշիռը :

— Փարսն ալ գէշ բան չէ, աւելցուց Յակոբ աղա, առանց որոշ կարծիք մը յայտնելու, շիտթած, ի՞նչ գիտնամ, ասանկ ուշախուժիւնն ալ

կեանքին մինչև վերջը չքաշուիր, չեմ գիտեր թէ որ ճամբան երթաս, սէրդ զոհե՛ս դրամին արդեօք եթէնոչ դրամը սիրոյդ : Չգէ՛ որ սէրը կ'անցնի կ'երթայ, բայց վերջապէս չեմ գիտեր, չեմ կրնար նորէն որոշ եզրակացութեան մը յանգիլ այս մասին, քու կամքդ է նորէն, քու ուզածդ :

— Է, վերջնական կարծիք մը Յակոբ աղաս, դուն ալ բան մը ըսէ :

— Չեմ կրնար :

Ու մարդը մտախո՛ կեցաւ վայրկեան մը, աչքը դիմացի պատին պատկերին յառած, ետքը մենախօսելու ձեւով մը ինքնիրեն աւելցուց .

— Փարսն, փարսն, փարսն ալ գէշ բան չէ ամա . . .

Գրիգոր կը նայէր դուրս, ծովուն ուր յամբար կը յառաջանային ցանցաւորէն՝ դուրսի շոգենաւներ : Ի՞նչ կ'ըլլար, կը մտածէր ինքնիրեն, եթէ ճակատագիրը իրեն անօրինած ըլլար արձակ ասպարէզի մը մէջ մտնելուն, նուապետութեան, փաստարանութեան նման ասպարէզներ ուր կախում չունենար երբէք ուրիշէ մը, գործելու համար իր կամքին ու իր սրտին ձայնին համեմատ : Պղտիկութենէ ի վեր այս եղած էր իր բախըը, ուրիշներու շնորհիւ ապրած էր միշտ, միշտ ուրիշներու փափաքը կատարած էր, ուրիշներու հաշտոյն աշխատած էր, և իր ուժերը ուրիշներու բարեխառութեան համար գործածած յաւէտ : Ըմբոսացում մը զգաց իր մէջը յանկարծ, առնել քալելու փափաք մը իր գործէն, տարբեր

աշխարհներու, տարբեր կլիմաներու տակ գործունէութեան լայն դաշտ մը փնտռելու: Բան մը չէր պակտէր իրեն կեանքի մէջ յառաջ երթալու համար, խելք, ճարպիկութիւն, ամէն ինչ կատարեալ էր իր քով. ծովուն անհունութիւնը, Մարմարան որ իր առջին կը փռուէր ու կը վերջանար հոն ուր երկինքը կ'սկսէր, տարբեր ըզձանքներ արթնցուցին իր մէջ, տարբեր փափաքներ, ու ճակատագրին այս ակնյայտնի աշտուութեան մէջ, ուր իր գոյութիւնէն իսկ տեղեկութիւն չունեցող մէկը յաջողութեան դադարձնակէտը կը հանէր և ամէն ձիրքերով օժտուած երկրորդ մըն ալ դժբաղդութիւնէ դժբաղդութեան մէջ կը գլորէր, սիրտը յուզմունքով լեցուց ու գրեթէ լալագին:

— Զաթը ճակտիս գիրը աս եղած է պղտիկութենէ պէրի, Յակոբ աղաս, ըսաւ. հիչ սրտիս ուզածը չէ եղած. ամէն բանի մէջ կարօտ եմ մնացեր, ամէն բանի մէջ:

— Ի՞նչ ընենք օղլում, յարեց Յակոբ աղա, ի՞նչ ընենք, մինակ մենք չենք, նայէ աշխարհիս, նայէ բիացային վրայ, ամէնն ալ մեզի պէս բաներ են և կան շատեր ալ որոնք մեր այս վիճակին իսկ կարօտը կը քաշեն:

Իրաւ անանկ է, մտածեց Գրիգոր. ուրիշներու իրեն հաւասար ըլլալու, իրեն նմանելու կամ իրմէ վար ըլլալու այս բաղդատութիւնը քիչ մը զինքը սփոփեց: Մարդ իր վիշտը, ցառը անգամ, միշտ մէկը կուզէ որ բաժնէ անոր հետ, աւելի

թեթեւ, սփոփուած ըլլալու պատրանքը տալու համար ինքզինքին. և թէ այս զգայութիւնը չըլլար մարդուն քով, ուրիշին, իրեն հաւասարին կամ իրմէ վարին վրայ նայելով ինքզինքը սփոփելու այս զգացումը գոյութիւն չունենար, թեբեւ մարդ մը իսկ չապրէր աշխարհիս վրայ: Տեսակ մը բնածին չար նախանձ ասիկա ալ, ուրիշներ իր վշտին, իր ցաւին մէջ իջած և զանոնք իրեն պէս տխուր տեսնել ու մխիթարուիլ, նախանձ որ բնածին է և որ մարդուն հետ իսկ կը ծնի, անոր բնութեան մասն է, անոր գոյութեան լրացուցիչը:

Եւ իրաւամբ իրեն հաւասարակից ունենալու այս մտածումով, Գրիգոր քիչ մը սփոփուեցաւ, բայց նորէն վիշտը վիշտ էր, մտածումը մտածում:

— Տէ՛յ երկուշարթի ատեն կայ, ըսաւ Յակոբ աղա, երիտասարդին մտածումը ջրուելու համար, կիրակի մեզի եկուր տէ հէլպէթ պան մը կ'որոշենք:

Ու բաժնուեցան:

2.

Իրիկուան Յակոբ աղան երբ տուն դարձաւ, ինք ալ տխուր էր, չէր գիտեր ինչո՞ւ: Սովորականին պէս ղուարթ ու շէնչող չէր երբ տունէն

ներս մտաւ : Աշնան վերջերն էին արդէն և իրիկունները ցուրտ կ'ընէր : Սովորական տնական խօսակցութիւններէ ետք մութ էր երբ ճաշի իջան : Ճաշէն ետք, սովորական տեղը, բազմոցին անկիւնն էր Յակոբ աղա, իր անբաժան կիճիկը հագած, նարկիլէն քաշելով . Մաքրիկ անկիւն մը նստած, ասեղնանկար մը բանելու ետեւէ է, ու ասնտիկինը իր ամուսնին զիմայը, գեանին դորդին վրայ կ'իզած, կրակարանին առջեւ սուրճ եփելու զբաղած :

Յակոբ աղա այնչափ բարակը հաշիւ ընող, այնչափ շրջահայեաց մարդ է իր ընտանիքին քով, սրով նետեւ գիտէ անանց գաղտնապահ բնաւորութիւնը, գիտէ թէ ամէն դաղտնիք տան չորս պատէն անդին չտնջնիր և ասիկա, այս համոզումը տարիներէ ի վեր բոյն դրած, կրկնակի փորձերով աւելի ամուր հիմերով հաստատուած է իր էութեան մէջ, ուտի ցած ձայնով .

— Տիրիւկ, ասոր պան մը իմացայ, ամա էս պիլէ մտմտութի մէջ մնացի ըսեմ, դուն ալ պիտի զարմանաս :

— Խէր ըլլայ Յակոբ աղա :

— Գիտես եա մեր Գրիգորիկը, չօրպածին աղջիկը տալ կ'ուզէ կոր եղեր :

— Օ՛խ, աղէկ եա, աւելցուց կինը :

Մաքրիկ որ այս ցած ձայնով խօսակցութեանն հետաքրքրուած, գաղտագողի, իր կարին վրայ հակած մտիկ կ'ընէր, ցնցուեցաւ . պաղ

քտինք մը սկսաւ իջնել կոնակն ի վար և ասեղը ձեռքէն ինկաւ :

Հայրը շարունակեց .

— Բայց բան մը կայ Տիրիւկ, Գրիգորը ուրիշ աղջիկ մը կը սիրէ կոր եղեր, ամա ան ալ ազքատ է եղեր . հիմա տղան շուարեր է թէ ո՛րը ընէ, երկուքէն որը առնէ, ինձի խորհուրդ հարցուց :

Մաքրիկ կը դողար :

— Է դուն ի՞նչ ըսիր .

— Բան մը չըսի, բայց կարծիքս քիչ մը ստակ ունեցողին կողմը հակեցաւ . դուն ի՞նչ կ'ըսես . խորհուրդս աղէկ չէ՛ր, թէեւ վճռական ալ բան մը չյայտնեցի :

— Շատ աղէկ ես ըրեր, հաստատեց կնիկը, աշխարհիս վրայ ամէն բան կ'երթայ, աղուորութիւն, ճահիլութիւն, ամէն բան, փարան է մինակ մնացողը, փարան մինակ իրաւը :

Մաքրիկ շանթահար մնաց : Իր հայրն ու մայրն էին որ այս խորհրդով անգիտակցաբար իր ապագան, իր իղձերն ու յոյսերը կը փճացնէին, կ'ոչնչացնէին իր ապագան, թերեւս իր կեանքն ալ մէկտեղ : Չորս պատի մէջ մեծցող, մինչեւ այդ տարիքը ընտանիքէն զատ մէկը չճանչցող այս աղջիկը երբ առաջին անգամ սիրաբ սիրոյ դէմ բացուեցաւ, օրերով անօթի ծարաւ անձի մը Ղբայտութեամբ փարեցաւ այս նորածագ զգացումին, որու մէջ և որով սիրեց ապրիլ, անոր երազանքներուն հեշտալի ալքերուն մէջ խորա-

սուգուեղով: Թերեւս ուրիշ մը, ընկերութիւննե-
րու մէջ մտնող ելլող, քիչ մը հոս սեղմուած
ուրիշ երեկոյթի մը մէջ համբուրուած տարբեր
աղջիկ մը օր միայն ցաւէր ու քսանըչորս ժամ
վերջ սրբուած ըլլար սէրը իր սրտէն, բայց ո՛չ,
Մաքրիկին համար անանկ չէր ու անանկ չե-
ղաւ, երբէ՛ք: Չնցումը սարսափելի եղաւ, սէրը
այնքան խոր արմատ ձգած, նոյնացած էր այս
աղջկան սրտին մէջ, որ զայն հոնկէ փրցնելը իր
մահը պիտի ըլլար:

Ու մտածել թէ աշխարհի վրայ է՛ն սիրած-
նեքն էին, իր էն պաշտելիները որոնք կ'ուզէին
միամիտ խորհուրդի մը տակ, կարծիքի մը ձեւով
արմատախիլ ընել այդ սէրը զոր այնքան ինա-
մով, գուրգուրողին գգուեր, մեծցուցեր էր իր
սրտին մէջ:

Կարը ձգեց. ստքերը կը դողային ու մահա-
տիպ գալկութիւն մը տարածուած էր իր դէմքին
վրայ: Մայրը որ սեղանին վրայէն ջուրի շիշը
առնելու համար ծռած էր նստած տեղը, տեսաւ
աղջկան գոյնը, դող ելաւ:

— Ի՞նչ ունիս Մաքրիկ, գոյնդ նետեր է.
ու փութկոտ մայրը տեղէն կը շարժի:

— Չէ՛ մայրիկ, գէշութիւն եկաւ քիչ մը
վրաս կակաղեց, ածուխը զարկաւ կարծեմ. խօս-
քը բերանն էր դեռ, երբ գլուխը հակեցաւ կուրծ-
քին վրայ ու գետին ինկաւ նուազած:

— Ի՞նչ ունիս Մաքրիկ գոյնդ նետեր է: Ու
փութկոտ մայրը տեղէն կը շարժի:

— Չէ՛ մայրիկ, գէշութիւն եկաւ քիչ մը
վրաս, կակաղեց, ածուխը զարկաւ կարծեմ,
խօսքը բերանն էր դեռ երբ գլուխը հակեցաւ
կուրծքին վրայ ու ինկաւ գետին նուազած:

9.

Նոյն կիրակին Յովսէփեան գիւղ, Յակոբ
աղային չղեսաց. այսպէսով կը մտածէր սիրաս
տելի գէշ պիտի ըլլայ. իր անձը խնայելու, ինք-
զինքը յուզումէն զուրկ պահելու այս զգացումը
որ տակաւ կ'արթննար իր մէջ, արդէն իր ետա-
սիրութեան արդիւնքն էր, որ քիչ թէ շատ ամէն
երիտասարդի սրտին մէջ կը գտնուի և նախըն-
թաց մէկ նշանը թերեւս այս անձնատիրութեան
զարթնումը՝ որով պիտի սկսէր իր միտքը հակիլ
դէպի օրիորդ Փարթամեանի հետ ամուսնութեան
գաղափարին, և թերեւս ալ այս սէրը պիտի անց-
նէր այն մոռցուած սէրերուն կարգը, թէեւ քիչ
մը դժուարաւ մոռցուող որ ունեցած է իր երկու
տարուան աննպատակ կենցաղին միջոցին, ո՛վ
գիտէ:

Իրիկուան դէմ էֆթալօֆոս հանդիպեցաւ
Գրիգոր. Մանուկեան հոն էր, նարկիլէն քաշելու
զբաղած:

— Բարեւ Գրիգորիկ, աս ինչ հով աստեղ-
նեքը :

— Բարեւ, ի՞նչպէս ես Հրանտ :

— Գիտցածիդ պէս, իմս ալ սիրտս կը նեղա-
նար կոր, բաւական ատեն է զիրար տեսած չու-
նինք, հայտէ բարթի՛ մը նարտ նետենք :

— Շատ աղէկ :

— Ինչի՞ :

— Երկու շիշ օղիի. աս գիշեր մինակուկ
քիչ մը գլուխ գլխի, լուռ գլխով կը նստինք :

Յովսէփեանի ուղածն է արդէն, նարտը կը
բերուի, կը խաղան :

Մանուկեան կը յաղթուի և ժամ մը ետք
երկուքն ալ սրճարանին վրայի յարկը քով քովի
նստած են. մարդ չկայ, ինչպէս սովորաբար :
Գուխները կը տաքնան կամաց կամաց ու սիր-
տերու զեղումը տակաւ կ'սկսի. Յովսէփեան որ
խօսելու, միտքն ու հոգին տագնապող մտա-
ծումը ուրիշի մը յայտնելու փափաքը ունի,
ինչդիրը մանրամասնօրէն կը բանայ Հրանդի.
Մանուկեան ականջ կտրած մտիկ կ'ընէ. երբ կը
լիննայ.

— Կը զարմանամ խելքիդ, Գրիգոր կը պա-
տասխանէ պարզօրէն, աղբար ասանկ դարու մը
մէջ փարան է ամէն բան, ու մինչեւ հիմա չուա-
րած մնալդ քեզի պէս տղու մը ամօթ. ի՞նչ է
եղեր, փառք Աստուծոյ, կնիկ ըսուածը շատ տե-
սար, կը կարգուիս փարան կ'առնես լինցաւ.
ասկէ զատ սէր՝ ըսածդ փոթորիկ մըն է կ'անցնի

կ'երթայ. եթէ սիրած աղջկանդ հետ ալ կար-
գուիս, երկու երեք ամիս, շատ շատ զաւակ մը
ըլլալէն ետքը պիտի պաղիս, բայց եթէ առած
կինդ քանի մը հազար ոսկի բերէ, պաղելէդ,
վարժուելէդ ետքը դոնէ ստակները կը մնան,
անով ուղածդ կ'ընես :

— Ձէ՛, մի՛ ըսեր ատանկ բան կը պատաս-
խանէ Գրիգոր քիչ մը կակուղցած :

— Ի՞նչ չպիտի ըսեմ, սէրը տղու, պատա-
նիի զգացում է անփորձներու յատուկ, կար-
գուելէն ետք ալ սէր չմնար. մէկ նախընթաց
զգացումն է մերձաւորութեան ուրկէ ետք ամէն
յուզում, ամէն բան կը լիննայ ու անկից ետք
համակերպութեան շրջանը կ'սկսի, ու բամբաս-
ուելու, անպատուուելու վախն է որ ծնունդ
կուտայ այս համակերպութեան, ուր մարդ ինչ-
պէս ամէն վիշտի, այնպէս ալ ամուսնութեան
մէջ ինքզինքը մխիթարելու կէտեր կը գտնայ,
ընտանեկան կեանքի չեմ գիտեր ինչ տեսակ անու-
շութիւններ փնտուելու ու զանոնք գտած ըլլալու
պատրանքը կուտայ իրեն. անկից ետք արդէն զա-
ւակները կը հասնին ու հայրը ալ անոնցմով զբա-
ղած է, անոնց հոգովը, և միայն ատոնց սէրն է
ճշմարիտ որ կը շինէ ընտանեկան յարկը : Մ'օր ու
զաւակի սէրէն տարբեր սէր չեմ ճանչնար ես, ու
ասկից զատ արդէն մինչեւ այդ տարիքը
առնական ամէն զգացում կը մարի, մանա-
ւանդ մեզի նման կանուխէն ինքզինքը յոգ-
նեցուցածներու համար : Եւ արդէն ուշադրու-

Թիւն չե՞ս ըրած Գրիգոր, որ մինչեւ զաւկի մը ծնունդն է որ էրիկ ու կնիկ իրարու հետ խիստ սերտ մտերմութեան մէջ կ'ըլլան, անկէ անդին կամաց կամաց յարաբերութիւնները կը ցանցաւնան. ընտելեան մէկ օրէնքն է ասիկա, էականք հօր պարտականութիւնը կատարելուն վրայ է, ու անիկա ալ չիմա դրամով և միմիայն դրամով կ'ըլլայ. կը հասկնաս Գրիգոր, տղայութիւնը մէկ կողմ դիր:

— Հա՛ մտցայ ըսածներուս վրայ բան մը աւելցնելու կը յարէ Մանուկեան, ու շաղբութիւն ըրած ես երբեք որ ընտանեկան անհուստարմութիւնները ընդհանրապէս շատ ցանցաւորէն կը պատահին շատ զաւակներու տէր մայրերուն. ինչո՞ւ. որովհետեւ ինչպէս ամէն կենդանիներու, նոյնպէս մարդուն էգը մարմնապէս յոգնած ըլլալով և զաւակներու սէրը երեւան եկած ըլլալուն այլ եւս չի մտածեր իսկ էրիկ մարդ մը իբր իր էրիկը սիրելուն վրայ և բոյորանուէր կ'ըլլայ զաւակներուն. հետեւաբար դուն որ անխելքութիւն ըրած պիտի ըլլաս մէկ տարուան, կամ շատ շատ երկու տարուան ամուսնական կեանք մը քիչ մը անուշ անցնելուդ համար ամբողջ ապագայ աքաղցես, ու ասկից զատ սիրածդ ալ առնելէդ քանի մը տարի ետքը նոյն այն վիճակը պիտի ունենաս, ինչ որ պիտի ունենաս միւսը առնելով. անխելքութիւնը մէկ կողմ Գրիգոր, ինքզինքիդ եկուր, և ասկից զատ Օր. Փարթամեանն ալ տղեղ չէ:

Գրիգոր երկուքին ընաւորութեան տարբե-

րութիւնը առարկել կուզէ ընկերովը, բայց բերանը չի բանար: Իր ընկերով խօսքերը, իր դիւրաւ համոզուող և քիչ մը կակուղցած, թուլցած զգացումները կամաց կամաց կարծես կը քնացնեն. իրաւունք կուտայ մասամբ անոր ըսածներուն. ինք ալ վերջապէս այն երիտասարդներէն է որոնք մեր երիտասարդներուն մեծագոյն մասը կը կազմեն և որոնք ճիշտ Մանուկեանին տեսակէտներն ու ըմբռնումներն սենին ամուսնութեան նկատմամբ: Եուարդին ունեցած կրակոտ իր կատարիլ բնութիւնը չուզեր իսկ իր ընկերով խմացնել, թերեւս դէպի անոր որոշում մը առած ըլլալուն, և չուզելով իր ապագայ կնոջ բնաւորութիւնը ուրիշներուն խմացնելու. բայց կ'զգայ որ սրտին վրայէն բեռ մը կամայ կամաց կը վերնայ ու փոփոխութիւնը յամբօրէն կը կատարուի այս տղուն հոգիին մէջ. ընկերովը համոզկեր խօսքերով արդարացումներ կը փնտռէ. կը գտնէ իսկ Մաքրիկէն հեռանալուն համար: Ի՞նչ կրնայի ընել, կը մտածէ ինքնիրեն հիմա, նայինք ան ինծի մտածած ունի՞. աղջկան սիրտը հայելի մըն է ըսած են. ամէն մարդ հոն կը նայի առանց հետք մը ձգած ըլլալու ու կ'անցնի կ'երթայ: Այս բաղդատութեան եզրերով զանիկա յանցաւոր ձգել ջանալով և անոր յանցանքովը իրենինը գոցելու այս ճիգով ինքզինքը խաբել, միտիտարել կը ջանայ ու կրնայ ալ ընել մասով— ո՞վ ինքնախաբէութիւն մարդկային ընաւորութեան, առանց որու ապրիլը անկարելի պիտի ըլլար թերեւս:

Ժամերը կ'անցնին: Հրանտ կը խօսի. մարդուն հոգին, էն ուժովներն խկ, խօսքով իրենց ուղղութիւնը կը փոխեն. լաւ խորհուրդներ շատ անգամ ծուռ ճամբաներէ մարդս կը քաշեն կը հանեն. ինչպէս նաեւ գէշ կարծիքներ շատ անգամ մարդս կը փճացնեն: Գրիգոր որ քանի մը տեղերէ արդէն միշտ դրամ տուողին կողմը հակելու, զանիկա ընտրելու խրատուած է, հիմա այս խօսքերով բոլորովին Փարթամեանին կողմն է որ կը հակի. մանաւանդ թէ ինք ալ իր արդարացումները գտնել կը կարծէ այս ընթացքին մէջ. ո՛վ յարափոփոխ բնաւորութիւն երիտասարդութեան:

— Է՛ր ըսածս ճիշտ չէ՞, դուն ալ համոզուեցար ես, կ'եզրակացնէ Հրանտ:

— Այո՛, կը պատասխանէ Գրիգոր, վաղը որոշումը պիտի տամ, ի՛նչ կ'ուզէ թող ըլլայ:

Դուրս կ'եկնէ: Հրանտ հեռուէն, երբ Յովհան Ոսկերեբանի եկեղեցին փողոցէն կը դառնայ, դեռ իր խրատն է որ կը լսուի:

— Գրիգոր, խենդութիւն չընես, վաղը Փարթամեանին որոշումդ տուր լնցուր, աշխարհիս վըայ ամէն բան, երջանկութիւն, հանգստութիւն ոսկին է միայն և միմիայն ոսկին:

Գրիգոր մութին մէջ կը շարունակէ քալել դէպի վար Բարձազ գարու. իր աղանջին մէջն է դեռ Հրանտին խօսքերը, սրտնք կը խորհրդածեն մութին մէջէն.

— Աշխարհիս վըայ ամէն բան, երջանկու-

թիւն, հանգստութիւն ոսկին է միայն, և միմիայն ոսկին...

Հետեւեալ օրը Յովսէփեան որոշումը յայտնեց բաթրօնին քանի մը ներողութիւն հայցելու խօսքեր ալ չմոռնալով աւելցնել, մէկ քանի օրուան պատասխանը ուշացուցած ըլլալուն համար:

— Վնաս չունի յարեց Փարթամեան դէմքը ճառագայթարձակ. ա՛լ հանգստութիւնը քու քովդ է, ահա պարկեշտութիւնովդ ապագադ շինեցիր, քեզ տեսնեմ տղաս:

— Ծնորհակալ եմ, պատասխանեց գրագիրը և ինքն ալ իր կարգին ժպտեցաւ:

Այդ օրը շատ ուրախ անցուց Փարթամեան:

Իրիկուան երբ տուն գնաց կնոջը իմացուց արուած հաւանութիւնը. թագուհի հանրմին ոտքը գեանէն կտրեցաւ.

— Օ՛րս, փառք քեզ Աստուած ըսաւ, որ աս օրին արժանի ըրիր ինծի:

Կնդիրը Նուարդին ալ իմացուցին, Նուարդ արդէն երգուիլ չսկսելէն խաղացող ալջիկ, ուրախութեան զագաթնակէտը հասաւ. իր վէպերով սնած երեւակայութիւնը, իր վրթկած, բորբոքած զգացումները բոլորովին եռ և եփ ելլել սկսան, ժամ մը առաջ հարսնիքի օրուան սպասելով:

— Ուզենալովդ է Նուարդ. հաւնած ես մեր միւսիւ Գրիգորին հարցուց Փարթամեան պարտաճանաչ հօր մը պաշտօնը լրացուցած ըլլալու համար:

— Ի՞նչ կ'ըսէ այս մարդը, ուզելն ալ խօսք էր. իր դէմքին առջեւը կը գծուի ահա առոյգ տղամարդու անուշ դէմքը, սեւ յօնքերն ու պեխները որոնց խողտումին տակ իր դէմքին մորթը պիտի զոլղղար, անոր սաք բազուկներուն մէջ յօժարակամ պիտի նետէր իր մարմինը, անոր ջերմութիւնը նոր զգայութիւններու, նոր արբիանքներու դուռ պիտի բանար իր ժառանգականօրէն վաւաչոտ ջիւղերուն համար:

Ուստի նուարդ ժպտագին, կեղծուպատիր համեստութեան ցոյցով մը գլուխը հակեց իբր նշան հաւանութեան: Երկու շարքով կտր խօսք կապը բերաւ Յովսէփեան և հարսնիքն ալ որոշուեցաւ:

Հոկտեմբերի վերջերն էր ևրբ որոշումը արբուեցաւ և հետեւաբար կօթն ամսուան մէջ կատարեալ պսակ մը ու հարսնիք մը ընելու համար դրամը կրնամ հաւաքել մտածեց Յովսէփեան: Երջանիկ պիտի ըլլամք. ինքն ալ չէր գիտեր:

է.

Տանտերեան Մարտիրոս աղա սարաֆ էր Եէնի խանին մէջ: Լուռ, պզտիկ ու մթին սենեակ մըն էր իր գործառնութեանց գործատեղին, սենեակին մէկ կողմը լայն ու կոպիտ հիւսկէնով խօտր մը

փռուած էր. մէկ կողմը հաստ ծածկոցով, Անատօլի գորգով գացուած բազմոց մը, անկիւնը, պատին մէջ հիւսուած էր փայտ: Միւս կողմը, դիմացը, մահճակալ մը, հին, ժանգոտած երկաթներով, իր պարունակած որջին պէս աղտոտ ու բորբոսած: Անշնորհ ու անխնամ զգեստներէն, ուռած փորէն, փայլուն զգեստներէն դատելով, չի ճանչցող մը՝ այս ազգին նշանաւոր մարդը հարուստ մեծատան մը մատակարարը պիտի կարծէր:

Ամառը զով էր այս քարանձախն մէջ ու ձմեռը խոնաւ: Դրան ուղղութեան վրայ գրտնուող անկիւնը սեղանի մը քով նստած էր երկտասարդ մը որ զբաղած էր տոլապէն անհամար տետրակներ հանելու, դիտելու, անոնց մէջ նայելու հազարումէկ մեքենայութեանց հաշիւները: Ակնցի քրոջ որդի մը ունէր որ զբաղած էր միշտ սենեակը աւելու, կոկելու և պզտիկ ծառայութիւններ ընելու: Երբէք մինակ չէր մտներ Մարտիրոս աղա այս սենեակէն ներս, Ակնցի փերեզակներ, իր ձեռնտուութեանը միշտ կարօտ, զինք կը շրջապատէին ծունկ բարև: Դրսեցի փոխաւնիներ որոնք միշտ պզտիկ գումարներ փոխ առնել կուգային իրմէ, և բոլոր ասոնք, բոլոր այս կեղծուպատիր մարդոց խումբը տեսակ մը սպայակոյտ կը կազմէին այս մարդուն շուրջը որոնք իրաւամբ զայն իրենց մեծը կը դաւանէին, անկէ խորհուրդ կ'առնէին. իրենց ազատա շահա՝ Դիտութիւններուն յաջող ճամբու մը մէջ մտնելու:

համար ուղիներ կը խնդրէին, զոր Մարտիրոս աղա իբր հայրենակիցները հովուող ու զանոնք սիրող մարդ, յօժարակամ կը բաշխէր անոնց և այս խորհուրդները միշտ արդիւնաւորուելով տրուած անձերուն քով, աւելի կը բարձրացնէին այս սարափը, զինքը շրջապատող այս գռեհիկ ու խորամանկ մարդոց քով:

Տասներկու տարեկան էր Մարտիրոս աղա երբ երկրէն Պոլիս եկաւ, Ակնէն Պոլիս այս ճամբան իրենց յաւիտենական ուղին էր ուրկէ անցած էին ամբողջ իրենց գերդաստանը Պոլսոյ մէջ սարափութեան վարժուելով և ինն աներեւակայելի շահագիտութիւններու ասպարէզ մը ստեղծելով իրենց շուրջ: Մարտիրոս աղան իր գերդաստանին ամբողջ անդամներուն հետեւած, այս ճամբէն քալած է:

Տանտէրեանները սկիզբէն ի վեր այս սենեակին մէջ հաստատուած էին, ինն էր ամբողջ գռեհիկութիւնը, ամբողջ անտեղութիւնները իրենց հոգիին, զոր պարփակել կը ջանային աստուածապաշտ երեւոյթի մը տակ: Իրենց ամբողջ խօսքերը Սաղմուէն, Աւետարանէն համեմուած էին զոր կը գործածէին ի պահանջել հարկին շահաւոր առուտուր մը ի գլուխ հանելու դիտումով:

Իրենց իտէալը զուարճութիւնը ստակն էր միայն, անոր շուրջն էր իրենց խօսակցութիւնը զոր կ'ունենային իրենց երկիրը թոնիրին շուրջ: Առնելիքի, գանձման, դատի, տոկոսի, մուրհակի անվերջանալի խօսք մը, անհասնում քննադա-

տութիւն մը իրարու գործողութեանը մասին, չի կրնալով երբեք բաւականանալ յաճախորդներուն կողոպուտներէն, ապահովութենէն կամ գրաւէն:

Այս ազտոտ ու շահամոլ միջնորդին մէջ ծնաւ ու մեծցաւ Մարտիրոս. ուղիղ ընթերցանութիւն մը իսկ չսորվեցաւ այս մարդը, բայց լաւ հասկցաւ սարափութեան ամբողջ դարձուածները, ծակ ու ծուկերը, պղտիկ առնելիքի մը փոխարէն ահագին տուներ գրաւի տակ դնելու ու գրաւելու իսկ վարպետութեան ձեւերը:

Նախ իր հօրեղբոր քով ծառայութեան մտաւ. առուտները կանուխ՝ աքաղաղներուն հետ կ'արթննար, կրակը կը շինէր, թէյին սամավարը վրան կը դնէր ու ծունկ բարեւ կ'սպասէր իր հօրեղբորը զարթնումին. վերջապէս աղան կ'արթննար, շտապով նախաճաշ մը ետք որ չոր հացի շերտէ մը ու գաւաթ մը թէյէ կը բաղկանար, առտուն կանուխ կը թաղուէր իր հաշիւներուն մէջ, այս թէ խոհանոց, թէ ննջատենեակ, թէ գործատեղի սենեակին մէկ անկիւնը, բազմոցին վրայ կզկտած: Մարտիրոս շատ անգամներ ծեծ ալ կերած էր իր ամճաէն, ինչպէս կը կոչէր զայն, անուշադրութեամբ կերակուրը այրած կամ պուտ մը ջուր թափած ըլլալուն համար: Ամէն պղտիկ պակասի համար հօրեղբայրը իր հեղինակութիւնը յարգել տալ ուղղի հետորական շեշտով.

— Տղա՛յ, ֆէս եկո՛ւր.

կը պոռար սպառնազին: Մարտիրոս կը սըմ-

քէր նախ, հօրեղբօրը քիթը բարկութենէն կ'երկարէր աւելի կարծես, մինչեւ վերի շրթունքին պիտեբուն վրայ իջնելու աստիճան, կը հայհօյէր, կը սպառնար .

— Տէ՛, կատուշան տղայ, հիմա օտայէս ղիւրս պիտի նետեմ քեզի :

Բայց քիչ քիչ, Մարտիրոս, ի բնէ ամէն էկկինցիի պէս խորամանկ ու կեղծ երեւոյթի մը տակ իր հօգիին գառնութիւնները աղէկ սքօղել կեղծել գիտցող տղայ, դիտցաւ իր հօրեղբայրը դո՛հացնել, անոր տկար կողմերը գաւառ քծնելով, կեղծելով վերջապէս պարզ սպասաւորութենէ բարձրացաւ օսաւ ուշադիր հանդամանքին :

Հիմա երբեմն ինք կ'երթար գանձումները ընելու . երբ յաճախորդ մը գար ինք կը խօսէր, ինք կը համոզէր զայն . և այնչափ ճարպիկութեամբ, այնչափ ճարտարութեամբ նեղ կացուն թեան մը մէջ գանուկը և փոխ տրուած ստակին ինչ տոկոս որ ալ առաջարկուէր վճարելու պատրաստակամութիւնը այնքան լաւ ուսած էր որ Սարգիս աղա, կրնար պարծիլ թէ արժանի յաջորդ մը կրցած էր հասցնել, քակելու համար այն աղտոտութեան, դձձութեան ճամբուն մէջ ուր ընթացած էր ինք տարիներով, ընտանիքներ փճացնելով, տուներ քանդելով և բարձրացնելով իր ոսկիներու դէզը, որոնց կուտակումին մէջ տեսած էր ամբողջ իր երազներուն կատարելագործութիւնը : Սարգիս աղա ամբողջ իր ունեցած այս յաջողութիւններուն, բարգաւաճ վի-

ճակին ատեն երբ ստակը առատօրէն կուգար կը թափէր դարձդարձիկ գուհիկ ուղիներէ իր ժանգոսած քացային մէջ, չէր մտածած իսկ փոխել իր գրասենեակը, մասնաւոր տուն մը վարձել իրեն, աւելի ընդարձակ գրասենեակի մը մէջ փոխադրել իր գործատեղին : Այս խանին, քարանցաւի նմանող այս մութ ու խոնաւ սենեակին կապուած էր հօգիով, մարդու մը պէս որ իր սիրած կնկան կը փարի և ուրկէ բաժանումը ալ անկարելի է իրեն համար : Այս սենեակը աւելի քան երբեք կը յարմարէր իր հօգիին, իր ներաշխարհին . տակ մը հայելի որուն մէջ կարծես տեսնել կը կարծէր իր հօգիին աղտոտութիւնները և աղտոտութեանց տեսքը զինքը կ'զմայլեցնէր : Այս գձուձ, խառնափնթոր, տակնուվրայ սենեակը իր ներսն էր, իր զգացումներուն վիճակը, որոնց վրայ ստակի սէրը կը տիրապետէր, ինչպէս սենեակին ամբողջ աղտեղութեանց վրայ կ'իշխէր բորբոսած երկաթէ քացան իր ոսկիներու մեծագանգ բեռովը :

Սարգիս աղա երբեմն իր մեքենայութիւնները կը պատմէր Մարտիրոսի, զոր խելահաս կը նկատէր հիմա արդէն . կը պատմէր թէ ինչպէս անպին տոկոսներով փճացուցեր էր հազարաւոր ոսկի ունեցող վաճառականներ, թէ ինչպէս այրի կիներու, որբերու դրամ փոխ տալու պատրուակին տակ, յաջողեր էր հազարումէկ մեքենայութիւններով անոնց կալուածները գրաւել :

— Ե՛ս, շան տղայ, կ'ըսէր կտտակելով, խուռնազութիւնը աստնկ ըլլալու է :

Մարտիրոս կ'զմայլէր Սարգիս աղային ճարտարութեանը վրայ. ու է խղճահարութիւնն չէր անցնէր իր մտքէն այս անիրաւութեանց համար. ստակ ունենալու, ստակ վաստկելու տենչը ամէն զգացում մեռցուցած էր իր ներքը, մանաւանդ այն ատենէն ի վեր յորմէ հետէ ինք ալ սարաֆութիւն ընել մտածած էր:

Այսպէսով այս տղան կը մեծնար իր հօրեղբոր թեւին տակ, հօգին աղտոտութիւններու մէջ խմորուելով, անոնց հետ իսկ շաղախուելով:

Ստակ ժողվել սկսած էր: Իր օսու ուշադիր հանգամանքով երբեմն պախշիշ կ'առնէր, ծանր ծառայութիւններու փոխարէն:

Մարտիրոս գեղեցիկ և հրապուրիչ տղայ մըն էր: Իր գեղեցկութիւնը անուղղակի կերպով օգնած էր իր յառաջադրած նպատակներուն գործադրութեան: Իր հօրեղբոր յաճախորդներէն մեծահարուստ մէկը սկսեր էր լաւ վերաբերուիլ իրեն հետ. վախտունամեայ շնծեր մը որ բորբոքեր և կատղեր էր այս դեռատի տղուն գեղեցկութեան առջեւ: Մարտիրոս ի բնէ պատիւի կարեւորութիւն չտուող, տկար կողմը գտեր էր ծերունիին կարելի եղածին չափ ինքզինքը սուղ ծախել ուզած էր անոր: Եւ յաջողած ալ էր: Տէրը ամէն օր գրեթէ կուգար Սարգիս աղային տղան տեսնելու, անոր ձեռքը սեղմելու զիտումով: Սարգիս աղա բան մը կուահած չէր, ահագին տուկտաներով ստակ փոխ կ'առնէր, ահագին պախշիշներ կուտար Մարտիրոսին:

Այսպէսով Մարտիրոս, քիչ մը դրամ ժողվեց և յարդի տակէ սկսաւ ինքն իր գլխուն գործել: Յաճախորդները, երիտասարդութիւնը աւելի գթոտ և աւելի շատ յեկատելով, յարեցան Մարտիրոսի յուսալով թէ Մարտիրոս աւելի խրղճամիտ պիտի գտնուէր իրենց նկատմամբ: Եւ ասանկով մէկ խանութի մէջ սկսաւ երկու հօգի գործել. Սարգիս աղա տեսաւ ասիկա, վտանգը նկատեց. յաճախորդները կամաց կամաց իրմէ կը հեռանային, ատենին նահանջելը մեծագոյն ճարտարութիւնը նկատեց և մեծ փոթորիկի մը առաջըը առնելու համար իր եղբոր որդին շահակից ըրաւ իրեն:

Կեանքը իմաստութիւն մը ունի որ զիպուած կը կոչուի, մեզ կը վարձաարէ երբեմն, բայց աւելի յաճախ վրիժաուու է մեզ և ինչպէս որ տրեւը իր շուքը կուտայ իւրաքանչիւր առարկայի, նոյնպէս կեանքի իմաստութիւնը, իւրաքանչիւր մարդկային գործի հակահարուած մը կը պատրաստէ: Անողոք օրէնք մըն է այս զոր պէտք է գիտնանք ամենքնիս և որուն հնազանդինք:

Իսկ մը տարի ետք Սարգիս աղա մեռաւ. ժառանգորդները դրամը իրենց մէջ բաժնեցին. մաս մըն ալ Մարտիրոսի ինկաւ: Մարտիրոս իմա մինակ մնացած ալ ուզածին պէս կը գործէր, իր գործառնութիւնները ընդարձակեց: Իր տարիներէ ի վեր ծածկուած, գաղտագողի մեծցած թաղուն բնութիւնները, խարդախութիւնները մէջտեղ հանեց, ու գալարուած զոպանակի մը

պէս որ ազատ թողուելուն ուժգնակի թափով մը վեր կը նետուի, ինք ալ նետուեցաւ հօրեղբոր ճամբուն մէջ, այդ ուղին աւելի լեցնելով, ծածկելով իր անողորմ շահագիտութեանց շարաւոտ կոյտերով:

Հինգ ոսկի հիւանդանոցին նուիրեց և դոնուսակութիւնը ունեցաւ իր անուան արուած աղնուաչուք տիտղոսը տեսնելով լրագրաց մէջ, ինք որ Մարտիրոսէն տարբեր բան մը չէր լսած իր ամբողջ գոյութեան շրջանին մէջ, այս տիտղոսը արուելուն շլացաւ, զգաց որ իր ոսկիներու դէզը մեծ դեր կ'սկսէր խաղալ իր շուրջը: Տուն մը բռնեց կէտիկ-բաշա, կահաւորեց, մայրը դուրսէն բերել տուաւ, սպասաւոր մը վարձեց որ թէ կերակուր կ'եփէր, թէ՛ աւելտուք կ'ընէր և քիչ ժամանակէն թաղին ջոջերէն մէկը եղաւ: Ամէն կիրակի, յարատեւաբար, անխուսափելի օրէնքի մը պէս եկեղեցի կ'երթար, իր ծառան հոյն ձգած որ ձովանոցը կամ բալթօն կը կրէր, բարեպաշտօրէն կ'աղօթէր և հինգ մոմ վառելով ու չորս խաչ հանելով թողութիւն գտած ըլլալ կը կարծէր իր փրցուցած տուներուն և իր փձացուցած ընտանիքներուն: Այսպէսով, այս մարդը գտեր էր ինքզինքը խարելու ձեւը որ տարիներ ուրիշները խաբած էր և աղքատին տասը փարա տալով իր մեղքերուն թողութիւն գտնելու ու արքայութիւն երթալու ճամբան:

Ամբողջ կեանքին մէջ երբեք Բերան չճանչցաւ, ոտք չկոխեց բնաւ այդ հեշտանքի, առատ

մխտումի, անկեղծ, ճակատաբաց զուարճութիւններու վայրը, իր բարոյականը խաթարուած և աւելի իր ստակները մխտած տեսնելու վախով. կոտջ մը երեսը նայիլ, զանիկա պագնելն էր միայն իրեն համար անբարոյութիւն, միւս ամէն աղտոտ մըջոց, զողութիւն, ստութիւն ներկի էին իր խղճին առջեւ, ըմբռնում մը որ սերունդէ սերունդ եկած էր մընչեւ իրեն և իր մէջ խորապէս հիմ էր նետած:

Հետեւաբար, Մարտիրոս էֆ. Տանաէրեան, իր կունակը ոսկիներու կոյտին տուած, սկսած էր բարձրանալ. է՛ն օրինակելի, է՛ն «քեամիլ» մարդն էր ինք թաղին մէջ. ամէն ոք պատկառանքով ու յարգանքով կը խօսէին իր վրայ և ոչ ոք կը համարձակէր անոր անցեալը պրպակել, հետեւիլ այն ճամբուն պահիկ մը, ուր քալած էր տարիներով այս մարդը և սրուն ուռքին աղանդութիւնները սրբուած էին ոսկիներու շլացուցիչ փայովը: Նայն իսկ առաջարկեցին իրեն թաղական ըլլալ. Մարտիրոս էֆ. մերժեց. այս մերժումը պարզապիտութեան օրինակ մը նկատեցին և աւելի գովեցին զինք:

— Ի՞նչ ընէ, կ'ըսէին շատերը, ասանկ հօբբալա ընկերներու հետ թաղականութիւն կրնայ ընել այս քաւ մարդը, ինք ո՛ւր, անոնք ո՛ւր:

Մարտիրոս էֆ. կը լսէր ասոնք և իներքուստ իր ուրախութիւնը չափ ու սահման չունէր: Մերժումն լաւագոյն է կը մտածէր ինքնիրեն, ասանկով թաղին թաղականներուն վրայ ալ ձայն պիտի

կրնամ ունենայ և այս ճայնը կշիռ մը պիտի ունենայ ամէնուէն վրայ: Եւ իրաւ ալ անանկ էր:

Երբեմն երբ խօսք կ'ըլլար, կը քննադատէր Թաղականութիւնը.

— Էֆէնտիմ ասանկ գործ չըլլար, աւի Թաղականութիւն չէ:

Գովինները, քծնող անմիտ արարածներ, իրաւունք կուտային իրեն:

— Դուն ինչո՞ւ չես ըլլար Թաղական Մարտիրոս Էֆէնտի:

Մարտիրոս Էֆ. գլուխը կ'երերցնէր ու քիֆն տակէն կը ժպտէր:

Ը.

Փարթամեաններու տունը լոյսերու մէջ կը շողայ: Սալոնը ուր հրաւիրեալները տակաւ կը հասնին, հիասքանչ երեւոյթ մը գեղեցած է և Ձմեռը իր ամբողջ արհաւիրքովը ու շատութեամբ արիւծ է ամէն կողմ և դուրսէն դիտող մը աղօտապէս կը նշմարէ լոյսի նշոյլները որ ամպոտած օդակիներէն դուրս կը նկատուին, ստան մութ ձակատին վրայ լոյսաւոր քառակուսիներ գծելով: Պատուհանները ծածկող թարձք ու ծանրագին վարդաշորները մինչեւ գետին կը հասնին, կորտուելով գետինն արեւելոյն, ծանրագին գարդին երկար օտուներուն նկատ, որոնց մէջ հրաւիրեալներուն օտուները կը կորսնան: Ոսկեղօձ զոյգ

քօնօտիներ սալօնին երկու կարմիր կերպասներով ծածկուած պատերուն կրթնած, իրենց վրայ կը կրեն մինչեւ առաստաղ հասնող երկու բարձր հայելիներ, ամենանուրբ ու ամենաբնաւոր դակներ կրող շրջանակներով պատուած. պատերուն վրայ իւղաներկներ, ամենքն ալ վարպետներու գործեր, նոր ոգեւորութիւն մը, տարբեր կրանց մը կ'ստանան կարծես լոյսին առատ կօհակներէն որոնք կը բղխին սենեկին մէջ վառող մարդահասակ լամբարներէ, չորսն ալ վարդագոյն լուսամտիփններով պահպանուած, ուրկէ լոյսը կը մաշուի՝ դրախտային երեւոյթ մը տալով սենեակին ուր շարուած ծանրագին ընտիր տամասկէ կերպասէ ծածկուած թիկնաթոռներու վրայ հրաւիրեալները բազմած են: Գաշնակը իբր լրացուցիչ այս ամբողջութեան, իր սեւ փայլուն արտաքինին վրայ կը ցոլացնէ այս լոյսի վարդագոյն ցոլքերը:

Սնկիւնը, թիկնաթոռին խորը նստած, գրեթէ Թաղուած է սիւար Փարթամեան, որուն ծննդեան տարեդարձն է այս գիշեր և որ կրկնապէս ուրախաութիւն գիշեր մըն է իրեն համար, աղջկանը պաշտօնական նշանտուքն է որ կը տօնուի նաև հիմա իր ծննդեան տարեդարձին հետ: Իր քովը նստած է արիկին Փարթամեան, միամիտ, երջանիկ ժպտով մը հակած դէպի իր ամուսնոյն որ վաթսուներկնորը կը մտնէ այսօր. միւս քովը նստած է Տանտերեան Մարտիրոս, որուն հետ հրապարակի գործառնութեանց վրայ կը խօսի

Փարթամեան, Հոս ու հոն խմբակներ կազմած
կը խօսակցին ու կը կատակեն: Յովսէփեան իր
նշանածին ու անոր քրոջը հետ հիւրերը կը մե-
ծարէ. պաշտօնական ժպտուն դէմք մը ունի.
խօսք մը անոր կ'ըսէ, սիրուն կատակ մը ասոր
և ամէնուն ալ կը հասնի հաւասարապէս: Նուարդ
պահ մը իր նշանածին կը ծոխ:

— Պիտի գան Գրիգորիկ:

— Հարկա՛ւ, խօսք սուին:

Ու իբր հաստատական նշան դուռը կը զար-
նուի. կը բանան վարէն, զուարթ ճվրառք մը,
իրարանցում մը կը փրթի:

Գրիգոր կը վազէ վար, ընկերներն են, Մա-
նուկեան, Արագեան և Արամ որոնք արդէն
գլուխները առքուցած են, իրենց հետ քանի մը
անձանօթներ ալ կան:

Վեր կ'ելլեն. իրենց գալուստը կը ծանուց-
ուի, սայօնէն ներս մուտքին, ամէն աչքեր իրենց
կը դառնան, իբր զբօսասէր և հոփարսա երիտա-
սարդներ անուն մը շինած են արդէն Բերայի
մէջ, իրենց ներկայութիւնն իսկ կը բաւէ ուրա-
խութիւն սփռելու ամէն կողմ. ամէնուն հետ կը
կատակին: Կանայի աչքեր Արագեանի կը դաւ-
նան, անոր սանդիմանդալ նորավէսքները սիրով
ձեռքէ ձեռք խլուած են կիներէն, սակայն Ա-
րագեան կարեւորութիւն տուողներէն չէ ստանկ
բաներու. կը զուարճանայ, կ'ուրախանայ: Ներ-
կայ երկսեռ հրաւիրեալները որոնք լափելով կար-
դացած են իր երազկոտ, անրջային տողերը, կը

զարմանան այս ժպտուն դէմքը տեսնելով, տես-
նելով այս անհոգ երեւոյթը, զոր յուսահատ մար-
դու մը դէմքը ենթադրած էին անոր մեկամաղ-
ձոտ գրուածներէն դատելով:

Ամէնքն ալ արդէն կը ձանձնան փարթամ-
եանը, որ որպիսութիւննին կը հարցնէ.

— Ի՞նչպէս էք աղաքներ, աղէկ էք:

— Թուրքի պէս փարթամեան էֆ., կը կա-
տակէ Մանուկեան:

Ու գառնալով հրաւիրեալներուն որոնք նըս-
տած են աթոռներու վրայ խիա առ խիա, իր
անձանօթ ընկերները կը ներկայացնէ.

— Քէմէնչէճի Անասթաս, Ուաի Գրիգոր,
Հանէնտէ Յակովբոս, Հանէնտէ Աստիկ զատէ Պօ-
ղոս, Հանէնտէ Միրզատա, Կաութաճի Յովրիկ, Հա-
նէնտէ Յովսէփ, Քանունի Նասիպ, Քանունի Նու-
պար և Ուաի Թավչան Օննիկ:

Աչքերը այն կողմ կը դառնան. արեւելեան
երածչտութեան և ամբողջ Թուրքիոյ նշանաւոր
այս ջոջ ներկայացուցիչներուն կը յաւին ամէն
ակնարկներ: Նուագածու-երածիշանները լռիկ,
մանկուշակ ժպտով մը կը նստին:

Օղին կը պատրաստուի սարօքն հանդերձ,
խոշոր սեղան մը դանազան ազանդերներով կը
լենայ, կատարեալ չրճեղեղ մը. օնուրճաի մաս-
թիքան ըխրեղէ շիշերուն մէջ փոխադրուած,
ակնախտիզ փալփումներ կ'առնէ. էրիկ մարդիկ
կը բուրբուրեն սեղանին շուրջ: Նուագը կը սկսի,
և վերոյիշեալ տասը ջոջ նուագածուները կը սկը-

սին միաբերան երգել արեւելեան ընտիր կտորներ :

Առաջին բաժակը Մանուկեան կը խմէ տանտիրոջ՝ Փարթամեանի կենացը . ամէնքը կը ձայնակցին և այսպէս շիշերը կը պարպուին , գլուխները կը տաքնան : Կիներն ալ մասնակից են այս օղարուօքին թէև ցանցաօրէն :

Փարթամեան կը շէննայ : Կնոջը կը դառնայ .

— Կենացդ հանրմս :

— Կենացդ Մանուկ աղաս :

Ամէնքն ալ կը խնդան : Հակառակ իրենց հարստութեան մեծ լիւքս ունեցող երեկոյթ մը չէ ասիկա . աւելի էսնափի տունի անուն մը , ուր չկայ ազնուաշուքի այն իրարու վրայ խնդարու ազտոտ սովորութիւնը , որ անոնց ամէն երեկոյթներու ասնն կը տիրէ , և որոնք աւելի աղջիկ կնիկ կարգելու , սալոնի տիկիներու հետ յառաջիկային տեղի ունենալիք մսի առեւտուրներու նախարաններ են յաճախակի :

Արագեան բաժակ կ'առաջարկէ երկու նշանածներուն կենաց , երջանիկ ապագայ կը մաղթէ երկուքին ալ , Յովսէփեան կը ժպտի , պաշտօնական ձեռուած չափուած ժպտով մը .

— Հայտէ Պօղոսիկ , կըսէ Մանուկեան , Աստիկդատէ Պօղոսին դառնալով , թաքսիմէն մեզի բան մը ըրէ :

Պօղոս կ'սկսի , իր անուշ սրտի դալչող ձայնը կը բարձրանայ , կ'որորուի տակաւ սրահին մէջ , ամէն մարդ լուռ է . խաղերը բերնին մէջ պնպիսի դարձուածք մը ունին , անանկ մեղամաղձու-

տութիւն մը , մարմրելու մօտ անանկ շեշտ մը , զոր հունի ուրիշ ուէ երաժշտութիւն , արեւելեան երազային հուրիներու , պատմութիւններու , Հազար ու մէկ գիշերներու շքեղ պերճութիւններու մէջ է որ կ'զգայ մարդ ինքզինք այդ վայրկեանին , և նման հաշիշ խմող մարդերու որ կամաց կամաց կը թուլնան , անրջային տեսիլքներով իրենց միտքը շրջապատուած , այս երգը կը քնացընէ մեզմ օրօրի մը պէս ամենուն բորբոքած , օղիէն մտրակուած արիւնը , ու մեզի հեշտութիւն մը կը տարածուի ամենուն ջիղերէն ներս : Արագեան ու Մանուկեան ինչպէս նաև Արամ ու Յովսէփեան որ իր ամուրի ընկերներու քովը եկած նստած է , գլուխնին ծռած լսիկ կը խոկան :

Եւ յանկարծ Մարտիրոս էֆ . որ իր գինովութեանը մէջ իսկ ամէնուն վրայ հեշինակութիւն մը ունենալ կը կարծէ , էկինի կզկի մը կ'ուզէ . Փարթամեան կը ձայնակցի . վերջապէս ամէն մարդ , մանաւանդ գինովութեան զուարճութեան մէջ իր գոյնը , ճաշակը դուրս կուտայ . այս երկու դրսեցիները նորէն հոս ալ իրենց տափակութիւնը կը բերն կը ցուցադրեն . իրենց կոշտ ճաշակին , կոշտ բմբունումներուն անտաշ ու կոպիտ կողմերը ի տես դնելով ամենուն : Ամենքը կը խնդան ու Յովսէփեան վայրկեան մը կ'արգանատը ու կը զգջայ իսկ սոսանկ մարդու մը ապագայ փեռան բլլալուն նկատմամբ բայց նորէն Մանուկեանի խօսքն է որ իր ականջին կը հնչէ , մութին մէջ խորհրդածող .

— Աշխարհիս վրայ ամէն բան, երջանկութիւն, հարստութիւն ոսկին է միայն և մի միայն ոսկին . . . :

Նուագածունները կ'սկսին. Մարտիրոս էֆ. իր ուրախութեան գագաթնակէտն է, ինքն ալ իր խուպոտ, տարիներէ ի վեր եղանակ մը չարասանած կոշտ ձայնով կը ձայնակցի անոնց. իր երգը, աղաոտ, գռեհիկ ՚սնդամանք մը ունի նուագածուններուն դաշն ձայնին քով, ճիշտ իւզոտ, պատուած կարկանդակ մը պէս որ սնդուսէ շրջապատի մը վրայ կը կարուի: Եղանակը կը վերջանայ քիչ մը հանգիստէ ետք, ձաշի հրաւեր կ'ուզուի, զոյգ զոյգ կ'իջնեն վար, Արագեան իր ջարհին հետ կը նստի ճիշտ Մարտիրոս էֆ. ի զիմաց որուն մէկ քովը բազմած է Տիար Փարթամեան:

Գեղեցկութիւններ կան որոնք ուզես չուզես քեզի ղէպ իրենց կը հրաւիրեն, կը քաշեն, ընկրկիլը անօգուտ է, ձգողական ուժը այնչափ սաստիկ է որ կ'ոչնչացնէ, կը փճացնէ քու մօտը ամէն նկատում, ամէն շրջանայեցութիւն: Արագեանի քովի գեղեցկութիւնը ասոնցմէ է, անտակ մը առօրջ ու հպարտ գեղ որուն առջև կ'զգաս թէ դուն կը պզտիկնաս, պաշտումի հիացումի գիրքեր կ'առնես ուզես չուզես. Արագեան կը ղիտէ:

Հարուստ, կարկառուն իրան մը, ցցուած ըմբոսս կուրծքերով որոնք զոյգ մը հրաւերի պէս իրենց զուխները կը ցցեն: Մաքուր ձերմակ մեղ-

բամաի ողորկութիւն ունեցող ղէմք մը որ ողորկ մարմարիոնի մը հանգունատիպ՝ իրենց վրայ կը կրեն բոսորագոյն կարմրութիւն մը որ մինչեւ ականջները կը հասնի, ոչ այն գռեհիկ մատ մատ կարմրութիւնը ուրիշ մարդ կը պժգայ, այլ տրժգոյն ազնուական կարմիր մը եթէ կ'ուղէք որ համբոյրի մը հրաւերն է կարծես: Կեռաս, բարակ շրթունքներ, ծածկոց ձերմակ փղոսկրի ակունեբու: Դեղձան, անուշ մազեր, որոնք ականջին մինչև կէսը կը ծածկեն կոճակուոր սանարուածքով մը, ու աղուոր սիրուն խոպոպիկներ որոնք կ'իջնան անոր աղուոր ծոծրակին վրայ, չոյելով միրգի նման աշուժաղաո միտերը: Մատները, որ աղուն ուշադրութենէն չեն վրիպիր, փափուկ, ազնուական շորձ մը ունին, արմատները հաստ ու տակաւ բարակցած, որոնք այնքան պատշաճութեամբ զիտեն բունկ պատուաքաղը ու գործածել գանակը: Իր ազնուական ժպտար, զոր յարմարօրէն գիտէ բաշխել խօսակցին, զանաղանի կուտայ զինքը իր շրջապատի կիներու հասարակ ու տափակ շարժումներէն: Հաղուստը հիասալի է, մետաքսեայ պուզը որ այնքան պատշաճօրէն կը գրկէ այս գեղանի ու քաղցր մարմինը, կարծես կը պլլուի անոր, ինքն ալ, անչունչ առարկայ, կարծես գայն փախցնելու վախով, անոր մարմինին վրայ փռուած ըլլալուն երջանիկ. ո՞վ խօսունութիւն անխօս իրերու: Արագեան հաճոյակատարութեամբ և խօսք բանալու ղիտումով կը ծուխ արժուր քիչ մը հեռացնելու համար.

— Ներեցէ՛ք օրիորդ, արդեօք ձանձրո՞յթ կուտամ:

— Ո՛չ, ո՛չ, կը պատասխանէ փութկոտութեամբ, երբէ՛ք:

Ու կը ժպտի:

Մարտիրոս էֆ. որ օրերէ ի վեր անօթի ծառա մարդու մը պէս, առանց ստակի լաւ ճաշ մը գտած ըլլալու դո՛հունակութեամբ, պնակին վրայ ինկած պատանները իրարու ետեւէ կը կլլէ, աչքովը աղջկան կը նայի շեշտակի, կոշտ նայուածքով մը: Աղջիկը ուշադրութիւն ըրած անգամ չունի: Արագեան Մարտիրոսի այս դիրքը, պնակին վրայ ծռած ու աչքերը դէպի աղջկան բարձրացուցած այս չտեսի ակնարկը տեսնելով ինչուքը չկրնար զսպել: Աղջիկը կ'զգայ տղուն խնդարը, կը դառնայ ու կը նայի Արագեանի. երկուքն ալ կը կարմրին, թեթեւ մը կը ժպտին, յառաջաբան. տխուր բայց միեւնոյն ատեն զաղցր մուտք սիրոյ աշխարհին մէջ:

Ճաշի ատեն քանի մը պայմանադրական բաժակաճառերէ հտք, ճաշը կ'աւարտի. կ'ելլեն վեր նորէն, թեւ թեւի, Յակոբի դէմքը երանութեանէն ճառագայթարձակ, կ'զգայ թեւին տակ այս անապական մարմնին հստամբ: Կ'ուզէ որ սանդուխը երկարի, երկարի, անհատում մը ըլլայ մինչեւ սալօն, այս երանութիւնը, այս գաղձ չերմութիւնը վայելելու համար: Բայց ահա անզգաւարար, սալօնն են հատեր: Կը նստին քով քովի: Արագեան որ սիրով լեցուն է սիրտը, հետա-

քրքրութեամբ ո՛վ ըլլալը կը հարցնէ միջոց մը Յովսէփեանի.

— Նանսիէն նոր եկող վարժուհի մըն է, հիանալի ֆրանսերէն մը կը խօսի, հիանալի դադափարներով օժտուած աղջիկ մըն է, մեր քովի տունը կը նստի, միայն մայր մը ունի և կարծեմ իրենց ունեցած մէկ սունինս եկամուտովը կ'ապրին. կեցի՛ր քեզի ներկայացնե՛մ պաշտօնապէս:

— Աման Գրիգորիկ:

Ու երկուքն ալ կը մօտենան օրիորդին:

— Կարծեմ կ'ըսէ Գրիգոր, ձեզ ներկայացնելու պատիւը չպիտի զլանաք ինծի, չէ՞ օրիորդ:

— Օ՛հ խնդրե՛մ Գրիգոր էֆէնտի, կ'ըսէ աղջիկը վեր ելլելով ու թեթեւօրէն խօսարեւելով երկուքին ալ առջեւ. շնորհակալ եմ ձեր ինձ ըրած ֆոնրդիանէն ու պատիւէն, էֆէնտիին ներկայացուիլը մեծ պատիւ մը պիտի նկատեմ ինծի համար, կանխաւ շնորհակալութիւնս այս անթիւ ձեր յանձն առած աղնիւ ձանձրութեան համար.

Երկու ընկերները խօսարեւցան իրենց կարգին աղջկան առջև. Գրիգոր Յակոբի դառնալով.

— Օրիորդ վեհանոյշ Մինասեան, Նանսիի համալսարանէն չըջանաւարտ, մեր մէջ առաջին համալսարանական տիպար վարժուհին որ հոս է:

— Կը շոքոքորթէք ինչու՞ Յովսէփեան էֆէնտի:

— Պարոն Յակոբ Արագեան, գլխաւոր խում-

բազիր Արշարայսի, մեր է՛ն լուրջ, է՛ն թարմ՝ ու-
ժերով օժտուած թերթին :

— Ա՛ն, երջանիկ եմ այս ծանօթութեան հա-
մար. ըսաւ օրիորդ Մինասեան, ձեռքը չնորձա-
լիօրէն երկնցնելով Արազեանի, երախտապարտ
թողուցիք զիս Յովսէփեան էֆէնտի :

Գրիգոր Նեոացաւ միւսներուն քովը երթալու
համար :

Յակոբ բռնեց այս ձեռքը, կը դողար, փա-
փուկ, սնրջային ձեռք մը որ իրենին մէջ կոր-
սուեցաւ : Աղջիկը զգաց այս սարսուռը ու կրկին
մինչեւ ականջները կարմրեցաւ. երկու ակնարկի-
ներ զիրար գրկեցին. լինցած էր :

— Ձէք զիտեր պարոն Արազեան, որ ասի
Նետաքրքրութեամբ կը կարգայի պոլսական թեր-
թերը, մանաւանդ ձերը, աւելցուց :

— Ծնորձակալ եմ օրիորդ, ձեր գնահատու-
թիւնը մեծագոյն արժէքն է որ կրնայ ունենալ
աչքիս :

Խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ լրագիր-
ներու պարտականութեանց և անոնց կատարած
դերի մասին ժողովուրդին զարգացման համար :

Անդին ոգեւորութիւնը կը շատնար, կը
պոռթկար սրահին մէջ. զոյգերը կը կազմուէին
սրովհետեւ պարը պիտի սկսէր :

— Օրիորդ, բարեբախտութիւնը պիտի տաք
հարկաւ ինձի, ըսաւ Արազեան, առաջին վալսը
ձեզ հետ դառնալու :

— Յօժարակամ պարոն Արազեան :

Երկուքն ալ ոտքի կ'ան. Յակոբ լաւ պարող
մըն էր. բայց հիմա որ կ'սկսէին դառնալ, խօյա-
կան յորձանքի մը նման, իր քսակն դերազան-
ցութիւնը կ'զգար իր վրայ. փափկօրէն բռնած էր
անոր մէջքը իր բազուկին դօտիովը սեղմելով
զայն. կ'զգար զոյգ կակուղութիւնը անոր կուր-
քին որ իրենինին կը դուլէին, շունչ շունչի, եր-
կուքին դէմքն ա՛ իրարու քով քովի, կը դառ-
նային, սաւառնած երկուքն ալ երանութեանց
վերնագաւառներուն մէջ :

Գաշնակը դադարեցաւ. երազը վերջացած էր,
ու երկուքն ալ ընկճած զիրենք ընկճող մեծ յու-
զումին տակ, ինկան թիկնաթոռներուն վրայ.
ու շարութիւն ընող չկար այս զուարթ թո՛ւ ու
բո՛հին մէջ. Արազեան աղջկան ձեռքը չձգեց. երի-
տասարդը փափկօրէն բռնած էր այս կանացի
պաշտելի ձեռքը և չէր համարձակեր իսկ փոքր
ինչ սեղմել զայն : Այս միջոցին գեղեցիկ ժամանց
մը անցնել տալու համար այն փոքրաթիւ երաժշ-
տասէրներուն համար որոնք այս հրաւիրեալնե-
րուն մէջ են. Յովսէփեան կը զիմէ վեհանոյշի :

— Օր. Մինասեան, եթէ կարելի է հաճէիք,
ինչորեմ լսելի ընել տալու մէկը այն գեղեցիկ
կտորներէն, զորս այնքան ճարտարօրէն ածել
գիտեն ձեր մատները :

Օր. Մինասեան կ'անցնի դաշնակին առջեւ :
Արազեան ձեռով մը դաշնակին քով սեղաւոր-
ուած է :

Աղջիկը կ'սկսի ընտրուած հիանալի կտոր մը, մէկը անոնցմէ որոնք հրաշակերտներ են իրենց տեսակէտին մէջ. Ուկայերի սկստակներու միջ մտրուած արտոյներն է որ կ'ածուի, Սրագեան կը դիտէ անոր նուրբ մասները որոնք կը ասին դաշնակին փղոսկրէ արեղնաշարին վրայ, կը կարծէ լսել արդարեւ մացառներու ձայները անտառներու մէջ որոնք կը կտորտին՝ այգուն՝ միջնշաղին հազիւ նշմարուող կորսուած որսորդներու ոտքին տակ: Սարսուռ մը զինքը կը ցնցէ, յուզումը զինքը կը մտնէ, գլուխը դաշնակին կը թնցուցած է, աղջիկն ալ նոյնացած է իր ածած կտորին մէջ, տեսակ մը տեսլական գեղեցկութիւն առած, վերացած դիրքի մը մէջ որ հրեշտակի մը երեւոյթը կուտայ իրեն: Կտորը կը վերջանայ, աղջկան աչքը շեշտ սղուն վրայ կ'իջնայ որ կը ժպտի, անձառ անպատու կրանութեամբ առըցուն ժպտով մը:

Անդին Մարտիրոս էֆէնտի նստած տեղը կ'եփի, ինքզինքը կուտէ, այս աղջկան ամբողջութիւնը զինքը գրաւած է, մարդկային կեանքի մէջ ասանկ տկարութիւններ կան արդէն, այս մարդը որ ամբողջ կեանքին մէջ անգամ մը խի կնկան չէ մտեցած հակառակ իր քառասուն տարիներու ամուրի կեանքին, այս մարդը որ միայն ստակը նկատած է ամբողջութիւնը, մարդկային ամէն զգացողութեանց, բաներ մը կ'զգայ իր սրտին մէջ հիմա այս աղջկան հանդէպ, անոր մօտենալու, զանիկա համբուրելու փափաքներ ունի

իր ներքը, սակայն այս ծայրայեղ համակրութիւնը այս ծայրագոյն սէրը վախկոտ ու շրջահայեաց ալ է ամէն առաջին սէրերու պէս, չհամարձակիր անոր մօտենալ, խօսք բանալ անոր հետ. կը վախնայ ծաղրելի ըլլալու երկիւղով, քանի որ կը զգայ ու կը տեսնէ խալ թէ որչափ մաքուր աղջիկ մըն է այս աղջիկը:

Փարթամեանին կը ծոխով ըլլալը կը հարցնէ.

— Գուրսէս եկած է, չառ կարգալ գրել զիացող, ուսումնական աղջիկ մըն է, կը պատասխանէ Փարթամեան, քիպար, նազիկ աղջիկ մը, քեզի համար լաւ բարդի մը Մարտիրոս էֆէնտի, ալ կարգուելու տարիքը եկաւ:

Մարտիրոս էֆ. չպատասխաններ, եթէ իր ձեռքը ըլլար, հիմակուց խի ամէն բան կ'ընէր կը լինցնէր, բայց եթէ աղջիկը չուզեր զինք, եթէ մերժեր իր սովորներու կոյտը սրտյմով սպասուողինս էր իր գրպանը: Հեռուէ հեռու լսած էր թէ ասանկ ուսումնականներ, մանաւանդ չառ աղջիկներ կան, որոնք ստակի կարեւորութիւն չեն տար: Հիմա այս պարագային կ'զգար թէ իր սովորներու ամենագոր ուժը չպիտի կրնար իրեն մօտեցնել այս աղջիկը: Բայց մըսս կողմէ վարժուհի կտոր մըն է վերջապէս կը մտածէր, հարկաւ առ իս պիտի խոնարհեցնեմ զինքը, ինչ միջոյով որ ալ ըլլայ. այսպէս իր թիկնաթուղին մէջ կ'ըլտած ակնարկով աղջկան հետեւելով վախկոտ յոյսերով կ'օրօրուէր:

Առտուն կը մօտենար: Արագեան պահ մը

հեռացաւ բաղմութեան մէջէն և զնայ իր ճակատաւ կրթնցուց պատուհանի մը ապակիին: Գլուխը կ'այրէր. քնատ էր երկու գիշերէ ի վեր, աչքերը կը գոցուէին, մեռելատիպ դալկութիւնը որ տաբաժուեր էր լուսնի լուսով փողոցներուն վրայ՝ զինքը կը ախրեցնէր. այսպէս մնաց բաւականատեն, երբ ձայն մը զինք սարսուացուց.

— Ի՞նչ ունիք Պ. Արագեան, տկա՞ր էք արդեօք:

— Ա՛հ, ո՛չ օրիորդ, գլուխս տաք էր քիչ մը, եկայ զովանալու. որչա՛փ բարի էք ինձի նկատմամբ: Բնութիւնն ալ զիտեցի մի քիչ. տե՛սէք սա դուրսի պատկերը:

Մինասեան մօտեցաւ երիտասարդին և կիսովին վար ձգուած հաստ վարագոյրներուն ետին երկուքն ալ մնացին այսպէս քով քովի սեղմուած. ազնկան քաղցրահոտ շունչը զով սիւքի մը պէս կը չսաղար երիտասարդին դէմքին վրայ. Արագեան անզգայարար գլուխը հակած էր ազնկան ուսին և իր մազերը անոր փափուկ մորթը կը շոյէին: Երիտասարդին ձեռքը հանդիպեցաւ ազնկան ձեռքին և երկուքն ալ նոյն զգացումէ մղուած մնացին այսպէս.

Արագեան պահ մը ընդհատելով լուութիւնը. կամաց ձայնով մը հարցուց.

— Կը սիրե՞ս զիս Վեհանոյչ:

— Յաւիտեա՛ն:

Չայն մը երկուքն ալ սթափեցուց.

— Արագեանը ո՞ւր է, ալ մեկնելու ատենը եկաւ:

Մանուկեանն էր որ զինքը կը փնտռէր:

Արագեան զողզողալով հեռացաւ ընկերոջը հետ որ զինքը կ'սպասէր: Ելան Բանկալթի՛ի շիտակ ճամբան, և ուղղուեցան իրենց սուռները:

Թ.

Իր պաշտօնական նշանաւորէն տասը օր ետք, Յովսէփեան ճամբան իր հին յարեկամը Յակոբիկ աղան տեսաւ օր մը, ու վաշարկեան մը կեցաւ զարմացած: Ա՛ն էր արդեօք: Այն խնդուամբես մարդը այսքան յանկարծակի ու այսքան խոր փոփոխութիւն կը մտածէր. ու ճամբան կեցուց զայն.

— Բարեւ Յակոբ աղա, ի՛նչ լուր նայինք:

— Զդէ՛, ձգէ՛, Գրիգորիկ, սա տարուան իմ քիտուս եկածը Աստուած թշնամիիս գլխուն չբերէ. երկուքուկէս ամսէ ի վեր աշխարհ աչքիս մութ է, սիրտս աւերակ:

— Ինչո՞ւ ատանկ կը յուսահատիս Յակոբիկ աղաս, ինչ է եղեր որ.

— Ախ, Մաքրիկս, ան հմուկ, խելօքիկ, սուռիս զարդ ազնիկս, անկողինն է երկուքուկէս ամիսէ ի վեր, Պոլիս բժիշկ չմնաց բերի, օգուտ

մը չըրաւ : Հիշ մէկն ալ բան մը չհասկցան , սուսիկ բուսիկ , լուռ հառնում մը , ամէն օր , օրաւոր ուժէ իյնալ մը , պալ մօմի պէս հալիլ մըն է հիւանդութիւնը , օր կ'ըլլայ քի անկողնէն անգամ չկրնար ստքի ելլել , տեսնես ինչ է եղեր , ա'խ , Մաքրիկս , ես ալ շուարեցայ ինչ ընեմ , միւսիւ Յովսէփեան , ես ալ ինքզինքս կորսնցուցի . . .

Ու երկու արցունք զորեցան իր պիտերուն մէջ ուր ճերմակ թելերը սկսած էին արդէն վազուց խառնուիլ : Յովսէփեան շանթա՛ար մնաց :

Խօսքին վերջին բառերը չկրցաւ արէկ լսել զարմացած , քարացած , ապուշի ակնարկով զլմացինին երեսը կը նայէր առանց անոր ըսածէն բառ մը հասկնալու :

— Գիշեր մը մարեցաւ , էրթէօի օրը ա'լ գլուխը տէօէկէն վեր չհանեց , ախորժակը գոցուեցաւ , ուժէ ինկաւ , կէլինճիկ է ըսին , տրսէվէ է ըսին , տահա չեմ գիտեր ի'նչ է , ամէն բան ըսին , ամէնուն ըսած դեղերը ըրինք , անօգուտ : Հա , գիտես միւսիւ Գրիգորիկ , ճշշէ քու վրադ կը խօսէինք , ան գիշեր երբ մարեցաւ , քու ա'ս փարթամեանին աղջկանը հետ նշանուելուդ վրայ , ածուխը գլխուն զարկեր էր . . . վա'խ Մաքրիկս :

Յովսէփեան ինքն իր վրայ սկսաւ կ'ըլլ : Եէնի-ճամիին կամարին մօտիկ , ուր կեցած էին , կարծես ամայի անապատի մը փոխուեցաւ իր աչքին , երբ սրարչաւ ընթացող կառավարի մը կ'ոչը սթափեցուց Յակոբ աղան , որը իր կարգին Յովսէփեանը , որ անշարժ , գեանին զամուսն կ'երե-

րար աղաղուն աշնան տերեւի մը նման , թեւէն բռնեց ու մէկ կողմ քաշեց , ափկա պատճառ մը եղաւ որ Գրիգոր քիչ մը սթափեցաւ իր սրտին տրուած այս յանկարծակի հարուածին սաստկութենէն , եթէ ոչ արդէն Յովսէփեան պիտի իյնար հո'դ , իր կեցած տեղը , իր վիճակէն անդիտակից :

Յովսէփեան անկից ետք չյիշեց թէ ինչ ըսաւ միայն բաժնուած առենին Յակոբ աղային ձայնն էր որ կ'ըսէր .

— Տուած խոստումդ կատարե'ս , այս ամսու գլխուն , տասը տասնը՛ինգ օր կայ , ամսուգլխուն անգամ մը գոնէ մեզի գաս , պէլքի ոտքդ ուզուրու կ'ըլլայ , հուանդնիս ալ արէկի կը դատնայ , երթաս բարո'վ :

— Մնաս բարո'վ , կակաղեց Գրիգոր , այնչափ ցած ձայնով որ ինքն իսկ չկրցաւ լսել :

×

Պէշքիթաշ , Անմէտ պէյի կազինօին կողմերն է իրենց առւնը : Պարտէզին վրայ նայող օդաւէտ սենեակին մէջն է մահճակալը , նոր հարսի մը պէս ժանեակներով զարդարուած : Սենեակին մէկ անկիւնը պատին յենած է քօնսօլը , որուն մարմարին վրայ դեզի շիշեր կարծես գիրենք կը դիտեն իրենց դիմացը գանուած հայելին մէջ : Սենեակին երկու պատահաններուն առջեւ , ուրկէ Չամյըճան կ'երեւի իր սեւ , ախուր բարձունքով , երկնցած է բազմոյ մը ուր , գլուխը բարձերուն ճերմակ ժանեակներուն փրփուրին յենած , ախորժէն դուրսը

կը դիտէ Մաքրիկ, Յակոբի աղջիկը: Մայրը դիմացն է նստեր, բան մը չխօսիր, չհամարձակիր իսկ հարցում մը ուղղելու իր սիրական հիւանդին զոր այնքան գուրգուրողին կը պաշտէ: Ճերմակ, թոյլ շրջագետ մը հագցուցեր են աղջկան որ ծալք ծալք կ'ըլլայ, կը փակչի անոր հիւժած մարմինն ու ոսկորներուն: Դէմքը մեղրամոմի գոյնն է հագեր. հիւանդ, մեռելային տխուր ձայն մը, ուր կենդանութեան նշոյլն իսկ չխաղար: Աչքերը խորն են ինչեր, սեւ անուշ աչքեր, որոնք տակաւին իրենց խորը կը պահեն անշուային քաղցր երազները, ձեռքերը բարակցած, նրբացած ու մասները ձերմակ, կաթնաման նիհար վերջաօրութեամբ, միակ կենդանութեան յայտարարներ իրենց վրայ կը կրեն, մաքուր եղունգներ, ուրկէ տենդազին կարմրութիւն մը կը ցոլանայ դուրս: Իր ձերմակ զգեստները իր մաքուր հողին ցոլացումներն են կարծես, թափանցած են դուրս իր նրբացած, վաղտ մարմինէն: Խարտեաշ մաղերուն առատ կոճակները, իր գերզգայ ղէմքին նեղութիւն մը չտալու համար ամփոփուած են զխուն վրայ ձերմակ մարմայի մը տակ:

Մաքրիկ կը դիտէ դուրսը, հեռուն, Սկիւտարի մութ բարձունքները՝ ուր գերեզմանատունները իրենց թաւ կանանչովը, փխրատեսիլ երեւոյթ մը կ'ընծայեն իր յոգնած սպասած ակնարկին: Չամըճան իր առջի գեղեցկութիւնը չունի, ձմեռը սրբած տարած է անոր գեղանի կողերէն կենսաւէտ զմրուխտ կանաչութիւնը, իր տեղը

տալու սեւ, մեղամաղձոտ գոյնի մը որ իր հողին երանգն է կարծես:

Իր աչքին առջեւն է ահա անոր դէմքը, կը դողայ զայն քովը ունենալու պատրանքով, ինծի մոռցաւ, կը մտածէ ինքնիրեն, ուրիշի մը հետ նշանուեր է ահա, երջանիկ է հիմա ան, առանց մտածելու թէ ուրիշի մը առթած երջանկութեամբ իմ կեանքս քանդեց, յոյսերուս բիւրեղ գղեակը փճացուց: Եէնի Մահալէի պոստանին աչքին առջեւ կուգայ և երկար պատկերաշարի մը մէջ տեսնել կը կարծէ բոլոր այն վայրերը որ պտտեր էր Գրիգորի հետ, որ սիրեր էր զայն, որովհետեւ, տամետութ տարեկան աղջկան առաջին և է՛ն ուժգին անկեղծ սիրովը, և սրուն սիրահամուռ ներուն չէր կրցեր ղիմաղորել այս ժանեակի մը նման նուրբ աղջիկը: Իր սէրը այնքան խորունկ, այնքան լայն է որ Գրիգորի հանդէպ մեղադրանք մը իսկ չանցնիր մաքէն, փնտս չունի, կը մտածէ, ես դժբաղդ եղայ, բայց գոնէ ինք երջանիկ ըլլալ իր նոր միութիւնով: Ա՛խ, որքան երջանիկ պիտի ըլլայի կ'ըսէր մըս կողմէ, եթէ իր խոտուտ մը չբռնէր, եթէ յաւէտ ինծի հետ մրացած ըլլար և դրամ սէրը չգերազանսած իմ անմիտ, միամիտ աղջկան խորունկ սէրէս:

Տխրիկ հանրմ սենեակէն վրայ իջնող թախճագին լուծիւնը խզել ջանալով:

— Չխօսիս, աղջիկս, ինչպիսի կաղանդին ազուր որ ուրախութիւն մը պիտի ընենք երբ աղէկ մը աղէկնաս ալ:

— Ինչպիսիք :

Ու դառն ժպիտ մը կը գծուի Նիւանդին Նրբին դիմագծերուն վրայ, թերահաւատ ու տխուր ժպիտ մը :

— Մայրիկ, աս տարուան Եէնի մահալէի անցուցած անուշ օրերնիս միտքս եկաւ, անոնք կը մտնտայի :

— Գալ տարի նորէն կ'երթանք աղջիկս, տահա աղուոր կը պտտինք, տահա աղուոր քէֆէր կ'ընենք, կը տեսնես, Աստուած ինչի կարող չէ : Մաքրիկ կը լռէ :

Նախահինամութիւնը ամէն բանի կարող է, կը մտածէ աղջիկը, բայց կը զգայ արդէն թէ անկարող է այն ցաւը բռնկելու որ իր հոգին ամիսներէ ի վեր կը կրծէ, թերեւս վերջինն է այն զուարճութիւնները զոր ունեցայ, կը մտաբերէ : Ասկից ամիսներէ առաջ, և որոնց յիշատակը այնքան տխրագին կը հնչէ չիմա ականջիս, և որոնց վերջիչումը այն կարօտայի քաղցրութիւնը ունի զոր կ'առթէ գեղեցիկ ձայնի մը սակաւ հեռացող, մարող արձագանգը :

Կանակի վրայ պառկելէն յոգնած է :

— Մայրիկ, թիչ մը թեւս մտնէիր, սենտակին մէջ պտտէի :

Մայրը ոտքի կ'ելլայ սաճէ կրակարանին քովէն, ուր նստած է ծալլապատիկ մշնտէրի մը վրայ :

Աղջիկը բարձերուն կրթնելով կը բարձրանայ ծունկերուն վրայ, մայրը անոր թեւը կը մտնէ :

Վամաց մը, գուրգուրագին խանթակաթ թափով մը բազմոցէն կ'իջեցնէ ու մօրը թեւին կրթնած սենեակին մէջ քանի մը քայլ կ'սկսին յառաջանալ մեղմովին :

— Կեցիր քիչ մը մայրիկ, յոգնեցայ :

Ծունկերը կը դռան, նուրբ քրտինքի շղարշ մը ծածկած է իր դէմքը որ մօրը ուսին վրայ կը հակի, այն մարմինը, այն սրունքները որոնք ժամերով քալելով թեթեւ յոգնութիւն մը իսկ չէին զգար, չիմա պզտիկ շարժումէ մը ահա կը պարտասին, կը սարսռան հովի յորձանքին դէմ, ինկած թռչունի անզօր փետուրի մը պէս :

Մօրը անքերը լեցուն են, կը տեսնէ զակին սկարութիւնը, անոր զողգղացող քայլերը որոնք իր յուշիկ քայլերուն իսկ հետեւելու կարողութիւն չունին, դուրսը միւս կողմ կը դարձնէ ու կը սրբէ արցունքի կաթիլ մը :

— Նստինք ալ մայրիկ, վրաս կարողութիւն չ'ունայ :

Ու լռութիւնը թախճագին, Նիւանդ լռութիւն մը, կ'իջնայ սենեակին մէջ, իրիկնադէմի ստուերներուն հետ, ու աղջիկը բարձերուն վրայ աչքերը կը գոցէ յոգնած, սպառած, մինչ անդին մայրիկը, կարօտի վախկոտ ակնարկով Նիւանդը դիտելով, կուլայ անձայն անշշուկ :

Մութը կ'իջնէ :

Թ.

Յրանսերէն, թուրքերէն լրագրի դէպերով ծանրաբեռնուած սեղանին վրայ հակած, Արագ-եան ներքին լուրերը սկսած էր թարգմանել մեքենաչար:

Պզակի քառակուսի սենեակ մըն էր Արշաղոյսի խմբագրատունը. երկու կտորած աթոռ, խսիր-ները փեթրտուած, մէկ անկիւնը տարեկան թերթերու կազմուած հաւաքածոներ, պատուած ու վրան մեղանի խոշոր բիծերով արատաւոր կանանչ խաւերը թափած չուխայով ծածկուած սեղան մը որ նեղկուկ հազիւ կրկու մէթր լայնք ունեցող սենեակը վերէն վար կը կիսէ, սեղանին մէջտեղ շիշք սեւցած ու մէկի քարիւղը սպառած լամբար մը, յայտարար նշան գիշերային աշխատութեանց, ուրիշ ոչինչ. ահա ամբողջութիւնը սենեակին ուր հայ մտաւորական և ընկերական զարգացման հարցերը կը քրքրուին: Արագեանի զիմացը նստած է քառասունչ ինք տարեկան երկտասարդ մը, Արտաւազդ Մանասեան, որ ինքն ալ խմբագիր, հաւաքիչ, փորձերը սրբագրող, լրագիր է միևնոյն ատեն:

— Յակոբիկ, կը ձայնէ հասուն մարդը գլուխը իր աշխատութեան վեր առնելով, այսօր էֆէնտին նորէն ուշացաւ, կ'երեւի թէ նորէն տեղէ մը ստակ չձարեց:

— Անանկ ըլլալու է, արդէն երեք շաբաթ է որ մեր ստակներն ալ չվճարեց, այս շաբաթ դիշեր ինծի մէկ կողմ քաշեց անուշ բռնեց և ըստ թէ քանի մը օր ալ համբերեմ հարկաւ լայնը կ'ելլանք:

— Այլ կարողութիւն չմնաց Յակոբիկ, նորէն դուն ամուրի ես, այնչափ սէտք չունիս, ես ինչ ընեմ որ մայր մը ու պղտրկ եղբայրներ աշխատութեանս կարօտ ունիմ, չօրս դիս պարտքով լեցաւ, ալ խանէն դուրս ելլալու կը խսնամ կօր, պարտականներէս չպաշարուելու վախով: Ու երկտասարդը սկսաւ իր վարկեան մը ընդհատած աշխատութիւնը շարունակել: Նշար, աժգոյն տղայ մըն էր Արտաւազդ որ պարզ նախակրթարանէ մը շրջանաւարտ, շատ տարի առաջ եկեր մտեր էր այս լրագրին մէջ իբր լրագրեր, և վերջը կամաց կամաց իր աշխատութեամբ, ինքնազարգացումով սկսեր էր առաջ երթալ և բարձրանալ մինչեւ խմբագրի աստիճանին: Մեծ յոյսերով, սիրտը փառասիրութիւններով լեյուն գործի սկսեր էր այս սենեակին մէջ տարիներ առաջ և այդ տարին իբր շարագուշակ դէպք մը, հայրը մեռեր էր, ընտանիքին հողը իր վրայ ձգելով: Արտաւազդ քառասուն դրուչ կ'առնէր ան ատեն, սկսեր էր իր ընտանիքը ապրեցնելու, ուրիշներուն կարօտ չըլլալու դիտումով չափազանց խնայողութիւններ ընել, իր արդուզարդի ծախքերուն հետ համերաշխութեան գալ իր քսան տարեկան հասակին մէջ, ուր այնքան պէտք ունէր պճնուելու, ինքզինքը

ցուցնելու, գիշեր մը խոկ չկրցաւ Բերա ելնել : Ղալաթիաէն մինչեւ Օրթագլիւզ ամէն օր կը քալէր, ամառ ու ձմեռ շարունակ, թրթռիկ, մաշած, խաւերը թափած բալթօի մը մէջ պատսպարուած, լուռ, համակերպող քաղցր զիջումով . գլուխ ծռելով իր ճակատագրին առջեւ : Արագեան բնաւ դժգոհանք՝ բառ մը չէր լսած տարիներէ ի վեր այս տղան բերնէն, բնա՛ւ :

Օրերը անշան այսպէսով և իր ներսը դանուած սէրը սկսաւ մարիլ այս ասպարէզին համար . ամէն խմբագիրներու նման ինքն ալ Արատաւազդին նման մարդամեքենայ մը դարձաւ, առանց սակայն անոր պէս տակաւին իր մէջ ամէն անհատականութիւն կորսնցուցած ըլլալու, վերջապէս երիտասարդ էր ինքը ասպարէզ փոխել ուղեց բայց չկրցաւ և յիշեց նորէն թերթին անօրէնէն խօսքը որ ըսեր էր իրեն ասպարէզ նոր մտած օրը :

— Տղա՛ս, աս գործին կը կապուիս, աւելի լաւ է լուսթրօ պոյաճութիւն ընես քան մեզի պէս ըլլաս, վրաս նայէ :

Արագեան խնդացած էր այս մարդուն յոռետեսութեան վրայ և հիմա սակայն անա իրաւունք կուտար, չորս շաբաթական է որ առնելիք էր և դրամի ստակալի նեղութիւն ունէր, ինք որ չէր գիտցած թէ ինչ ըսել է գրպանին մէջ սակի մը չունենալ, հիմա ստիպուեցաւ մէկ երկու մէճիտ անդիէն ասդիէն փոխ ուղեկու : Ասկէ զատ սկսեր էր նորէն Արշարյս չժախտելի, թերթերը շատցեր էին ընթերցողները բաժնուած : Տնօրէնը սկսեր էր

նորէն գլուխը հոս ու հոն դարնել և առտուընէ մինչեւ իրիկուն դեռ խմբագրատունը չէր հանդիպած, ստակ գտնելու փնտրութիւն մէջ հոս հոն թափառած էր :

Սենեակին դուռը բացուեցաւ, հեղ, խոնարհ դէմքով երիտասարդ մը, վրան գլուխը պատուած ձեռքերը մրտած երեւաց սեմին վրայ :

— Ներքին լուրերուն կարգը եկաւ միւսիւ Յակոբ, ձեռագիր առէք :

Յակոբ երկու թուղթ երկնցուց, գրաշարը առաւ զայն ու գնաց շարել . Յակոբ գլուխը կախած դեռ կը գրէր . նիւթականը դադրած էր զինք զբազեցնելէ, ս՛վ երիտասարդութիւն, անոր դէմքն էր իր սիրածին որ անա իր աչքին առջեւն է, կը դողայ զայն իր քովը ունենալու պատրուակաւ, հինգ օր անցած էր իր ծանօթանալէն ի վեր և դեռ անգամ մը խոկ չէր համարձակած անոր երթալ, ամէն իրիկուն գործէն դարձին ուշ առնն, կ'անցնի անոր տան առջեւէն, փողօցին սկիզբէն մինչեւ անոր դուռը քալելով կը համրէ և երբ անգամ մը դռան առջեւն է ու դուռը պիտի դարնէ, քաջութիւնը կը պակսի, կ'անցնի կ'երթայ արագ, հետեւեալ օրուան ձգելով իր այցելութիւնը և այսպէս կ'անցնին օրերը անօրինակ :

— Որչափ երջանիկ պիտի ըլլամ, կը մտածէր հիմա Արագեան, եթէ գէթ անգամ մը ուրախութիւնն ու երջանկութիւնն ունենամ անոր ձեռքը սեղմելու, զգալու անոր մարմնէն անուշաբոյր

անուշ ու հեշտագին յուզումը: Գիրքերը մեքենաբար արդէն կը սահէին իր գրչին ծայրէն, մուցեր էր ամէն նկատում նիւթականի անցկութեան ամէն մտածումը ու իր խորհրդածութիւններուն թելը խզուեցաւ սենեակին դռան ճոխնէն:

— Բարեւ ձեզ, շատ սպասեցիք:

Տնօրէնն էր ներս մտնողը, դէմքը ուրախութենէն կը ճառագայթէր, երկուքն ալ հասկցան որ յաջողութեան օր մը եղած էր այս օրը իրենց համար:

— Բաւական աշխատեցանք այսօր, բայց վերջապէս յաջողեցանք. չորս անյուսարի անդէ կրցի ստակ գանձել:

Խմբագիրներուն աշխատութիւնը արդէն լիւննալու վրայ էր:

— Ես ալ սա հաշիւներս նայիմ, ըսաւ անօրէնը ու թաղուեցաւ իր տետրակին մէջ. լուծութիւնը իշեր էր, անուշ ուրախութիւն մը:

— Բարեպատե՛հ օր մըն է այսօր ինձի համար, կը մտածէր Արագեան, անպատճառ այս գիշեր այցելութիւն մը պիտի տամ սիրածիս, ինչ կ'ուզէ թող ըլլայ:

Խմբագրատան փոշայած, օրերէ տարիներէ ի վեր չարքուած ապակիներուն մէջէն ներս կուգար ձմեռնամուտի հիւանդ լոյսը: Վարի փողոցին աղմուկները, թրամուէյին ձայնը կը բարձրանար խուլ ձայնով մը հոս, այս անտակ մը լոյն գեղնափօրին մէջ, որուն պատերը կը թեփօտէին խոնաւութենէն, Յակօր գրիչը ձգեց, իր ընկերը կը

զխտէր, ոչ մէկ խորշոմ, ոչ մէկ փպիտ այս դէմքին վրայ, տեսակ մը մեքենայ որ տարիներու աշխատութեան տակ մնացեր լմնցեր է, բալթօին թեւերը ծուրիկ ծուրիկ իր յոյսերուն երազներուն պէս:

Տնօրէնը ալ ձգեց գրիչը, երկուքն ալ լմնցեր էին, ու սկսան մէյմէկ սիկառ պլորել:

— Միւսը Յակօր, ըսաւ տնօրէնը գլուխը վեր առնելով ալ իրիկուն եղաւ, լքեց չոպասոյնեմ, և սեղանին վրայ չորս ոսկի դրաւ:

— Մերսի, պատասխանեց երիտասարդը ու դրամը գրպանեց: Միւս ընկերոջ ալ հաշիւը մաքրուեցաւ և երկու ընկեր թեւ թեւի իշան խանին քարէ տանգուղներէն. Արագեան ընկերը հրամայուց մէյմէկ գարեջուր խմել Ֆօսքօլի գարեջրատունը:

— Ուշ կը մնամ Յակօրիկ:

— Հայտէ ճանըմ դուն ալ, տասը տարին անգամ մըն է ասիկա, մի մտածեր:

Մտան գարեջրատուն, նստեցան երկուքն ալ ու սկսան կանծելու, զլուխները կը տաքնային կամայ կամայ:

— Ես պիտի երթամ Յակօրիկ վերջին թրամուէյը չփախցուցած, մինչեւ Օրթապղուդ աշխարհք ճամբայ կայ:

— Ես ալ պիտի երթամ, հայտէ երթանք. Արագեան դրամը վճարեց ու մեկնեցան:

Արտաւազը դէպի թրամուէյ և Արագեան Գուլէ գօրու ուղղուեցան: Արագեան միաքը դրամ էր երթալ վեհանոյշի. անցորդները, յոգ-

նաբեկ խառն խուժանը կ'անցնէր քովէն, ունազրայ բազմութեան հետ ինքն ալ կը քալէ լո՛րկ, գլուխը կախած երբ ետեւէն ուսին դրուած թեթեւ նարուած մը զինքը սթափեցուց. ետին դարձաւ :

— Օ՛, բարեւ Արամ, ես ալ ընկեր կը փընտռէի, այս զոռիվերը ելլելու, կամաց կ'ելլենք : Արամ տխուր էր, գրեթէ չպատասխանեց, յանկարծ սակայն խիզախ որոշում մը տուողի յանդուսն թափով մը .

— Յակոբիկ, ինձի եղբորդ պէս կը սիրե՞ս :

— Խօսք է ատ, կատակեց :

— Անկատակ կ'ըսեմ, աւելցուց Արամ, որովհետեւ քու սէրէդ կախում պիտի ունենայ այս գիշեր ինձի մեծ բարիք մը ընելու :

— Ի՞նչ բարիք :

— Կնոջս կեանքը ազատելու բարիք :

Արագեան վայրկեան մը կեցաւ շուարած :

— Ի՞նչ կայ որ, Արամ, բսէ, մենք չորոնքնին գիտես որ իրարու նամար հօգի կուտանք, բսէ, ի՞նչ կայ :

— Կինս ծննդաբերութիւն ունեցաւ այս գիշեր այսօր սոսկալի տենդի մէջ է, դայեակը ըսաւ որ անպատճառ բժիշկ մը պէտք էր, նախառակ պարագային կինս կորսնցնելու դժբախտութեան մէջ պիտի մնայի, առտուն շիտակ ձեր թաղական խորհուրդին գացի, ունեցած երեք ամսական պահանջս ուղելու պարզելով վիճակիս ծանրութիւնը : Գանձապետը անհօգ, լկտօրէն բարկացոտ ձայնով՝

— Աղբար, դուք ալ գլուխ կը ցաւցնէք կոր, չունիք նէ քսան ոսկի մըն ալ չունի՞ք : Կեցած տեղս փայտ կարեցայ : Ինք որ հինգ փարս պարտք, մը նամար, գիտէր ուրիշներուն տունը քանդել, հիմա ինձի պէս խեղճ ուսուցչի մը իրաւունքը կը կապտէր : Մինչեւ այդ վայրկեանին Յակոբիկ, նախառակ ամէն կրած զրկանքներուս, սիրեր էի դպրապետութիւնը, բայց այդ վայրկեանին անիծեցի դայն, անիծեցի այն ժամը ուր մտեր էի այս գործին մէջ, խենդ եմ եղեր, կատարեալ տխուր մը, մե՛ղք, հազար մեղք ինձի :

Յակոբ գրպանէն հանեց երեք ոսկին . մէկը իրեն պահեց ու միւսները սահեցուց Արամի ձեռքը :

Այս մը եղաւ Արամի պատասխանը . իբր շնորհակալութիւն ցաւեր կան, վիշտեր՝ ուր շնորհակալութեան, կրթութեան ամէն բառ կը ցամքի մարդուս բերնին մէջ :

— Հիմակուհիմա առ տէ, աւելցուց Արագեան, ուրիշ ատեն պէտք ունենաս նէ, նորէն ես հօս եմ Արամ, հայտէ աղբարիկս, Աստուած հետք ըլլայ .

— Մնաս բարով Արագեան, ըրածդ չպիտի մոռնամ երբեք կեանքիս մէջ :

Արագեան սկսաւ քայլերը փութացնել, միտքը տխուր մտածումներով լեցուն էր : Կալաթա Սէրայը անցած էր . ծոյլ, դանդաղ անձրեւ մը կը տեղար մութ, գորշ երկինքէ մը : Գեկտեմբերի վերջերն էր . ահագին բազմութիւն մը կեռար կը զեռար Շիտակ ճամբուն վրայ, նախառակ

գիշերուան ուշ ըլլալուն . Լատինացւոց կաղանդ էր :
Քառորդ մը ետքը արդէն ինքզինքը կը գըտ-
նէր Վեհանոյշի տան առջեւ : Կեցաւ , վեր նայե-
ցաւ անգամ մը . միջին յարկը լոյս կար . յա-
խուռն որոշում մը ընողի վերջնական թափովը
գուռը դարկաւ . ստքերը կը դողային , երեսը
քօրորովին կարմրեր էր , ստքի ձայն մը լսեց ու
գուռը բացուեցաւ :

Վեհանոյշն էր զինքը զիմաւորողը , Աեկիլիժի
վիճակի մը մէջ . աղջիկը երբ երիտասարդը տե-
սաւ որ կը յառաջանար դէպի ներս , վայրկեան
մը ինքն ալ մնաց շփոթած , բայց շուտով ինք-
զինքին եկաւ .

— Բարի եկակ Պ . Արագեան , հրամայեցէք
վեր : Եւ ձեռքը երկարեց սողուն :

Յակօրիկ մտաւ ներս . քառակուսի միջակ
մեծութեամբ սենեակ մըն էր ու շատ ճաշակաւոր
շտկուած . անկիւն մը խոշոր գրագարան մը
գիրքերով , ընտիր ու մաքուր կազմով հատորնե-
րով բեռնաւոր , անոր քովիկը խոշոր դրասեղան
մը վրան դարգարուն կազամարով ու գրիչով .
գետինը կահուղ գորգ մը , քանի մը թիկնաթու-
ներ , անկիւն մը վառարան մը և քովը թիկնա-
թոռի մը վրայ բազմած է ծերուկ կին մը :

Սովորական ներկայացման ձեւակերպութիւն-
ներէ յետոյ , Վեհանոյշի մայրը որ յիշեալ ծերուկ
կինն էր , մաքուր հայերէնով մը , որ դժուար է
գտնել մեր 60ը անցուկ կիներուն մէջ , խօսքը
Արագեանի ուղղելով .

— Ներեցէք որ ձեզի հոս ընդունեցինք ,
ասիկա Վեհանոյշիս աշխատելու սենեակն է .
ձմեռը՝ ցուրտ գիշերները հոս շատ տաք կ'ըլլայ .
մենք կերակուրը կանուխ կուտենք , ուրկէ ետքը
աղջիկս կ'աշխատի ու ետ ալ ընթերցանութիւնով
կ'զբաղիմ , մանաւանդ վէպերը շատ կը սիրեմ :

— Ըսել է ճաշերնիդ կերած էք , ես ալ քաշ-
ուեցայ որ թերեւս կանուխ ըրի այս այցելու-
թիւնս քանի որ ինծի համար հաճելի պարտակա-
նութիւն մըն էր :

— Հապա , կատակեց աիկին Մինասեան ,
մենք ուրիշներու պէս ծոյլ չենք , ճաշը դործ մըն
է , սուտի շուտով կ'ընենք կը լինցնենք :

Ու խոսակցութիւնը դարձաւ օրուան դէպ-
քերու վրայ :

Վեհանուշ քաղցրօրէն կը ժպտեր երիտասար-
դին , որուն աչքերը ամէն բան կ'ըսէին մանկա-
մարդու հիւն : Այդ գլխիւր արտակարգօրէն չքեղ
կ'երեւար այդ աղջիկը . իր բայ կանանչ պլուզին
մէջ որ երեւան կը հասէր ամբողջ բարեձեւ իրանը
թուելու մօտ հրեշտակի մը երեւոյթն ունէր . աղ-
նուական նուրբ բարակ մասները վարդագոյն
եղունգներով վերջաւորուած , երբեմն չորհալի
շարժումով մը , ականջին ետին կը նետէին անուշ
խօսակցները իր գանգուր մազերուն օրսնք իր
դէմքին նուրբ աղուամաղը կը շոյէին :

— Միտե՛ք Արագեան , Տօտէին Սափօն կը
թարգմանեմ կար , նայինք անգամ մը թարգմա-
նութեան կը հաւանիք :

Ու երկուքն ալ գացին գրադարանին մօտ մայրը իր ուսմանին ընդհատած ընթերցմանը մէջ թաղուած էր նորէն, երկուքին գրական նիւթերու վրայ խօսակցելը տեսնելով որ զինք բնաւ չէին հետաքրքրեր:

Արագեան ծռեցաւ գրասեղանին վրայ, վեհանայ յալ քովը. աղջիկը կը կարդար թարգմանութիւնը գրուած սրտոգ թափով մը: Անոր ծիծերը վար կը կախուէին ու կը յենուին գրասեղանին եզերքին, իր դէմքը երիտասարդին դէմքին քովն է, իրարու գրեթէ հպած, գրասեղանին տակէն երկտասարդը բռնեց աղջկան ձեռքը, մէկ ձեռքով ու միւսը գօտի լրաւ անոր մէջքին, մնացին այսպէս, անզգալարար գրեթէ ինքնաբերաբար երիտասարդին շրթունքը համբուրեց փափուկ դէմքը աղջկան:

— Որչափ երջանիկ եմ, չես գիտեր վեհանս:

— Հապա ե՞ս, անուշս:

Այ թարգմանութեան բնաւ կարեւորութիւն տուող չկար, ո՛վ կը կարդար անիկա, ի՛նչ կարեւորութիւն ունէր վէպը հիմա, քանի որ այն իսկ անոր հերոսներուն զգացածը ու ըրածը իրենք իսկ կ'զգային ու կը կատարէին:

Արագեան ժամացոյցը նայեցաւ:

— Որչափ հոգ կ'ընէք ժամուն, Պ. Արագեան, դուք ալ ինծի պէս գո՞րծի պիտի երթաք վաղը:

— Զբաղո՞ւմ ունիք օրիորդ:

— Հապա՛, Փարթամեաններուն երեկոյթէն

տասն օր ետք, նամակ մը եկաւ Կ. թաղի թաղականութենէն, խնդրելով որ իրենց աղջկանց վարժարանին սնօրէնութիւնը ընդունիմ, շաբաթը միայն երեք օր հոն մնալով, և ամսական 8 ոսկիի փոխարէն, նախ մերժեցի, բայց կրկնակի խնդրանքներէ ետք, ընդունեցայ պաշտօնը, ինչպէս գիտէք Պ. Արագեան, թէև պէտք չունէի այս զբաղման բայց չէք գիտեր թէ որչափ կը սիրեմ հանրային գործունէութիւնը, իր կարելի եղած սահմաններուն մէջ, չէք գիտեր թէ որքան կը փափաքիմ որ մեր աղջիկները հիմնական կրթութիւն մը առնեն, օգտակար ըլլան իրենց ընտանիքին գոթազգութեան պահուն օգնեն իսկ իրենց ամուսիններուն նիւթապէս:

— Բայց Օրիորդ, հոս Եւրոպայի պէս չէ, հոս թաղականութեան քմահաճոյքներ, քսութիւններ, աղատութիւններ կան, արգելք կ'ըլլան ամէն նոր սկսուած գործի համար:

— Ինչպէս ըսի Պ. Արագեան, կարելի եղած սահմաններուն մէջ, մինչև հիմա բոլոր բաժնիներս կատարուեցան. վարժարանին գրասեղանները փոխել տուի, գասարանները կազմակերպելու ու զեռ հազարումէկ կարգազրութիւններ, գլորոցը ախոռի մը երեւոյթն էր առած սաք զբաժ առնես, կամաց կամաց բանի մը պիտի նմանի, պիտի տեսնէք դուք ալ, խմբագիրները ալ վեր վար քաշելու առիթներ չպիտի ունենան:

— Բնական է, երբ ձեզի պէս զարգացած մէկն է վարիչը վարժարանի մը, ամէն քննադա-

տութիւնն արդէն ինքնին կը լուէ . բայց բոլոր այս ծախքերուն ինչպէս կրնայ կոր տոկալ այդ թաղին անտուկը :

— Բարի մարդ մը բացեր է իր քսակին բերանը , և որ գանձապետ է միեւնոյն ատեն թաղ . խորհուրդին և ուղածին չափ փոխ կուտայ կոր , տեսնէք ինչ կրթութեամբ և ինչ քօմբիմաններով կը խօսի իր գաւառացիի շեշտովը , ինչպէն կը մարիք Պ . Արագեան :

— Ի՞նչ է այդ չնաչխարհիկ գանձապետին անունը , Օրբորդ :

— Մարտիրոս Տանտերեան :

ԺԱ .

Ատու մը Մարտիրոս Տանտերեան , ազնուաշուք սեղանաւորը իր սովորութեան հաճեմատ եկեղեցի եկեր էր ազօթքը ընելու : Օրը կիրակի էր , խորհրդարանին մէջ մեծ իրարանցում կար , զինքը ներս հրամցուցին : Տանտերեան որ գիտէր ինքզինքը ծանրէն ծախելու ձեւերը , ներս մտաւ .

— Հրամայեցէ՛ք Տանտերեան էֆէնտի :

Ու աթոռները կ'երկարին չորս կողմէ , Տանտերեան կը նստի ու որպիսութիւնը հարցուելէ և գաղափարական չափուած ձեւուած խօսքերէ ետք .

— Ի՞նչ էր քիչ առաջուան իրարանցումնիդ , կը հարցնէ Տանտերեան :

— Ոչինչ , Մարտիրոս էֆէնտի , մեր գանձագետը հրաժարէյաւ , բնակութիւնը Բերա փոխադրելը պատճառ բռնելով , շուարեր ենք հիմա թէ ո՞վ ընենք , դպրոցին ամականները իրարու վրայ դիզուեր են , աղջկանց վարժարանը անբարեկարգութեան բոյն մըն է դարձեր :

— Գպրոցը , մանաւանդ աղջկանց դպրոցը , շատ պէտք է մեզի հաստատել , աշխատելու է անոր համար , ըսաւ Տանտերեան հեղինակաւոր շեշտով մը :

— Եթէ բարեհաճէիք ձեր անակցութիւնը չզլանալ մեզի , ու պատիւը ընէիք ընդունելու տեղը մեր հրաժարեալ գանձապետին , շատ գո՞ պիտի մնայիք :

— Գործերս կան եղբայր , անհատում զբաղումներ զորս չեմ կրնար ձգել :

— Ինչ կ'ըլլայ , Մարտիրոս էֆէնտի , կիրակիէ կիրակի ձեր ներկայութիւնը մեծ խրախոյս մը պիտի ըլլայ մեզի , եկուր չէ մի ըսեր , պնդեց թաղ . խորհրդոյ մէկ անգամը :

— Մարտիրոս էֆէնտին մեզի չկտորեր ալ աւելցուց միւս մը , անիկա կը սիրէ իր դպրոցն ու եկեղեցին :

Պաղումները շատցան , Ակնցին թուլցած կը թուէր , վերջապէս ընդունեցաւ իրեն առաջարկուած պաշտօնը , խել մը շնորհակալութիւններ , շնորհաւորութիւններու տարափին տակ ընկճուած :

Ի՞նչ դարձեր էր այս զարմանալի մարդուն ներսը , ի՞նչ եղեր էր յանկարծակի այս շահմուտ որ ընդուներ էր գանձապետութիւնը , ինք որ չէր ձանձար ընաւ ձրի ծառայութիւն :

Համագումար նիստ կայ թաղ . խորհուրդին մէջ , դպրոցի բարեկարգութեան խնդրին կար-

գաղըութեանը համար: Ատենապեան է որ խօսք կ'առնէ:

— Հիմա, էֆէնտիներ, քանի որ բարերազ-
գութիւնն ունեցանք մեր մէջ ունենալու Տան-
տէրեան Մարտիրոս էֆէնտիի պէս անձնաւորու-
թիւն մը, կ'արժէ որ նախ դրազինք աջկանց
վարժարանի խնդրով:

— Այո՛, կը պատասխանեն անդամները միա-
ձայն:

— Ես միայն մէկ հոգի կը ճանչնամ, նոր
Եւրոպայէն դարձած օրիորդ մը որ կրնայ ձեր
պէտքերը լիուլի գոհացնել. ես ալ ձեռքէս եկա-
ծին չափ նիւթապէս կ'օգնեմ ձեզի կ'ըսէ Տան-
տէրեան:

— Օր. վեհանոյշ Մինասեան, լուրջ, պար-
տաճանաչ նանտիի մէջ ուսած աղջիկ մը:

Քանի մը խօսքերէ ետքը, որոշումը կը տըր-
ուի և նամակ մը կը գրուի Օր. վեհանոյշի,
խնդրելով որ ընդունի իրենց թաղին տեսչու-
թիւնը:

Գործը կարգին է, Տանտէրեան ի ներքուստ
ուրախութեան զազաթնակէտն է հասած: Այս-
պէսով կը մտածէ երբ իր ղիւտան տուն կ'երթայ,
սիրածս ձեռքիս մէջ պիտի ըլլայ, ստակովս պիտի
չլայնեմ ղինքը, ամէն քմահաճոյքները պիտի գո-
հացնեմ, եթէ կարելի իսկ ըլլայ գրպանէս ու պի-
տի հարկադրեմ որ անիկա ալ ինծի սիրէ այսպէս:

— Որչա՛փ միամիտ են այս մարդիք, կը
մտածէր երբեմն ինքնիրեն հեգնաբար ժպտելով,

հոգը հատեր էր Մարտիրոսին քի կրթութիւն
չի գիտեր և ասանկ խնդիրներու մէջ մտնայ,
անգամ մը սա աղջիկը ձեռքս ընեմ, անկէ ետքը
մնաս բարո՛վ դպրոց, մնաս բարով ժամ, ամէն
քան, խերը անիծեմ կրթութեան ալ, դպրո՛ւին ալ,
ժամուն ալ մէկտեղ, սէրսէ՛մ պուտալաներ...:

Ու կը խնդար ամենուն վրայ, թաղականնե-
րուն, ժողովուրդին, հաւասարապէս և այս խա-
քէութեան գործին մէջ նորէն գո՛հ կը մնար ամէն
անգամուան նման:

ԺԲ.

Պարտք պարտքի վրայ, փոխառութիւն փո-
խառութեան վրայ, ղիզուեր էր. ամէն դուռ,
ամէն ակնկալութիւն գոցուեր էր իր առջեւ. անկ
փողոց մըն էր այլ եւս իր կեանքը. պարտքի
հաստաբեկ պատերովը պաշարուած, աւելցուր
ասոր վրայ զաւկին հիւանդութեան կսկիծը. այն
անհուն ցաւը որ կը մեծնար օր օրի իր սրտին
մէջ, տեսնելով հիւծիլը իր աղջկան, քայլ առ
քայլ մօտենալը անոր գերեզմանին: Վաճառատան
մէջ գիտէին Յակոբ ազան հարուածո՛ւ ու զգեա-
նող վիշտը: Յաճախորդներուն համար ալ առ ի
անուշ բերան, լեզուանի Յակոբիկ աղան չէր,
դաժան, խստաբարոյ մէկը, պզտիկ խօսքէ մը
առնուող որ բրտօրէն շատ անգամ կը փակցնէր
յաճախորդները: Իր յարստիլը կ'արգահատէր այս

մարդուն վրայ, բայց վերջապէս աստիճան մը կար, սահման մը ուր պէտք էր դադրեր ամէն մարդասիրութիւն, ուզղակի կերպով խանութիւն չաճերը կը փնտռուէին: Վեց ամսականի կանխազանքը մը ըրած էր, և դեռ ստակ կը խնդրէր Յակոբ աղա, դեղի ու բժշկի՝ ծախքերը զինքը կը փճայնէին:

Օր մը վերջապէս, զինքը մէկ կողմ կանչելով բախրօնը.

— Յակոբ աղաս, աս ասանկ չպիտի կրնայ քալել, դուն սլ կը տեսնես որ յաճախորդներս օրէ օր կը պակսին կոր քու երեսէդ:

Եւ օր մը, երբ ալ անկարելի դարձեր էր գործածել զինքը՝ վաճառատան մէջ, ըսաւ որ քիչ մը ժամանակուան համար հանգիստ ընէ տունը: Յակոբ աղա պատասխան չտուաւ. բողբօթի ու է բառ չարտասանեց. բայց այս հարուածը լախախ պէս իջաւ իր փթաղած հողիւն թեկերուն վրայ և գանձնք փրցուց, լմնցուց:

Իրիկունը տուն գնաց վշտին ծանրութենէն ընկճուած. կինը ուզեց հասկնալ պատճառը իր տխրութեան. Յակոբ աղա չարտասխանեց և կանուխ մը անկողին մտաւ:

Հետեւեալ օրը, ուշ արթնյաւ. կինը կը դարձմանար իր ամուսնոյն այս սուղին գանցառութեանը համար, ինք որ ամուսնանալէն ի վեր անգամ մը իսկ չէր տեսած ամուսինին այսքան իր գործէն ուշանալը:

— Յակոբ աղա, այսօր գործ չկա՞յ, չպիտի երթաս, չէ նէ մի...

Յակոբ աղա չոր կերպով եղելութիւնը պատուեց, բայց վերջին խօսքերուն երբ իր կնոջ աչքերուն մէջ արցունքը տեսաւ, ինք ալ սկսաւ սողու մը պէս լալ:

— Ախ, ես ի՞նչ էի ըրած, ի՞նչ գէշութիւն քի՛ սա ձիւները զլխուս եկաւ, ի՞նչ ընեմ, ո՛ւր երթամ ես հիմա, հապա Մաքրիկս, սիրական անբազդ աղջիկս, հիւանդը չկայ կը հասկնա՞յ մի:

Ու այսպէսով երկաթօրէն հեկեկալով, անկապ, կշկտուր բառերով թափեց ամբողջ իր կնոջ առջեւ, ամբողջ իր վրշաը, ամբողջ դառնութիւնը իր տառապած հողիւն:

— Մի՛ լար, ամօթ է Յակոբ աղաս, յուսա-հատելու բան մը չկայ, կը պատասխանէր միշտ Տրւրիկ հանրմ, մխրթարել ջանալով գայն:

Յակոբ աղա լռին, համակերպող սողու մը պէս արցունքները սրբեց: Զգաց որ ծանրութիւն մը, քարի պէս բան մը վերջեր էր սրտին վրայէն, երկուքն ալ անտարրեր երեւոյթ մը տուին իրենց դէմքին ու իշան վար հիւանդին սենեակը:

Աղջիկը պառկած է անկողնին մէջ, Յակոբ աղա դիտեց որ այս տամուկ հասակը սրու վրայ թափող սեւ մազերը նսճիներուն սաղարթներուն պէս արտում ու սգաւոր ստուեր մը կը ձգէին:

— Ի՞նչպէս ես, աղջիկս:

Գլուխը ծռեց դէպի մէկ կողմ, աղէկ կամ գէշի նմանող պատասխան մը:

Դժբաղդ այրը, կեղծ զուարթութեան մը տակ պահելով իր կսկիծը, ձեռքը տարաւ Մաքրիկի

ճակտին, անոր խոսողները շտկելով, ու ծռեցաւ համբոյր մը դրաւ այս անարատ ճակտին վրայ:

×

Օրերով տունը փակուած մնաց, անկէ ետքը մէկուն երեսը չէր խօսեր, միայն աղջկանը քով կը մնար երկար ատեն, գաղապարով կուլար անոր մնարին մօտիկ, գլուխը անդին դարձուցած:

Տառապանքի օրերը հասեր էին սակայն, քանի մը շաբաթ ետքը ստակը բոլորովին սպառեցաւ. գրպանը քառասուննոց մը և տասնոց մը ունէր այն օրը երբ իջաւ խկէլէն Պոլիս հասնելու և ի՞նչ ըլլայ չըլլայ բան մը ընելու համար աչքը դարձեր էր այ. երբ կամուրջ հասաւ վայրկեան մը կեցաւ զիտելով ինչ տեղի գործունէութիւնը. ինք ալ տարիներով անցեր դարձեր էր հոսկէ, և հիմա նորէն կուգար այս անգամ նիւթապէս ու հոգեպէս խօսաւ փճացած: Կամուրջին վրայ քանի մը ծանօթներ տեսաւ, բարեւ տուաւ բոլոր չտեսնելու դարկին ու անցան գացին: Թերեւս վախճան օր իրենցմէ ստակ կը խնդրեմ, մտածեց իւրովի Յակոբ աղա ու սիրտը սխով լեցուեցաւ: Արդէն ատենէ մը ի վեր վարժուեր էր ամէն բանի, ամենն ալ իր բալթօին նման խուսափողական գոյներ առեր էին, անոնք, որոնց հետ օրերով կերած, խմած, զուարճացած էր, հիմա միւս սալայատակը կ'անցնէին երբ իր գալը տեսնէին հետուէն: Քանի մը վաճառականներ կային որոնք զինք նախապէս կը սիրէին երբ անկարեւա գործ

մը կար կատարելու. անոնց գնաց, առաջին առթիւ իսկ իրեն երես դարձուցին. վերջապէս ճարահատ, իրիկուան դէմ, երբ ամէն մարդ տուն կ'երթային, ինքն ալ ամենուն հետ կամուրջէն անցաւ: Դալ սթիոյ կողմը մէկը տեսաւ, անկար ծերունի մը, մեքենաբար բարեւեց, մարդը բարեւ տուաւ. ան ալ իրմէ դժբաղդ մը: Գեղեւելով, զրորելով կը քալէր գինովի մը պէս:

Օրերէ ի վեր արդէն խոշոր լայն ձանձրոյթ մը փորեր էր իր ներսը յուսահատութիւնը. ի՞նչ ընեմ ապրիմ այլեւս, մտածեց, վիշաք այնքան մեծ էր, ցաւը այնքան լայն որ մեռնելու մտածումը ոչինչ էր իր քովը, անձնասպանութիւնը սողայական բան մը լրեւցաւ իրեն. սովորական միակ ելքը այս անել ընթացքին ու Դալթիոյ կեկեղեցին մտաւ. պատկերներուն նայեցաւ բայց ներսէն խաչ մը հանել իսկ չեկաւ: Ստուած անիրաւ ու չար կ'երեւէր իրեն, բոզին, անպատիւին ու գողին Ստուածը միայն, կռնակը դարձուց խորանին, հեգնօրէն ժպտեցաւ ու ելաւ դուրս շտապով:

Ժամը մէկը անցեր էր, կամաց կամաց սկսաւ քալել, ձամբան խոշոր քարի կտորներ կը ժողվէր ու կը լեցնէր իր գրպանները, առաջ բալթօին, ետքը տափաթին և այսպէս կարգաւ, այնպէս որ դժուարաւ իսկ կրնար քալել այս ձանրութեան տակ, որ բալթօն ուսերէն դէպի վար կը քաշէր. ի՞նչ պիտի ընէր, ո՞ւր կ'երթար այսպէս անգիտակից ու մտամոլար: Անգգալաբար Տօլմա պահճէի

ծովեզերքը հասեր էր. կեցաւ. մութ, անթափանց գիշեր մը ինկեր էր ծովուն վրայ. նաւերուն վրայ վառող լապտերները պղտիկ արիւնոտ աչքեր կը թուէին իրեն որ մութին մէջ զինքը կը դիտէին. վար, ծովուն նայեցաւ, մութ, հանգարտ, անանկ թուեցաւ իրեն որ անդիմադրելի ձգողութիւն մը կը բղխէր անդունդէն, որ զինքը կը հրաւիրէր բազուկներուն մէջ, իր ալիքներուն օրօրովը, ծով մը որ անձայն, անշշուկ կը տարածուէր էր սաքերուն տակ, վետվետումներովը ննջելու, քնանալու այդ հանգարտ մեծութեան մէջ իր աչքերը գոցելու և իր վիշտերն ալ առյաւէտ փակելու փափաքը ներսը շատոյաւ. քուն ունէր, աչքերը փակեց, մէկ ստքը յառաջ նետեց, կնոջը լալազին ու ազլկան հիւժած դէմքերը իսկոյն գծուեցան իր շմորած աչքերուն առաջ, լուսաւոր տեսանկարը մը հանգունատիպ, տկարութիւն մը եկաւ վրան, բայց վերջին սրտումով մը իր զգացումներուն աղարութենէն կարծես վախնալով և կարծես սրբապղծութիւն մը համարելով իր տուած որոշումէն ետ կենալը, ուժգին թափով մը նետուեցաւ վար, ջուրին լոյծ անկողնին խորը:

Ջուրը սարսուղ մութին մէջ, կէսը շրջանակ մը կազմուեցաւ ինկող մարմինին շուրջը ու ետքը լուռ, նորէն ծովը սկսաւ քնանալ հանգարտ:

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս

Ա.

Տէր Մամբրէ, բարի երկիւղած քահանայի մը համբաւը կը վայելէ ամէն տեղ. ամէն դուռ բաց է իրեն համար և ամէն տեղ կը մտնէ կ'եխէ անխափր. ոչ ոք լսած է իր չարիք ընելը և առաջին անգամ զինքը տեսնողը սուրբ մը տեսած լլալուտ պաւսորութիւնը կ'ունենայ, անոր ամէն խօսքերը աւետարանի, սաղմոսի աստութիւններով համեմուած են ու չկայ ընտանեկան դաղանիք մը որուն վերահասու եղած չըլլայ Տ. Մամբրէ: Աղջիկ ունեցող ընտանիքներու բարերար հրեշտակն է այս մարդը, որ գիտէ 45-նոց կոյսեր ու է ձեւով, զոր երկար տարիներու փորձառութիւնը միայն իրեն ընձեռնած է, գլուխը հանել զեռ պերեւեշանին նոր մրտտած անփորձ տղամարդերու գլխուն: Ոչ ոք զիտէ իր անցեալը. շարանով ու ցեխով լեցուն անցեալ, զոր լաւ մը գոյած է իր բարեգործութիւններու երեւակայական պատմութիւններով, զոր պատմած էր միամիտներու և որոնք իրականութեան գոյն առած էին տարիներ ետք և պարկեշտութեան, աստուածովախութեան պսակովը իր անունը շրջապատած:

Շատ տարիներ առաջ, գինեպան եղած է Տ. Մամբրէ. այդ միջոցներուն է որ գործած է ամէն երեւակայելի ու աներեւակայելի աղտեղութիւններ. գոգութեան մը նետեւանքով՝ զոր վարպետութեամբ ի գործ դրած է, կրցած է բաւական հարստութիւն մը դիզել ու գացած Պարտիզակ և մանարան մը բացած հոն: Հող՝ այդ մանարանն է որ անմեղ աղջիկներու տեսակ մը քաւարանն է եղած. անոնց գործ հայթայթելու պատրուակին տակ քանիներու կուսութիւնը պղծած, քանիներ անպատուութեան ճամբուն մէջ ինքն իր ձեռքով է դրած, և շատերը ինքն իսկ ձեռքովը զեռեղած է Բերայի հանրատուններուն մէջ, չնւրճիւ իր գինեպանութեան միջոցին մշակած յարաբերութեանց: Բայց բոլոր այս ստորնութիւններով հանդերձ, Տ. Մամբրէ, այն ստեղծ Գրիգոր աղա, վարպետութիւնն ունեյալ գիւղին մէջ իր բրածները ծածկելու:

Տարուէ տարի խոշոր նուէր մը եկեղեցիին, իր ամենբէցին առատ պարգեւ, և ա՛ն ա՛մէն լինչ գոցուած է իր շուրջը: Բայց յանկարծակի հրդեհ մը փճացուցած է իր ամբողջ ունեցածը: Քանի մը տարի ի դուր աշխատեցաւ, տընեցաւ, գոնէ մասամբ իր հարստութիւնը կանգնելու: Յուսահատութիւնը նորէն սկսաւ իր առջի գոհնիկ, գձուձ բնասորութիւնը երեւան հանել: Հազիւ ինքզինքը Պոլիս նետեց և գինեպան բարեկամի միջնորդութեամբ մտաւ Բերայի հանրատուններէն մէկուն մէջ: Եւ գո՛ն ալ մնաց ասանկով. աղտո-

տութեան, գինովութեան միջավայրին բուն իր տարրին մէջ ինկեր, իբրև ծառայ, ուրկէ քայեր էր երկար տարիներ: Քանի մը տարիէն կրցեր էր նորէն քանի մը ոսկի ժողովել Գրիգոր: Պոլսոյ կողմը պղտիչ փերեզակի մը խանութ բացաւ: Թաղին եկեղեցիին լուսարարութիւնն ալ իրեն յանձնուեցաւ և քիչ ժամանակուան մէջ, իր կեղծուպատիւ ձեւերովը թաղին մրամիտ ժողովուրդին համակրութիւնը և վստահութիւնը գրաւելով, բրենց իեղին քահանայ օծել տուին նախկին գինեպան՝ Գրիգոր աղան Տ. Մամբրէ անունանելով:

Մարտիրոս Տանտէրեանի բարեկամն էր Տ. Մամբրէ, և չէին կրնար ասկէ աւելի յարմար բարեկամութիւն կնքել, իրար հասկնալ այս երկուսեւ հոգիները:

×

Երկուշաբթի օր մը, Տ. Մամբրէ, Մինասեաններու տան դուռը ափ առաւ, դուռը բացուեցաւ ու արկին Մինասեան երեւցաւ, քիչ մը զարմայլուտ ալ սակայն քաղաքավար այս անակակալ այցելութեան վրայ:

— Բարե՛ւ արկին, հո՞ս է Մինասեաններուն աունը:

— Այո՛, Տէր Հայր, հրամայեցք:

— Օ՛ֆ, որչափ յոգնեցայ, յարեց քահանան ժպտելով ու հովանոցը բակին մէկ անկիւնը տեղաւորելով. իրաւ անտանելի է սա զատիվարը:

— Այո՛ Տէր Հայր, ամէնքս ալ ստոր համար կը դանգատինք արդէն, բայց ինչ ընենք վերջապէս :

Վեր ելան : Հիւրասնեակին մէջ նստեցան դէմ դէմի. ներսէն դուրսէն տասը վայրկեանի մը խօսակցութենէն ետքը, խորհրդաւոր երեւոյթ մը առաւ տերտէրին դէմքը ու ցած ձայնով .

— Կարեւոր ըսելիք մը ունիմ ձեզի, տիկին, որ բարի է ձեզի համար :

Տրկին Մինասեան որ գիտէր քահանաներու միջնորդութիւնը ամուսնական խնդիրներու մէջ, հասկցաւ խելոյն այս խօսքին տակ պահուած իմաստը, բայց ժպտագին գլուխը դէպի քահանային երկարած .

— Ինչ է տէր հայր :

— Հարուստ մէկը կայ, որ տեղ մը աղջիկնիդ տեսեր ու հաւնեց է, եկայ որ անոր կողմէ ձեզի խօսիմ. աղջիկնիդ ալ անիկա լաւ կը ձանչնայ եղեր, օրհնա՛՛մ :

— Ո՞վ է Տէր հայր, վրայ բերաւ կինը, առանց հաւանութեան կամ ժխտումի նշան մը յայտնելու, լսկ հետաքրքրութենէ մղուած :

— Հարուստ, շա՛տ հարուստ, քիպար մարդ մը տիկին, կատարեալ բախտ մը որ հազարէն հազիւ մէկին կը հանդպի. աղջկանդ բողբոջն վրայ ճշմարիտը ես զարմացայ. շատ տեղերէ հարուստի աղջիկներ տալ ուզեցին իրեն, բայց ինք մերժեց ամէնն ալ, առարկելով թէ պիտի չկարգուի :

Ու այսպէսով նորէն խորամանկութիւնն էր որ մէջ կը խաղցնէր Տ. Մամբրէ իր գոված ապրանքին գինը բարձրացնելու համար. այդ ապրանքին շատ մը յաճախորդներ ունեցած ըլլալու խանութպանի ստոր խորամանկութիւնն էր որ առաջ կը քշէր Տ. Մամբրէ, ետեւէ բորբոքելով, ճարտասան կտոր՝ լսով .

— Չէք գիտեր, տիկին, որչափ քիպար մարդ է, հարուստ ու բարձր. «բախեցէք և բացի ձեզ, խնդրեցէք և տայի ձեզ», կ'ըսէ Աւետարանը, դուք չխնդրած եկաւ բախտը ոտքերնուդ, այսչափ ուզողներու մէջէն ձեզի ինկաւ, ձեզի վրձակեցաւ :

— Բայ տէր հայր . . .

— Ասիկց զատ, վերէն վար չնորձով և ճոխապէս կահաւորուած տուն մը. կէտիք փաշայի թաղական խորհուրդին ատենապետն է. Սթամպոլի էն ջոջ սարաֆը. ս՞վ չէ լսած Մարտիրոս էֆ. Տանտէրեանի անունը :

Այս անունը լսելուն, տիկին Մինասեան սարսուսայ, կտրուկ բնաւորութեան տէր կին մըն էր. լսեր էր իր աղջիկէն այս մարդուն ամբողջ նկարագիրը. գիտէր թէ աղջիկը որչափ կը խնդար այս մարդուն չտես ձեւերուն, կոշտ ու կոպիտ քաղաքավարութիւններուն վրայ, և որովհետեւ չէր կրնար կամ յարմար չէր դատեր իր աղջկան ճաշակներուն ու նախընտրութիւններուն դէմ կենալ, միտքէն չանցուց իսկ թէ իր աղջիկը պիտի ուզէր այդ մարդը, ընդհակառակը. ուստի ճշ-

մարտութիւնը բացէ ի բայ, կարուկ կերպով յայտնեց սէրտէրին:

— Տէր հայր, ուրիշի մը խօսք կապ տրուած է արդէն. ալ ետ դառնալը անկարելի է, որովհետեւ աղջիկս ու երիտասարդը զիրար կը սիրեն:

Այս խօսքերը փլցուցին վայրկեանի մը մէջ սէրտէրին ամբողջ ծրագրերները ու առաջադրութիւնները, տապալեց մէկ շունչով բոլոր յոյսը զոր ունէր այս գործը յաջողցնելով մեծկակ գումար մը գրպանելու մասին. բայց ծովամոյսի մը պէս որ հուսկ յետին վարկենին իսկ, յուսանաւ տական տապալուքով մը լաստակ մը կը փնտոտ անոր փաթթուելու համար:

— Զաւակը իմս կը սեպեմ, տիկին, ասիկա մերժելով կրնամ ըսել որ տունը փլցուցած, բրբաղըը ոտնակոխ բրած պլտի բլլայ, ասկիդ գաս, անսկիա ճաշիդ է, տանա շատ խանմիշ կըլլայ, ազարձուցեր եմ, սիրածս ձգեմ նէ պլտի մեռնիմ, ըսողներ շուտով ճամբու գրեր եմ, առ գործը ինձի ձգէ օրհնած, և մնաց որ չեմ յուսար թէ խօսք կապ տուած ըսածնիդ կէս հարստութիւնը ունենայ:

— Բլլայ կամ ո՛չ, հարուստ բլլայ թէ աղքատ, աղջկանս համար կարեւորութիւն չունի, զիս ճանչցար դուն ալ, Տէր հայր, պարապ յոյսութիւն պլտի բլլայ ինձի թէ ձեզի, հետեւաբար և պնդելը աւելորդ:

Գուռը զարնուեցաւ, Տիկինը անցաւ վար,

գուռը բանալու և քիչ վերջը, վեհանոյշ որ գործէն նոր դարձեր էր, մտաւ սենեակէն ներս, անուշ համարձակութիւն մը դէմքին, ձեռքը քահանային երկարած.

— Օրհնեցէ՛ք, Տէր հայր:

— Աստուած օրհնէ:

Տ. Մամբրէ նշանաւոր կնամու մը եղած էր տանին ու յիմա ատեն ատեն այս բնաւորութիւնը կ'արթնար իր մէջ, վայրագ անասնական թափով մը, տեսակ մը ծածկուած բամպակի նման որոնք կամայ կամաց կ'սկսին այրիլ ներսէն, առած դուրսէն ու է նշանին ու յանկարծ կը բռնկին:

Աղջկան արքինի հասակը, այն անդիմադրելի ձգողութիւնը որ կ'արտահոսէր այս քաղցրարոյր իգական մարմինին կենդանական գրգռութեամբ մը համակեց զինք և մարմնովը սկսաւ սարսուռ, որքան իրաւունք ունի Տանտէրեան, կը մտածէր իւրովի. այս աղջկան այսչափ կապուած բլլալով ու այս գործին յաջողութեան համար այսքան մեծկակ գումար մը ինձի խոստանալով, բայց գործը բնաւ չյայտնեց:

Այս անգամ վարպետ դարձուածքով մը խօսքը նոյն իսկ աղջկան բացաւ, ի զուր զայն ջանաց համոզել, ի զուր Աւետարանէն, Սաղմոսէն փաստեր բերաւ. անօգուտ էր, ամէն խօսք անօգուտ, ամէն ջանք ունայն այս աղջկան համար որ այս Տէրտէրը կը զարմացնէր, և որուն նման բնաւ չէր տեսած հայ աղջիկներուն մէջ,

որոնք անզգայ արարածներու պէս ինքզինքնին յանձնած էին, զիրենք ուզողներէն էն ջնջինին, տեսակ մը բանականութենէ, զգացումէ զուրկ կենդաններու նման, զուրկ նոյն իսկ այն սնասնական բնազգէն զոր չորքոտանիներն իսկ կը փնտռեն իրենց մերձաւորացին իրենց ձաշակին յարմարելու մասին:

Տէր Մամբրէ կը զարմանար, և վեհան անգլին կը հասկնար տակաւ այն համակիր ընթացքը զոր ցուցուցեր էր իրեն Տանայրեան պաշտօնի սկսած առաջի՛ օրէն. բայց բնաւ չէր քամահրէր զայն երբէք, մարդ էր, կրնար համակրած ըլլալ իրեն, ինչհակառակը այս սէրը իր կնոջական արժանապատուութիւնը կը շոյէր, հաւնուելիք, սիրուած կին ըլլալու արժանապատուութիւն զոր ամէն կին ունի իր ներսը, և տեսակ մը շնորհակալութիւն իսկ կ'զգար այս մարդուն որ իր ձեռքը ինչդրելով իր գեղեցկութիւնը տարփողած կ'ըլլար իր աչքին առջև իսկ: Ըտեսուած ըլլալ որ և է արտայայտութիւն որ կնոջ կ'ուզուի արդէն մեծագոյն գովասանքն է անոր արուած, կնոջ մը դուն գեղեցիկ ես ըսելը մեծագոյն յարգանքն է զոր մարդ կրնայ ընծայել անոր:

Բայց Տէր Մամբրէ կ'երկնցնէր խոզիբը, վեհանոյ սկսաւ ձանձրանալ, ծրարը՝ զոր իր հետ բերած էր, քակեց և մէջէն քառդ մը հանելով երկնցուց Տէր հօր ըսելով.

— Ինչպէս, կը հաւնի՞ք սա նշանախօսութեան քառղերուն.

ՕՐ. ՎԵՀԱՆՈՅՇ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
ՅԱԿՈՒ ԷՖ. ԱՐԱԳԵԱՆ

Խօսեցեալք

Տէր Մամբրէ այլ ևս պնդելը աւելորդ սեպեց ու լսեց:

— Բայց օր Մինասեան, երջանկութիւնս պիտի ըլլաք դուք իմին, ձեզք համար բան մը պակաս չպիտի ընեմ, ձեզմով պիտի ապրիմ մի մերժէք:

— Սակայն կը մոռնաք էֆէնտի թէ ես արդէն պահուած եմ, չեմ կրնար ձեռքս ձեզի տալ, ասկից դատ, ներեցէք համարձակութեանս, իմ աչքս ստակը չէ, ամուսնութեան մէջ երջանկութիւն կազմելու մեծագոյն ու միակ ստատը:

Աստուան կանուխ գէմ գէմի նստեր էին տեսչարանին մէջ դպրոցը:

Մարտիրոս էֆ. կը խնդրէր, կ'աղաչէր, իր ոսկններուն կոյտին ապաւինած, անով յոխորտացող, շատ մը մեծապատիւներ ուղքին առջև խոնարհիլ տուող այս մարդը, կը պղտիկնար, կը խոնարհէր, այս պարզուկ, համեստնակ աղջկան առաջ, ջանալով անուշ բռնել, համոզել զայն զինքը սիրելու իր մօտ, իրեն քով անցունելու կեանքին օրերը, Մարտիրոս դեռ մինչև այս տարիքը ժամանակ չէր ունեցած սիրոյ զբայ խորհելու և հիմա, այս յետամնաց զգացումը կը զարթնուր յանկարծ, կը նետուէր, կը պոթկար իր ներսէն դուրս. տարիներով ճնշուած թերևս այս բացարձակ մերժումին առջև յօժարակամ

Նահանջէր պզտիկ չմնալու վախով վարժուած ըլլալով սեղանաւորին համար, որ դեռ նոր կը ճանչնար սէրը, ոսկիներու սէրէն տարբեր, աւելի վեր, աւելի աննիւթական սէր մը. աղջկան մերժումը, ընդհակառակը՝ աւելի կը շատցնէր, կը ժտրակէր իր այս նորազարթ այզը անդխական ու առաջին սիրոյն, այս մերժումով չյուսահաւանցաւ Տանտէրեան, ո՛չ, ամէն օր գրեթէ կրկնեց իր սիրոյ յաւիտենական յանկերզը, իրեն նաց ուտելէ աւելի վեր պէտք մը եղաւ ամէն առտու տեսնել մրգանման դէմքը այս ազուոր վարժուհիին որուն չես գիտեր թէ ի՛նչու և ինչպէս կը կապուէր օր օրի անզգալարար, Տ. Մամբրէ արդէն լուրը բերեր էր աղջկան նշանուած ըլլալուն. բայց բացարձակ սէրը կոյր է և Տանտէրեան փոխանակ յուսահատելու, ինքն իսկ իր բերնով սկսեր էր դիմում ընել աղջկան: Ու հիմա անոր դէմ նստած դպրոցական տղայէ մը աւելի վախկոտ, գրեթէ դպրոցական տղայէ մը աւելի վախկոտ, գրեթէ գլուխը ծռած, նեղ, խո՛հեմ գառնուկի մը պէս երկչոտ գրեթէ պաղատագին.

— Մի՛ ըներ, օրիորդ, ինձի պիտի մեռցնես:

Ո՛վ գերբնական զօրութիւն սիրոյ:

Առաջին սէրն էր ասիկա, և ամէն առաջին սէրերու պէս բուռն ու վախկոտ, խորունկ ու ամենի էր, որմէ այլեւս վաղուց գացած էր երկատասարդի ճանձրացող, շուտով յափրացող բնաւորութիւնը: Ու արդէն սէրը միշտ աւելի խորունկ է, աւելի հասկցուած, աւելի չափահաս

մը քով, քան նորատի երիտասարդին կամ աղջկան մօտ աս կարգէն են այն զարտուղութիւններն ալ երբ ամուսնացած մը, գլխով գաւակնեցու կնոջ սէր, կը մրանայ ուրիշի մը նեա առ ոչինչ գրելով ամէն անհատական ու ընկերական պարտաւորութիւն, պատիւի ու մարդկութեան ամէն նկատում:

Ու հիմա Տանտէրեան իր սիրոյն մէջ կուրացած կը շարունակէ.

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ նշանածդ, վերջապէս խմբագրի կտոր մը. ես քեզի երջանիկ պիտի ընեմ, պալով, խայժախով պիտի մեծցնեմ:

Անկեղծ շեշտ մը կայ այս խօսքին մէջ որ աղջիկը կը ժպտեցնէ. Տանտէրեան մինչև հիմա կնոջ սիրոյն, անոր քմահաճ յարափոփոխ սրտին անտեղեակ, լաւ ապրելու, լաւ ուտել խմելու մէջ կը կարծէ կնոջ կապուելու գաղտնիքը ուրիշ էրիկ մարդու մը, առանց հասկցած իսկ ըլլալով թէ կնկան մը համար, ուտել ու խմել անպարեւոր են, գէթ առաջին սիրոյն մէջ, և թէ շատ բարեկեցիկ կ'ընէր լաւազոյն սեպած են իրենց ընկերական դիրքն ու նանգատութիւնը զո՛նկ, իրենց սիրածին նեա քով քովի ապրելու. անոր նեա չոր հաց մը ուտելու համար գէթ ատեն մը. առաջին սիրոյ այդ ուժգին թափը անցնելէն ետքը: Ու կրկնակի երգի մը պէս գրեթէ լալազին կը կրկնէ.

— Մի՛ ըներ Օրիորդ, ինձի պիտի մեռցնես, քեզի բահաթ ընել պիտի տամ, պալով խայժախով պիտի նայիմ քեզի, մի՛ ըներ:

Բ.

Տժգոյն դարկանար երկնյեր էր մահճակալին մէջ իր ստուերանման մարմինը, ուրկէ հոգին կարծես կ'երեւար, ալ չունէր իր վրայ ու է շարժելու, խօսելու կարողութիւն: Մայրը իր քովն է, անոր ու է մէկ փափաքը կատարելու մշտապատրաստ, գերեզմանալին, տխրարոյր բան մը ունի այս սենեակը որ իր կէս միջնադին մէջ կուտայ մարդու սարսուռը շիրիմին, և իտէալային հոգեկան սաւառնումը դէպի մեծ անծանօթին որուն ահա կը դիմէ հիւժուած աղջիկը իր անկողնին մէջ:

Տիւրիւկ հանրմ առաջինին ստուերն է միայն, հալած մաշած կին մը, որ դեռ կը պահէ քաղցր թուփն ու հրապոյրն իր սեւուկ աչքերուն:

Մաքրիկ ու իր մայրը տխուր են, մահու չափ տխուր, ընտանիքին հօր՝ Յակոբ աղայի անձնասպանութիւնը լսած են երեք շաբաթէ ի վեր, և այս մահը վերջին հարուածը եղած է կտրելու այս տարաբաղդ աղջկան վերջին սիրոյ թելը կեանքին կապուելու: Շունչը հազիւ կ'ելլայ այս մարմնէն և ցաւազին բան մը ունի այն հունդիւնը որ այս այնքան վափուկ կուրծքը կը խղդէ:

Հիւանդը գլուխը կը դարձնէ տաժանագին և մեղմիւ.

— Մայրիկ...

— Ի՞նչ կայ, ետրու՞մ:

— Մօրեղբայրս կանչէիր, ինձի կուգայ քի

այս գիշեր չպիտի հանեմ, ալ ապրելու կարողութիւն չմնաց վրաս:

— Ստանկ պաներ մի ըսեր, ետրու՞մ, տանա պիտի աղէկնաս, աղուոր աղուոր քեզի հետ պիտի ապրինք, պիտի պատինք, տանա ճահիլ ես, աղուոր օրեր պիտի տեսնաս:

Հիւանդը կը ժպտի, տխուր ու սկեպտիկ ժպիտ մը:

Տիւրիւկ հանրմ դուրս կ'ելլայ, և սանդուխին գլուխը երբ կը հասնի արցունքները կ'սկսին առատօրէն հոսիլ աչքերէն, դիտէ որ բաժնուելու օրերը հասեր է սոյն աղջիկէն, զոր հազար գուրգուրանքով մեծցուցեր, սնուցեր է իր զրկին մէջ:

Մարդ կը զրկէ եղբորը որ փերեզակ է իրենց թաղին մէջ. շուտ մը կը հասնի, քոյր ու եղբայր, հիւանդին քով կ'ելլեն:

Վախնալով մեղմիւ դուռը կը հրէ, որ նուրբ երկար ճոխչ մը կը հանէ. իր ժանգոտած ծխնչներէն, հիւանդը, ախարկը դէպի դուռ կ'ուզէ, պաղած, մարած ակնարկ մը:

— Ի՞նչ ունիս Մարրիկ, ինձի ուզեր ես աղջիկս:

— Այո՛, կը մրմնջէ հիւանդը, եկուր հօրեղբայր, ալ սուկէ ետքը Մաքրիկ չկայ, կարօտդ առ, ես ալ քեզմէ:

— Ի՞նչ կ'ըսես աղջիկս, ինչո՞ւ ատանկ խօսքեր կ'ընես:

Ձինքը համոզել կը ջանան ձեւուած չափ-

ուած խօսքերով . գիտեն , կը տեսնեն և կը զգան որ ա՛նա կը լմննայ , բայց մխիթարական բառեր անսպասու են քոյր ու եղբօր մէջ ու շարունակ յանկերգի մը պէս իրենք ալ իրենցմէ ելած , երկու խօսքին մէկը կը կրկնեն :

— Պիտի ապրիս Մաքրիկ , պիտի ապրիս :

Հիւանդը կարեւորութիւն իսկ չտար այս խօսքերուն . իր մասնամերձի գաղափարին մէջ այնքան համոզուած , այնքան միրճուած իսկ է որ շատ սղոյակական ու բռնաղբօսիկ կ'երեւան այս սին ու ապարդիւն ճիգերը , մրկունոյն ատեն զգացնելով իրեն մերձեցումը մեծ վայրկենին , որուն մտածումը վաճել կուզեն իր մաքէն : այս բարի սիրտերը :

Մահաբոյր լուսթիւնը նորէն կը ծանրանայ այն հիւանդագին մթնոյորտին մէջ : իր խօսելու չափազանց ճիգէն ինկած էր անկողնին վրայ , կռնակի վրայ , տաժանագին հեւք մը իր սիրտը կը սկրթէ , և հոգին , կարծես հուսկ յետին ճիգ մը կ'ընէ քանի մը վայրկեան աւելի կենալու , անբիծ ու անսպասկ մարմինին մէջ : Յանկարծ մեղմու կը ձայնէ .

Մօրեղբայր , քովս մօտեցիր :

Մօրեղբայրը փութկոտ , գողալով կը մօտեանայ :

— Մօտեցիր , աւելի մօտեցիր , ևկուր , մի վախնար , չես վարակուիր :

Կը մօտենայ այնքան որ հիւանդին գաղջ չունչը տարաբախտ մարդուն երեսը կը շոյէ :

— Բան մը պիտի ուզեմ , հօրեղբայր , չէ՛ չըսես , ալ մեռնելու քիչ մնաց :

— Ի՞նչ աղջիկս , ըսէ , ըսէ եավրում :

— Գրբգորիկը , Եէնի Մահալէի Գրբգորիկը կանչեցէ՛ք , գոնէ վայրկեան մը զինքը տեսնէի : Մօրեղբօրը զարմացական ու հարցական նշանը չվերպիր հիւանդին աչքէն :

— Ո՞ր Գրբգորը աղջիկս :

— Մայրիկս գիտէ :

Մայրը պահիկ մը կը զարմանայ այս փափաքին վրայ , բայց վայրկենաբար ամէն ինչ կը հասկնայ , գրտէ , կը կռօնէ իսկոյն սէրը զոր շատոնց ը վեր անուցեր է աղջիկը իր սրտին մէջ և որ հրմա ըր շողիւն հետ , ա՛նա կը բացատրէ , կը խօսատվանի լուրեայն :

— Մայրիկ , պատասխան չես տար , կ'ըսէ հիւանդը մեղմօրէն . ի՛նչ կ'ըլլայ , ես ալ քանի մը ժամէն հայրիկիս քովը պիտի երթամ , գոնէ անգամ մը Գրբգորը տեսնէի :

— Ղղջիկս օ՛ւր է տեղը , չեմ գիտեր :

— Մրտքս է մայրիկ , Փարթամեաններուն գրազերն է , Պոլիս ամէն մարդ կը ճանչնայ : Ի՛նչ մը թուղթ տուր մայրիկ , ես կը գրեմ անիկա անպատճառ կուգայ :

Հիւանդը դժուարաւ կը նստեցնեն անկողնին մէջ բարձերու դէզ մը կը տեղաւորցնեն անոր կռնակը իբր յենարան . վերմակը ծունկերուն վրայ մայրը գիրք մը կը բերէ թուղթ ու գրիչ ալ մէկտեղ : Հիւանդը ակնարկը գիրքին վրայ կ'ուղ-

դէ. Տլւմա Որդիի «Գամեղիադարդ Տիկինն է»,
 իր անարի գիրքը, որուն ընթերցումով գաղափար
 գաղափար լայն է, շառաչանքները իր վերմակ-
 ներուն մէջ խնդրած, կատարեայ նմանութիւնը
 գամ ըլլալով իր ու Մարկըռիթ կօթի մերժում
 սիրոյ կեանքին մէջ. գողգողով կը բանայ գիրքը
 յուշիկ էջերը կը թղթատէ, ու եռագոյն մանրէակ
 մը կը գտնէ. երկու էջի մէջտեղ, որ գունատեր,
 թոռմեր, ընկեր է իր կեանքին հանգուտի:

Գրիչը կը թաթիտէ կալամարին մէջ, բայց
 չոր դուրս կուգայ. ան ալ չորցած է, ամիսներու
 անգործութենէն, այս տունին արդերուն նման,
 քիչ մը ջուր կը խառնեն մէջը ու հիւանդը դժ-
 ուարութեամբ կ'սկսի գրել: Մայրը քովէն կը
 նայի, շառագոյն կարմրութիւն մը կը պատէ
 աղջկան դէմքը ու ձեռքը կը գողայ ամէն բանին
 զոր թուղթին վրայ կը թափէ ամէնն ալ հոգիի
 կտորներ:

Երբ նամակը կը ըմնայ, խնամով կը ծալէ
 անիկա, կրցածին չափ, կը գնէ պանարանին մէջ,
 հասցէն կը գրէ ու կը յանձնէ մօրեղբօրը որ իս-
 կոյն կը մեկնի շտապով:

Քիչ մը աղէկ է կարծես հիմա, վրան նոր
 ուժ, նոր կորով մը կայ, որ մայրը կը զարմա-
 ցնէ, կէս ժամուան առջի Մաքրիկը չէ, նոյն
 անկողինն մէջ չուզեր պառկիլ, կը նստի: Մանր
 անանկ խաղեր ունի, կեանքն ալ ճրագ մըն է որ
 իր մարելու վայրկեանին յանկարծ փայլուն բոցով
 մը իր հրաժեշտի ողջոյնը կուտայ կարծես, գինք
 մտուցանող ճրագ մարմինն:

— Քիչ մը աղէկ կ'երեւաւ կոր հիմա աչքիս,
 Մաքրիկ, կ'ըսէ, նայէ ինչ ասխարհար ատեն չէիր
 կրնար անկողինն մէջ նստիլ, ինչալլահ ամառը
 ինչ ընենք շրենք նորէն գեղ պիտի երթանք:

Հիւանդը լուռ կը ժպտի, տխրագին ու սկեպ-
 տիկ ժպտ մը: Մօրմէն պղտիկ հայելին կ'առնէ,
 մազերը կը շակէ, կը ձգէ կոնակն ի վար, յետոյն
 տխուր պչրանք որ իր կեանքին վերջին վայրկե-
 նին կ'առնենայ այս աղջիկը քիչ մը հաջը գալիք
 սիրածին ազուր կրկնալու:

— Ազուր չեղա՛ւ, մայրիկ, կ'ըսէ մօրը
 գամնալով, նայէ զարդ կուտամ կոր մանր դիմա-
 ւորելու համար...

Հազիւ տկար ու բեկբեկ արձագանդը նորէն
 կը նուաղի սենեակին շորս պատերուն մէջ:

×

Երբ մօրեղբօրը առաջնորդութեամբ Յովսէփ-
 եան տան դուռը զարկաւ, ծունկերը կը կթո-
 տէին, սիրաբ պատուելու աստիճան կը զարնէր,
 նորէն ամբողջ պատկերաչարի մը պէս կը ներկա-
 յանար աչքին առջեւ ամբողջ անցքերն ու երազ-
 ներն նախկին ամառուան զոր անցուցեր էին այս
 աղջկան հետ և որ անա հիմա իոգեկարք, ինչ էս
 կը գրէր իր նամակին մէջ իրեն կ'սպասէր մեռ-
 նելու համար: Գինովի պէս բան մըն էր, սիրաբ

կսկիծով, սոսկումով ու խղճի խայթով աաղըս-
նուած: Դուռը բացին, Տիւրիկ նանրմն է զինք
դիմաւորազը, Յովսէփեան դիտեց. սրքան փոփո-
խութիւն, նիւարցիւր, աչքերը փոսը ինկեր ու
կարմրեր էին քիչ մը առաջուան գաղտագողի
լացէն. բռնազբօսիկ քաղաքավարութեան սլայ-
մանները յարգող տխուր մարդու մը տխրաբոյր
ժպտան կը փայլէր իր դիմադճերուն վրայ:

— Վեր նրամմեյէ՛ք, միւսիւ Յովսէփեան:

Սկսան սանդուղներէն բարձրանալ. Տիւրիկ
նանրմ առջեւէն և երխտասարդը ետեւէն որուն
կը նետուէր մօրեղբայրը լսիկ ու զարմացիտ
նամբերութեամբ:

Թեկրիւր s'իօսի սուր բուրումը մինչև հաս,
իրեն կուգար, և նիւանդին երբեմնի այնքան քաղցր
ձայնէն միայն տկար հողին արձագանքն էր որ
մինչև իր աղանջին կը հասներ:

— Հրամմեյէ՛ք միւսիւ Գրիգոր:

Երխտասարդը զգայ վայրկեան մը որ քա-
ջութիւնը իրմէ կը պակտի, բայց մէկու մը պէս
որ իր տակնուվրայութեան մէջ ըբածը թողածը
չգիտեր արագօրէն մտաւ սենեկէն ներս յախուռն
որոշում մը ապով ներքին տազնապ մը խեղդե-
լու կտրուկ որոշումով. ահնարկը ինկու մանձա-
կալին վրայ, նիւանդը նստած էր գլուխը դէպի
դուռ դարձուցած, անհամբեր սպասողի մը դիր-
քով:

Հիւանդը երբ նշմարեց երխտասարդին ներս

մուտքը, պահիկ մը իրենց թուեցաւ թէ ամբողջ
մարմնովը կը սարսէր, և վայրկենաբար պիտի
մնանէր. բայց թեթեւ կարմրութիւն մը դէմքին
վրայ նուազեցաւ, և ժպտազին, օրնասականի մը
յետին տխրաբոյր ժպտաւ. ձեռքը երկարեց երի-
տասարդին որ իրեն կը մօտենար:

Յովսէփեան բռնեց այս ձեռքը և նամբուրեց:
Ու մնացին ձեռք ձեռքի մէջ. երկուքն ալ խօ-
սելու անկարող, իրենց ցաւին ծանրութեան տակ
կքած, կարծես մնանելու, լմնալու մշտապատ-
րասա:

Գրիգոր կը դիտէր մատները նիւանդին, զա-
նոնք շոյելով, գգուելով. մատները բարակցեր,
բարակցեր մեղրամոմի գոյն են առեր և միայն
նիւանդ վարդադոյն երանգ մը դուրս կուգայ
եղունգներուն տակէն, իբր կենդանութեան միակ
նշան այս աւերակ մարմինին քով:

Հիւանդը յոգնած է. կը պառկի կոնակի
վրայ, մըշտ երխտասարդին ձեռքը իրեններուն
մէջ, կարծես զանիչա չփախցնելու երկիւզով:

Խօսիլ կուգէ. Գրիգոր աղանջը կը մօտեցնէ
աղջկան բերնին, որ մեղմովին կը մրմնջէ.

— Գրիգոր, կը յիշե՞ս գիւղը. որչափ երջա-
նիկ օրեր անցուցինք մէկտեղ, չէի յուսար որ
ասանկ պիտի ըլլայի ես. ի՞նչ քննեք, Աստուծոյ
կամքն է եղեր:

Մայրը ու մօրեղբայրը սենեակին միւս ան-
կիւնը կեցեր հանդիսաւոր վայրկեանի մը մեր-
ձեցման սպասողի երկիւղած ու ինքնամփոփ երե-
ւոյթով:

— Բան մը չունիս Մաքրիկ, նորէն պիտի աղէկնաս, աղէկ օրեր պիտի տեսնես:

— Վերը երկինքին մէջ կը յարէ հիւանդը ախրազին:

— Պարապ խօսքեր մի ընէր Մաքրիկ, պիտի աղէկնաս, կը տեսնես:

Մաքրիկ դարձեալ խօսքը Գրիգորի ուղղեց.

— Գրիգօ՛ր, դեռ կը սիրե՞ս զիս:

— Յաւատեան Մաքրիկ:

Եւ այս իրա՛ւ ու այս սիրել բառը մահճակալին վերեւ տպաւորութիւնը կ'ունենայ զարնուած աղանդի մը որ իր յետին հոգեւարքի ջղաձգումներուն մէջ կը յածի այս երկու երկտասարդ գլուխներու վրայ:

Հիւանդը կը լռէ. Գրիգոր կ'զգայ որ ձեռքը աւելի կը սեղմէ՝ հիւանդի մը յետին օրնասական ուժով. աչքերը շեշտ իրենին մէջ կը յառին ուանդրաշխարհի երանութիւն մը կը տարածուի հոգեվարքին դէմքին վրայ. շունչը կամաց կամաց կ'սկսի բռնուիլ. մայրն ու մօրեղբայրը կը մօտենան.

— Մաքրիկ եավրում ի՞նչ ունիս:

Պատասխան չկայ: Գրիգոր կը դողայ. հիւանդին գլուխը վեր կը վերցնէ թիւին վրայ հանգստացնելով, անոր շնչաուութիւնը դիւրաջնելու. հոնդիւն մը հիւանդին կուրծքը կը խեղդէ. հոգեւարքն է որ կը սկսի իր ամբողջ արհաւիրքով. Գրիգոր բնաւ տեղէն չչարժիր: Վերջին հոնդիւն մըն ալ ուր գլուխը կ'իյնայ երիտասարդին թիւին վրայ:

— Մեռաւ, վախ Մաքրիկս, կը պոռայ մայրը լալաղին, մեռելին վրայ իյնալով:

Ու երեքը մէկ կուլան, անվերջ հեկեկանքներու մէջ խեղդելով ցաւը իրենց հոգիին, մինչ դիակը տարածուեր է անկողնին վրայ, սիրածին ձեռքը իրենինին մէջ. անդրաշխարհի երանութիւն մը դէմքին վրայ շողշողուն, զայն փակցնելու վախով:

Գ.

Արագեանի աշխատակցած թերթը նիւթական անձկութեան պատճառաւ դադրած էր հրատարակուելէ: Արագեան սկսաւ խորհիլ իր վիճակին ծանրութեան վրայ: Ի՞նչ պիտի ընէր. դրամը խնայող մը չէր քանի որ իր առած շաբաթականը հազիւ կը բաւէր իր առօրեայ ծախքերուն և ունեցած պատրաստ դրամն ալ կերած լինցուցած էր: Մանասանդ որ ալ նշանուած էր Վեսնոյշ Մինասեանի հետ:

Թերթին տնօրէնը՝ իրեւ պատուաւոր մարդ իր խմբագրին և գրաշարներուն յետնեալ շաբաթականները վճարելու համար, ստիպուեցաւ մամուլը և գիրերը վաճառել: Արագեան ամբողջապէս ստացաւ իր առնելիքը որուն գումարը կը հասնէր հազար զրուշի:

Յակոբիկ այդ գումարով անցուց ամառը իր նշանածին հետ վոսփորի գիւղերը այցելելով մէ-

կիկ մէկիկ: Չմեռը վրայ հասաւ և Արագեանի
զրպանն ալ միեւնոյն ժամանակ փարա մը իսկ
չմնաց:

Վեհանոյշ այն կիներէն չէր որոնք իրենց
սիրածին լայն օրերուն մտերիմներն են: Իր կա-
նացի ուշիմութեամբը հասկցած էր թէ նշանածը
գերամական շատ անձուկ վիճակի մէջ կը գլտ-
նուէր:

Շատ իրիկուններ, տխուր, գլխիկօր, նշա-
նածին տունը կ'երթար. աղջիկը կը դիմաւորէր
զինքը ու կը միթիթարէր: Արագեան, սկիզբները
իր հպարտութեանը չէր ներած տխրագին վիճա-
կին պատճառը իր սիրածին պարզելու. բայց երբ
տեսած էր անոր մաքուր հոգիին ցոլացումները,
ընտիր սկզբունքները ու անոր շանկեղծ վերաբե-
րումը իրեն համար, ինքն ալ կեղծիքը ու սքո-
զումը մէկ կողմ գրած էր ու բացէ ի բաց խոս-
տովանած էր անզբաղ ու անձուկ վիճակը:

— Հոգե ջըլայ, Յակօրիկ, պատասխաններ
էր վեհանոյշ. ի՞նչ ընենք, նեղութիւնը կ'անցնի,
մի յուսահատիր: Ըսէ նայիմ, Յակօրիկ, ինծի կը
կը սիրես:

Ո՛հ, ինչպէս չէր սիրեր. տարբեր աղջիկ մը
ասոր տեղ, անտարակոյս զինքը պիտի լքէր,
պիտի հեռանար իրմէ շատերուն նման. բայց ոչ,
այս աղջիկը փոխանակ հեռանալու, օգնութեան
ձեռք կը կարկառէր ա՛նա իրեն, և միթիթարել,
սիտիկ կը ջանար զինքը:

Այս միջոցներուն էր որ Օսմանեան Պանքան

ութ պաշտօնեայի ընտրութեան համար մրցում
հաստատեյ, որոնք քանի մը ամիս դրամական
գործանութեանց վարժուելէ ետք, լեցուն ամ-
սականով պիտի բաժնուէին Փոքր Ասիոյ զանա-
զան քաղաքներու մասնաճիւղերուն մէջ:

Արագեան լաւ թուրքերէն ու ֆրանսերէն
գիտէր. առիթը հիանալի էր իրեն համար. քանի
մը կողմնակիցներ գտաւ ու հոկտեմբերի մէջ օր
մը մրցումի մտաւ:

Յոյսերով, առաջադրութիւններով լեցուն
օրեր եղան այն մէկ քանի օրերը, որոնց միջոցին
իր յաջողութեան պատասխանին կ'սպասէր:

— Ախ, եթէ յաջողած ըլլամ կ'ըսէր Արագ-
եան վեհանոյշի, թագուհիս պիտի ըլլաս դուն.
պիտի ամուսնանանք ու երջանկութիւնը մեր տան
դունէն ներս պիտի մտնէ:

Ու իրաւամբ ալ հինգ օր ետք նամակ մը
զինք կը հրաւիրէր պաշտօնին զուխը անցնելու,
առ այժմ տասը ոսկի ամսականով:

Արագեան նամակը առնելուն շտակ նշանա-
ծին գնաց և լուրը անոր հաղորդեց: Աղջկան
ոտքը գետնէն կտրեցաւ, կը խնդար, ձեռքերը
իրար կը զարնէր:

— Չէի ըսեր Յակօրիկ, նեղութիւնը կ'անցնի
հարկաւ գործ մը պիտի գտնես:

Հեռուեալ իրիկունը, Արագեան, վեց ամսէ
ի վեր դեռ առաջին անգամ ըլլալով հանգիստ
սրտով սեկնեցաւ Շիշլի: Աշնանային գաղջ իրիկ-
նաբէմ մըն էր: Արագեան զուարթ էր. կեանքի

իրերը նորէն կը ժպտէին իրեն. յոռետեսութիւնը իր ունեցած յաջողութեան հանդէպ, հալածներ, աներեւութացեր էր արեւուն ճառագայթին տակ հալող ձիւնագնդի մը նման. ո՛վ ինքնամոռացում մարդկային բնաւորութեան:

Գլուխը վեր, գոհունակ ժպիտ մը չրթունքին, կը յառաջանար, երբ յանկարծ մէկը դիմաւորեց զինքը. կեցաւ:

Նիհար, այտերը փոսը իջած, դալկահար, հիւանդազին դէմքով երիտասարդ մըն էր, այտուկրները ցցուած, քթի ռնգունքները բացուած ու խոչորցած, ձեռներուն մատները ամէնն ալ ճերմակ լաթերով փաթթուած, ծունկերը հաղիւ հաղ կարծես կրնային կրել այս աւերուած մարմինը որ մոմիայի մը երեւոյթը ունէր:

— Չճանչցա՞ր զիս, Արագեան:

— Է՛ն, հարկաւ, հիւանդութիւնը աւերեց, փճացուց զիս, Մանուկեան Հրանտն եմ:

— Ա՛ն, վրայ բերաւ Արագեան ձեռքը երկընցնելով, հիւանդ ես եղեր:

— Մեռայ, պատասխանեց Մանուկեան, ֆրանկախտը ոսկորներուս ծուծը քամեց. մատներս թարախով փոսեցան, եղունգ չկայ ալ վրան. Մանուկեան չկայ ալ ասկէ ետքը:

Չայնը կը մարէր հետզհետէ, ունց:

Արագեան սոսկաց ահաւոր ու քանդիչ հիւանդութեան անունը լսելով. ցաւեցաւ, խորապէս ցաւեցաւ իր երբեմնի այս այնքան շէնչող ընկերոջ վրայ որ ստուեր մը մնացեր էր միայն:

— Եկո՛ւր, տեղ մը նստինք խօսակցինք քիչ մը Հրանտ. որչափ ատեն է քեզի չեմ տեսեր:

— Ժամանակ չունիմ, Յակոբիկ, նորէն մազերուս ցաւը բռնեց, թերեւս ալ ասկէ վերջ բնաւ չտեսնես զիս. ինձի պէս շուայտ ու յոգնած երիտասարդի մը հանգիստը գերեզմանն է միայն. մնաս բարով Արագեան, թերեւս վերջինը:

Ու բազմութեան մէջ կռնակը դարձուց:

Արագեան դիտեց այս աւերուած մարմինը, այն պարթեւ հասակն ու թիկունքը որ հիմա ծռած ու կորացած, տակաւ կը հեռանար դողազալով պարտէզին քովն ի վեր, որու եղերքը տնկուած ծառերէն չորցած տերեւները կը թափէին, աչնանային հովէն գարնան մէջ խորշակահար եղած այս կենսալիք ծաղիկին վրայ:

Արագեան մտախո՛հ ճամբան շարունակեց արտում տխուր:

Դ.

Պեյրուք, 24 Օգոստոս, 1909

Սիրելի Գրիգոր,

Չեմ գիտեր ինչու, ամէն անգամ որ քեզի նամակ կը գրեմ, միտքս անզգալարար դէպի ութ և աւելի տարիներ ետ կ'երթայ, և քեզմով ու քու թղթակցութիւնով կապուած կ'զգամ ինքզինքս Պօլսին, ուր այնքան ահռելի յիշատակներ կան ինձի նամար, երիտասարդութեան քաղցր յիշատակներ, զորս տարիներ ետք ժամանակը

չկրցաւ անոր գիծերը տարտամցնել, և որոնք ի-
բնեց մէջ կը պահեն քաղցրութիւնն ու թովանքը
հեռացող ձայներու անուշութեան: Ճակատագրին
հովը զմեզ ամենքս ալ ցրուեց, ցիրուցան ըրաւ,
վերջալոյսի հուսի յետին նուազումին նմանեցաւ
անիկա և բաժանումի գիշերը զմեզ իրարմէ ծած-
կեց հեռացուց. ի՞նչ եղաւ մեր խումբը. մէկեր-
նիս ախտերու տակ աւերուեցաւ, փճացաւ, ես
Թուրքիոյ մէկ կողմը նետուեցայ ու դուն միայն
մնացիր Պոլիս, հո՛ն ուր մեր կեանքի գարնան
լաւագոյն օրերը անցուցինք: Դեռ աչքիս առ-
ջեւն է, սրախ խորը, այն շէնչող ու զուարթ
երեկոյթներն ու համախմբումները զորս կունե-
նայինք՝ վաղուանին ըլլորովին անփոյթ ու ան-
հող: Դեռ ականջիս մէջն է կարծես դժբախտ
Մանուկեանի կատակող ու հեգնող ձայնը: Յաւով
գրեր էիր ինձի իր մահը հիւանդանոցի մը ան-
կիւնը, լքուած ու տխուր ամուրիի մը դառնա-
կսկի՞ մահով: Անձայն, անշուկ, հեռացեր էր
այս տղան Բերայի աշխարհիկ կեանքէն, իր պար-
տութիւնը չսոստովանիլ ուղող ասպետի մը տխուր
հեռացումով: Ինչի՞ ծառայից իր փիլիսոփայու-
թիւնը, կեանքը ատելու, անոր կարեւորութիւն
չտալու տխուր ու ցաւազին փիլիսոփայութիւնը:

Կնոջդ քմահաճ բնաւորութենէն կը արտըն-
ջայիր քիչ. ի՞նչ ընենք եղբայր. ամէն կատարե-
լութիւն չհամախմբուիր կեանքի մէջ, երջանկու-
թիւնը բացարձակ չէ. հիմակուան նիւթական
բարդաւաճ վիճակդ այդ դերին կը լրացնէ. ի՞նչ

պիտի ընէիր եթէ աղքատ վիճակի մը մէջ այս
տեսակ կին մը ունենայիր. հիմա դրամ կայ զովդ,
կրնաս անիկա կառավարել, ու երջանկութիւնը
փնտռելով քու երկու պղատիկներուդ, Աարիսէին
ու Տիգրանին սիրոյն մէջ: Մեր երիտասարդի
կեանքը լուսաւոր փակագիծ մը եղաւ Բերայի
կենցաղակիներու շրջանակին մէջ: Ո՛չ ոք թե-
րեւս մեզի չափ այնչափ զուարճութեանց, այն-
չափ ծայրայեղ հեշտանքներու մէջ սուղուեցաւ և
բնակեցաւ որ մեզ սկսան կոչել Բերայի հոյա-
սաներ: Ամէն մարդ մեր բարեկամութիւնը փըն-
տուեց, մինչեւ այն ատեն երբ դրամ կար մեր
գրպանը: Բայց ի՞նչ ընել, կեանքն է ասիկա ու
հողերանութիւնը բարեկամութեան որ կը տիրէ
ամբողջ աշխարհի վրայ:

Կնոջս՝ Վեհանոյշին հետ, որ իտէալ կին մը
եղաւ ինձի համար, ինչպէս դրամ էի անցած ան-
գամ, շատ անգամ նախկին յիշատակները կը քըք-
քրենք. կը յիշեմ ժանաւանդ իմ եօթ տարի ա-
ռաջուան պարապ մնացած միջոցներս և իր միտ-
թարանքները զորս ինձի կ'ուզէր.

— Համբերէ՛, ամէն ինչ պիտի անցնի, նեղ
օրուան լայն օրն ալ կայ:

Ու իրաւ ալ իր անկեղծ մխիթարանքը շատ
ճիշտ ելաւ. հիմա հոս Օսմ. Պանքային մասնա-
ճիւղին պետն եմ:

Դրամը ու դիրքը բարեկամներու շրջանակ
մը գոյացուցած է: Ամէնուն հետ ալ բարեացա-
կամ վարմունք մը ունիմ, փորձառութիւնը զիս

սկեպտիկ ըրաւ բարեկամութեան մասին, ոչ մէկը մտերիմ ըրած եմ ինձի, քանի որ կեանքը ինձի սովորեցուց հասկցուց դառն դասերով թէ՛ ակնկալութիւններու, շլացումներու շուրջն է որ միայն բարեկամներու շրջանակը կ'ընդլայնի:

Դրամ ամէն բանէ առաջ, և աշխատութիւնը մըայն միջոց անոր համեմտու. աշխատութիւնը առաջնորդ ամէն ազնուայման և դուռ ամէն երջանկութեանց ու բարօրութեանց:

Սիրով ու կարօտով
ՅԱԿՈՒ ԱՐԱԳԵԱՆ

Վ. Ե. Բ. Զ.

ՐԱՖՖԻԻ ԽԵՆԹԸ

ԳՂՈՒԽ ԳՈՐԾՈՅՆԵՐ

ՆՐ

ԶԷԼԱԼԵՏՏԻՆ

Կը գտնուի բոլոր գրավաճառներուն քով: Միակ կեդրոնատեղին է՝ Կ. Պոլիս, ճըղալ Օղլու, թիւ 10:

Գիները. — «Խենթը»՝ 13 զրշ, դաւառ և արտասահման 15 զրշ., «Ջալալէտտին»՝ Յուկէս զրշ.:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԳՆԵՐՈՒՆ
ՇՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ
ԴԱՍԻԱՐԱԿՆԵՐՈՒՆ

ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ

ՔՐԱՆԿԱՆՏ, ՁԵՐՄԱՄԻՋՈՒԹԻՒՆ,
ԿԱԿՈՒՂ ՉԱՐԿԵՂ (ՇԱՆՔՐ-ՄԱ)
ԵՒ ԱՆՈՆՅՄԷ ՉՎԱՐԿՈՒԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ
(ԲՍ.ՋՄԱԹԻԻ ԿԱՐՆԵՐՈՎ)

Կազմեց՝ ՏՕՔԹ. Ա. Խ.

Հրատարակութիւն «Կիւրքիկերկ» Մասնաշաքի
Գիւն 4 դրուշ

«ԿԻԹԷՄՊԷՐԿ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ճշմարտութիւն՝ Ա. Անտոնեանէ, 2 զրշ.: Երեկ
Հրացանակիրներ՝ Ա. Տիւմաէ, 20 զրշ.: Բասկ
Տարի ետք՝ Ա. Տիւմաէ, 20 զրշ.: Հայոց Պատերազմի
պատկերազարդ) Ստ. Պալասանեանէ, 20 զրշ.:
Երկուսի, Թեոդորոս Ռշուրի, Թորոս Լեւոնի՝ Մե-
րենցէ, Տակաւ զրշ.: Ինկուտե երեկ՝ (պատկերա-
զարդ) Վ. Հիւկօէ, 20 զրշ.: Պատերազմ եւ Խաղա-
ղութիւն թօյսթօէ, 30 զրշ.: Պատերազմի Ֆրանսա-
կան Յեղափոխութեան (պատկերազարդ) Թիէրէ,
50 զրշ.: Արեւելեան Խեղիտը՝ Էտ. Տոթօէ, 20 զրշ.:
Մտերիմ Զրոյցներ՝ սեռային ստորագրութեան հա-
մար (պատկերազարդ) Տօքթ. Կառնիէէ, 10 զրշ.:
Վեներական Ախտեր եւ իրենց դարմանները (պատ-
կերազարդ) Տօքթ. Ա. Խ. է, 4 զրուշ.:

Տ Օ Ք Թ . Յ . Ո Ի Ղ Ո Ի Բ Լ Ե Ա Ն

Մասնագիտ

Ծննդատեղիս եւ Վեներական հիւանդութեանց
ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ ԱԽՏԻ ԲՈՒԺՈՒՄ

« Է Ր Լ Ի Խ » Ի ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

Բրոֆէսէօս Էրլիխի վերջին անգամ գտած
606 Սալվարոան դեղով կատարելագոյն կը բուժէ
հին և նոր գաղղիական ախտերը . նաև ջերմամի-
զութեան, միզամանի և երիկամունքի հիւանդու-
թիւնները կարճ և վերջին մէթոտով կը դար-
մանէ . իրեն դիմող հիւանդները կ'ընդունի ամէն
օր իր գործատեղին՝ Սիրքէճի, թրամվայի ճամ-
բուն վրայ, Ֆէպիւս լուսանկարչատան առաջին
յարկը :

Ծանօթ.— Ամէն տեսակ գործողութիւններ
մրզանցքի և արզանդի հիւանդութիւններու :

Մասնաւոր խեւով

ԴԵՂԱՐԱՆ ԱԼԼԱՀՎԷՐՏԻ

Կ. Պոլիս, Նոր Նանակասան հրապարակ

Ամէն տեսակ Եւրոպական թարմ դեղեր գնե-
լու համար դիմեցէք Ալլազվերտի դեղանը :

Մասնաւոր խնամքով և որոշ գիներով կը
պատրաստուին ամէն տեսակ դեղագիրներ :

Տ Օ Ք Թ . Խ . Փ Ա Փ Ա Չ Ե Ա Ն

Մասնագիտ

Ծննդատեղիս, Վեներական եւ մորթային
հիւանդութեանց

Բարիգի Սէն Լուիի և Նէքէրի անուանի հի-
ւանդանոցներուն մէջ երկար տարիներ բժշկու-
թիւն ընելէ և լաւ վիզյականներ ստանալէ ետք,
այս անգամ հաստատուած է Պոլիս և կը դար-
մանէ ֆրանկախոր 606ի ներարկումով, կը բուժէ
ամէն հին և նոր ջերմամիզութիւնները, միզանցքի
նեղութիւնները և ծննդական գործարաններու
յատուկ բոլոր հիւանդութիւնները :

Կիրակիէն զատ, ամէն օր առաւելէ մինչև
իրիկուն հիւանդ կ'ընդունի Պահնի գարու, շաքա-
րավաճառ հաճի Պէքերի կից, Եալտըզ խան,
8 թիւ իր դարմանատունը :

Տ Օ Ք Թ . Ս Է Ր Թ Լ Ե Ա Ն

Մասնագիտ

Ա.Զ.Ի ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՅ

(Վկայեալ Բարիգի հասնաւորակէն)

Հասցի.— Բերա, Բասաժ Կալաթա-Սէրայ .

Տ Օ Ք Թ . ԵՐՈՒԱՆԴ ՊԵՅ ԱՐԱՊԵԱՆ

Մասնագիտ Կանուց եւ Տղայոց

առեւ Տեսակ հիւանդութեանց

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր բնակարանին
մէջ, և ամէն տեսակ հիւանդութիւններ կը դար-
մանէ մասնաւոր խնամքներով :

Հասցի.— Սկիւտար, Սէլամըզ :

Տ Օ Ք Թ . Գ . Ճ Է Զ Վ Է Ճ Ե Ա Ն

Մ Ա Ս Ն Ա Դ Է Տ

ԱՅՐԵՐՈՒ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ԾՆՆԴԱՄԻՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

ՄՈՐՔԱՅԻՆ ԵՒ ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ ՇԻՒԱՆԳՈՒԹԵԱՆՑ

Պետական և ազգային հիւանդանոցներու մէջ իւր մասնագիտութիւնը կատարելագործած ըլլալով կարճ ժամանակամիջոցի մէջ կը դարձանէ՝ երիկամունքի հիւանդութիւնները, աւազախաբ, միզափամփուշտի և բրօնխիտութիւնները, հին ու նոր ջերմամիզութիւնը, մրզափողի նեղութիւնները, ամորձիկներու և սերմնափամփուշտի ախարութիւնները, սեռային անկարողութիւնները, ձուարաններու և արզանդի ցաւերը, վիժումներէ յառաջ եկած արզանդի բորբոքումները և վէներական ամէն տեսակ հիւանդութիւններ: Գաղղիական ամէն տեսակ հիւանդութիւններէ զիական ախաի դէմ սովորական դարմանումներէ վարսանի (914) երակային ներարկումները առանց ցաւի, և վտանգի դիւրամտացելի կերպով կը կատարէ: Իր դարմանումին տակ զանազան հիւանդանոցներուն թարախի, մէզի, խուլի մանրէաբանական քննութիւններն ալ առանց մասնաւոր վճարումի կը կատարուին:

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր Սթանպուլ եէնի Բօսթաննէ ճատտէսի, Պէյքըր վաճառատան դիմաց Ալլանվէրտեան էֆ.ի դեղարանը: Առաւօտները մինչև 10 Բերա Տէրխիյէ ճատտէսի թիւ 35

Երկուշաբթի օրերը ճրի

ԶԲՕՍԱՍԷՐՆԵՐՈՒՆ ԱԶԻՐ ԼՈՅՍ

Բերա, Շիտակ ճամբու վրայ, Աղա ճամիէն վեր բացուած է վերակազմութեամբ նշանաւոր Համեկէճ ՄԻՀՐԴԱՏ էֆ.ի

” ԲԱՖԷ ԹԻԻՐԲ ”

անուն գարեջրատունը, ուր ամէն երեկոյ կը նուազէ ինճի սագի ընտիր նուազախումբ մը՝ բաղկացեալ Բէմէնջէճի Անասթաս, Ուտի Իպրահիմ, Հանէնտէ Միհրդաս, Հանէնտէ Յակոբոս, Ուտի Սէլիմ և Գանունի Շէմսի էֆ.ներէ:

Գարեջրատան նպատակը ըլլալով պատուաւորութիւն և մաքուր սպասարկութիւն, ընտանիքներու համար յատուկ խնամք պիտի տարուի:

Զախաւար գիւնը

ՄԻԱԿ ՀՍՑ ՎԱՃԱՌԱՍՏՈՒՆ ամէն տեսակ նուազներու կրամօֆօնի, հոտեղիւնաց, եւն. ևն.

ԳՐԻԳՈՐ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Բերա, Եիւքսէք Գալաբըրմ, Թեքքէէն վար:

Անգամ մը միայն այցելեցէք ո՛վ Հայ յաճախորդներ և շատ գո՛ւ պիտի մնաք:

ՀԱԳՈՒՍԻ ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ

Ամէն անոնք որոնք կը սիրեն ճաշակաւոր
և վերջին նորաձեւութեան համաձայն վայելու
ղգեսաներ հագնիլ, թող իութան

ՕՆՆԻԿ ԽԱՆՉԵՐԵԱՆ

ԴԵՐՉԱԿԱՏՈՒՆ

Կ. Պոլիս, Սուլթան համամ,

Մէտաատէթ խան, թիւ
ուր պիտի գտնեն Ֆրանսական և Անգլիական
առնելուցաւ կերպամետրո ճոխ մթերք և պիտի կըլ
նան կարել ասլ իրենց պահանջածէն ալ աւել
շիբ հագուստներ, միշտ շափաւոր գիներով:

Տ Օ Ք Թ . Ի Ն Կ Ի Լ Ի Չ Ե Ա Ն

Մ Ա Ս Ն Ա Գ Է Տ

Մենկաւիզակա՛ն և վեներակա՛ն նրաւորութեանց
Գրական ամենավերջին մէթոտով կը դա
մանէ ՚ին և նոր շերտավիզութիւնը, գծուար
միզութիւնը, նոյնպէս միզամանի, կրիկամունջ
և բրտթաթի հրանդութիւնները: Իսկ ֆրան
կախտի ամէն տեսակները կարճ ժամանակի մ
կը բուժէ, ի հարկին ՇՈՅԻ գործողութիւնով:

Հիւանդ կ'ընդունի բացի կիրակիէ ամէն օր
Պահճէ դարու, Պողոտածիին դէմ, Ստամպոլ խան
թիւ 8, իր մասնաւոր դարմանատան մէջ:

Հինգշաբթի օրերը ձրի:

Անց.

3-

« Ազգային գրադարան

NL0352799

46729